

Forsvarsdepartementet
Postboks 8126, dep.
0032 OSLO

Deres ref.:
a. 2005/03919-91/FD III 4/ROAB

Vår ref.:
b. 8 jan 2013 FSi/TSV

Sted/dato:
Oslo, 18. januar 2013

HØRING – REVISJON AV ANSKAFFELESREGELVERK FOR FORSVARSSEKTOREN

1. Innledning

Forsvars- og sikkerhetsindustriens forening (FSi) viser til Forsvarsdepartementets (FDs) brev av 26. november 2012 vedrørende revisjon av anskaffelsesregelverk for forsvarssektoren (ARF). Videre viser foreningen til vårt brev til Forsvarsdepartementet av 8. januar 2013 (ref. b), der vi bl.a. redegjorde for vårt syn på utviklingen i det internasjonale markedet for forsvarsmateriell og betydningen av en norsk forsvarsindustri, unntak fra Forskrift om forsvars- og sikkerhetsanskaffelser (FOSA) og bruk av industrisamarbeidsavtaler.

I det nedenstående redegjøres for våre prinsipielle merknader til det foreliggende utkast til ARF. Detaljerte merknader oversendes, etter avtale med FD, som merknader og konkrete forslag til endringer i det foreliggende utkast til regelverk, vedlegg 1.

2. Bakgrunn

Større anskaffelser til Forsvaret gjøres med et tidsperspektiv på flere tiår. Et vellykket samarbeid mellom Forsvaret og industrien er derfor helt avhengig av stabile og forutsigbare rammevilkår for forsvarsindustrien. ARF, og de tilhørende "Bestemmelser for industrielt samarbeid ved forsvarsanskaffelser fra utlandet" (BIF), er en vesentlig del av rammebetingelsene for forsvarsindustrien. Anskaffelsesregelverkets gjennomslagskraft i Forsvarets organisasjon gjør ARF til ett av de viktigste verktøyene for å implementere strategien som ble lagt frem i St. meld. Nr. 38 (2006-2007) "Forsvaret og industrien – Strategiske Partnere" og senere oppdatert i Prop. 1 S. (2011-2012). Det er derfor avgjørende for en fortsatt vellykket implementering av denne strategien at regelverket vektlegger at det skal være et strategisk partnerskap mellom Forsvaret og industrien og motiverer til samarbeid. I denne forbindelse vises det til Innst S. nr. 117 (2007-2008) der en enstemmig forsvarskomiteé påpekte at: **"Komiteen er samtidig opptatt av at Anskaffelsesregelverk for Forsvaret (ARF) gir rom for å motivere til tidlig samarbeid og dialog mellom Forsvaret og industrien der hvor dette er hensiktsmessig."**

3. Valg av regelverk

FSi er tilfreds med måten ARF håndterer valg av alternative regelverk og hvordan EØS-avtalens art 123 er håndtert i ARF. Foreningen er imidlertid av den oppfatning at dette kan ytterligere forbedres og tydeliggjøres gjennom å legge mer vekt på viktigheten av at det gjennomføres en helhetlig analyse av fremtidige anskaffelsers betydning for norske sikkerhetsinteresser, og herunder norsk industri, før det fattes beslutning om valg av anskaffelsesprosedyre. For øvrig er våre kommentarer i Vedlegg 1 på dette punktet forslag til presiseringer, språkforbedringer og oppklaringer.

4. Tidlig samarbeid

Bestemmelsen i gjeldene ARF § 6.3.3, beskriver hvordan forsvarssektoren kan gå frem for å engasjere industri i tidlige faser av anskaffelser uten at dette innebærer en risiko for at leverandøren blir utelukket dem fra å delta i en etterfølgende konkurranse. § 6.3.3 er forankret politisk i St.meld nr. 38 (2006-2007). Politikken på dette området er ikke endret, jfr Prop. 1 S (2011-2012) og Prop. 73 S (2011-2012). I det foreliggende utkast til ny ARF, er denne bestemmelsen tatt ut, uten nærmere forklaring.

FSi viser i denne sammenheng til våre innledende merknader under pkt. 2 i dette skriv og henleder oppmerksomheten på Forsvarskomiteens enstemmige merknad i Innst S. nr. 117 (2007-2008). PRINSIX legger stor vekt på tidlig samarbeid med industrien. Det er også viktig å videreføre etablert praksis som sikrer at tidlig samarbeid skjer på en korrekt og transparent måte. FSi er bekymret for at et uklart regelverk på dette området kan bidra til å heve terskelen for å invitere norsk industri til å delta i tidlig fase, fordi det ikke foreligger et regelverk som beskriver hvordan dette skal gjøres. Dette er ikke i norsk industris interesse. På denne bakgrunn foreslår vi at § 6.3.3 i gjeldene ARF blir videreført.

5. Kostnadskontroll

FSi har lenge ført dialog med både Forsvarsdepartementet og Forsvarets Logistikkorganisasjon (FLO) om regelverket for kostnadskontroll, gjeldene ARF kap 11. I denne dialogen har foreningen fått inntrykk av at FD er enig i at det er ønskelig med en forenkling av eksisterende regelverk på dette området, og at det er forståelse for at kontrakter med Forsvaret som inngås og gjennomføres under kostnadskontrollregimet skal sikre balanse mellom leverandøren og Forsvaret som kunde. Videre har vi også påpekt, og fått forståelsen av at det er aksept for, at leverandøren også må sikres en mulighet for å oppnå en fortjeneste som, basert på sunne økonomiske prinsipper, er forretningsmessig forsvarlig for hver enkelt kontrakt som blir inngått under kostnadskontrollregimet. Som det fremgår av vedlegg 2, som tidligere er presentert for departementet, er fortjenesten på kontrakter underlagt kostnadskontrollregimet i.h.t gjeldene regelverk typisk 1-3 %. Dette står ikke i forhold til normale forretningsmessige krav til fortjeneste og kan ikke på noen måte sikre en forsvarlig kapitalavkastning.

Vi har merket oss at bestemmelsen i gjeldene ARF som utfra en porteføljebetraktning begrenser leverandørens muligheter for fortjeneste er tatt ut. Det er positivt og et bidrag til å dreie regelverket i retning av et mer balansert

regime. Dette alene er imidlertid ikke på noen måte tilstrekkelig til at det oppnås en god balanse og muligheter for en akseptabel fortjeneste så lenge det ikke også gjøres andre endringer i regelverket.

Gjeldene regime legger til grunn at gevinst er synonymt med risiko på en slik måte at fortjenesteelementet er fraværende. Risiko er å betrakte som en kalkulatorisk kostnad for bedriften (les forsikringspremie) som statistisk sett vil materialisere seg i kostnader over tid, og representerer derfor ikke fortjeneste.

Videre fremgår det av tabellen for andre spesielle risikoforhold som varighet og kompleksitet at risikokompensasjonen kan settes så lavt som til 0 %. Dette er urimelig da det alltid vil være en risiko knyttet til enhver kontrakt så lenge forsvarssektoren ikke selv tar risikoen ved å inngå en ren kostnadskontrakt. På denne bakgrunn har vi i vedlegg 1 foreslått noen justeringer av tabellen.

Som vi ved gjentatte anledninger har påpekt er gjeldene ARF kap. 11 svært komplisert og vanskelig tilgjengelig. Vår forståelse i dialogen vi, gjennom nesten tre år, har ført med forsvarssektoren om denne delen av regelverket har vært at det er en felles forståelse for at regelverket bør forenkles slik at det blir mer forståelig for leverandørene som blir bundet av de vilkår som forhandles frem med utgangspunkt i disse bestemmelsene. Det bør etter vår oppfatning legges stor vekt på å ha klare og forståelige regler på dette området som i stor grad påvirker leverandørenes betingelser i kontrakter med Forsvaret. Vi gjentar derfor i vedlegg 2 våre forslag til endringer som vi ikke kan se er tatt hensyn til idet foreliggende forslag til ARF kap 17.

6. Immaterielle rettigheter (IPR)

ARF kapittel 24 er en signifikant endring i forhold til gjeldene regelverk. Det foreliggende utkast legger opp til at industrien som hovedregel skal ha eiendomsretten til IPR, mens forsvarssektoren sikres alle nødvendige bruks- og disposisjonsrettigheter. FSi setter stor pris på dette og er godt fornøyd med måten dette er beskrevet på i kapittel 24.

Det er imidlertid etter vår oppfatning behov for enkelte presiseringer som fremgår av vedlegg 1.

6.1 Dokumentasjon til tredjeparter

FSi vil fremheve at ordlyden for visse forhold, eksempelvis § 24-4 (3) og § 24-7(3), går lengre enn hva som er intensjon/behovet. Bestemmelsen tilsier at i praksis kan all dokumentasjon fra en leverandør gis til tredjepart/konkurrent uten at det eksisterer et dokumentert behov. Det er ikke akseptabelt at Forsvaret uten etter avtale i det enkelte tilfelle videreformidler slik informasjon til tredjepart som kan være en konkurrent til den som har eiendomsretten til dokumentasjonen.

6.2 Royalty

FSi mener at 5 % som hovedregel skal være en maksimal sats når forsvarssektoren har finansiert hele utviklingen av et komplett produkt. Satsen må kunne

settes lavere når det er forhold som tilser at 5 % vil være urimelig høyt. Nåværende ordlyd er uklar, og vi ber derfor om at dette presiseres.

Videre fremstår "salgsprisen", som er beregningsgrunnlag for royalty, som upresist definert. Det fremgår ikke klart hvorvidt den skal inkludere andre kostnader enn det forsvarssektoren konkret har bidratt med. Eksempelvis vil det være urimelig om et delsystem som forsvarssektoren har krav på royalty fra, skal medføre at forsvarssektoren skal kunne kreve royalty av hele leveransen (salgspris). Dette må presiseres og begrenses – se FSis forslag til §24-10(3) i vedlegg 1.

I utkastet er det ikke satt begrensinger for hvor lenge Forsvaret skal ha anledning til å kreve Royalty etter at en leveranse er avsluttet. Det synes rimelig og hensiktsmessig å sette en maksimal varighet fordi teknologi foreldes og blir gradvis mindre aktuell for eksport. Så lenge det påhviler et royaltykrav kan ikke leverandøren regnskapsmessig avslutte det aktuelle prosjektet og manglende avgrensning i tid fører også til unødvendig rapportering. FSi foreslår at Forsvarets anledning til å kreve Royalty bør opphøre 15 år etter at første leveranse har funnet sted.

Teksten om videreutvikling av utviklingsresultatet i § 24-10(4) er i ARF (helt siden ARF første gang kom ut i 2004) blitt forkortet sammenlignet med den tilsvarende opprinnelige teksten i BAF pkt. 6.214.1.e. Bestemmelsen slik den nå fremstår i utkastet er upresis og kan tolkes forskjellig. Vi foreslår derfor å erstatte teksten i § 24-10(4) med teksten i BAF pkt. 6.214.1.e.

7. Karantenebestemmelser

Den foreslåtte § 2-6 er strengere enn statens retningslinjer for karantene, og således i strid med ARF § 2-2, nr 4. Mht karantene står det regler i Statens personalhåndbok, se SPH pkt. 1.10 som viser til PM 2005-12: **«En karanteneperiode kan være på inntil seks måneder, regnet fra fratreden. Saksforbud kan være inntil tolv måneder, men til sammen maksimalt tolv måneder».**

Det fremgår videre av PM 2005-12: **«Som et utgangspunkt må det understrekes at det er viktig med utveksling av personell mellom offentlig og privat sektor og at det ikke bygges unødvendige barrierer. Det forutsettes at en klausul om karantene og/eller saksforbud bare skal tas inn i arbeidskontrakten i særlige tilfeller. Det vil derfor være svært få situasjoner der det vil være aktuelt å benytte virkemidler som karantene eller saksforbud ved overgang til ny stilling utenfor statsforvaltningen. Ikke desto mindre vil det være svært viktig å ha slike virkemidler til disposisjon i de tilfellene der særlige grunner gjør det nødvendig».**

Slik Statens retningslinjer er utformet, er det en balanse for de forskjellige behov i SPH. Reglene i ARF bør således harmoniseres med reglene i SPH pkt. 1.10 og PM 2005-12.

8. Bestemmelser for Industrielt samarbeid ved Forsvarsanskaffelser fra utlandet (BIF)

Utkastet til oppdaterte Bestemmelser for Industrielt samarbeid ved Forsvarsanskaffelser fra utlandet (BIF) generelt virker gjennomarbeidet og bra slik det foreligger.

Industrisamarbeidsavtaler vil i overskuelig fremtid være det viktigste virkemidlet for å sikre norsk industri internasjonal markedsadgang og tilgang til teknologi som er avgjørende for å opprettholde og videreutvikle kompetanse og ressurser som kan bidra til å dekke forsvarssektorens behov innenfor de prioriterte teknologiområdene. Når slike interesser er berørt, er det viktig at forsvarssektoren fanger opp behovet for norsk forsvarsindustri deltakelse på et tidlig tidspunkt.

FSi mener også at det ville være en forbedring dersom det defineres en kvantifiserbar terskelverdi (ikke bare vesentlig andel), som skal være kontraktsfestet med norske leverandører før forsvarssektoren inngår kontrakt med den utenlandske leverandøren. Vi mener dette vil bidra til å motivere de utenlandske leverandørene til å få på plass juridisk forpliktende avtaler raskt og dermed sikre at det legges et grunnlag for langsiktige samarbeidsprosjekter allerede i en tidlig fase av gjennomføringen av kontrakten med Forsvarssektoren. Erfaringsvis er det utfordrende å få de utenlandske leverandørene til å følge opp avtalene etter at kontrakt er inngått før det nærmer seg første milepæl som evt. utløser bankgaranti for manglende milepælsoppgjørelse.

9. Øvrige merknader

9. 1. Morselskapsgaranti

I § 36-2 - Generell leveringsevne, fremgår det at morselskapsgaranti skal være uten begrensninger i tid og beløp. Kontrakter som inngås med forsvarssektoren er begrenset både i tid og beløp. En bankgaranti bør derfor også være begrenset i tid og beløp. Å kreve at en morselskapsgaranti skal være uten noen som helst begrensning, innebærer at forsvarssektoren tiltar seg rettigheter overfor morselskapet langt utover det som følger av kontrakten som inngås, og fremstår som helt urimelig.

For selskaper som leverer til mange kunder vil en slik forpliktelse være forretningsmessig uforsvarlig – man kan ikke inngå ubegrensede morselskapsgarantier på alle kontrakter.

Det er også, for aksjeselskaper, et spørsmål om andre enn generalforsamlingen har kompetanse til å pådra seg en garantiforpliktelse som er ubegrenset i tid og omfang. Normalt har hverken administrerende direktør eller styret så vide fullmakter.

FSi foreslår derfor å justere teksten i samsvar med internasjonal standard for morselskapsgarantier, se vedlegg 1.

9.2 Beregning av dagmulkt

Det følger av § 26-4 – Dagmulkt, at man skal beregne dagmulkt også for;

”...den del av leveransen som på grunn av forsinkelsen ikke kan tas i bruk som forutsatt.”

Dette er en svært uklar bestemmelse da den ikke begrenser størrelsen på dagmulkten. Statens standard avtaler, samt Norsk Standard og NTK standarder har alle kun dagmulkt relatert til selve leveransen, eller den aktuelle milepæl, ikke følgeeffekter. Således bør eventuelle dagmulkt kun relatere seg til verdien av det som er forsinket, se våre presiseringer i vedlegg 1.

Videre vil FSi påpeke at standard maksimal akkumulert dagmulkt er 10 % av kontraktssummen, mens kontrakter underlagt kostnadskontroll normalt kan gi en fortjeneste på 1-3 %. Dette er ubalansert og bestemmelsen bør derfor justeres slik at det klart fremgår at dagmulkten ikke under noen omstendighet kan overstige kalkulert gevinst for kontrakter underlagt kostnadskontrollregimet.

10. Avslutning

Vi forutsetter at blankettverket i ARF blir oppdatert slik at det blir samsvar mellom det oppdaterte regelverket og blankettene.

FSi har lagt stor vekt på å foreta en grundig gjennomgang av det foreliggende utkastet til revidert ARF. Det har resultert i at vi på noen områder har forholdsvis omfattende forslag til tilføyelser og endringer. Dersom departementet ønsker mer utdypende forklaring og/eller begrunnelser for de enkelte forslag er foreningen innstilt på å bidra. Vi møter gjerne departementet for å gjennomgå vårt innspill dersom noe skulle være uklart eller det er behov for mer informasjon.

Med vennlig hilsen

Forsvars- og sikkerhetsindustriens forening (FSi)/NHO

Torbjørn Svensgård
Administrerende direktør

Anskaffelsesregelverk for forsvarssektoren (ARF)

Intern instruks

Utkast, Oslo den 26. november 2012

Hjemmel: Fastsatt av Forsvarsdepartementet 13. mars 2008 med hjemmel i delegeringsvedtak 20. august 2004 nr. 1208, jf. lov 16. juli 1999 nr. 69 om offentlige anskaffelser

Endringer: Endret ved vedtak 1. okt 2008 nr. 1091, 16. feb 2010 nr. 399, 11. april 2011 nr. 536, og xx. xxxx 2013

Innhold

DEL I GRUNNLEGGENDE OG ADMINISTRATIVE BESTEMMELSER	14
Kapittel 1 Formål, virkeområde, ansvar og myndighet.....	14
§ 1-2 Anskaffelsesmyndigheter som omfattes	14
§ 1-3 Anskaffelser som omfattes.....	14
§ 1-4 Anvendelsesområde for ARFs ulike deler	14
§ 1-5 PRINSIX	15
§ 1-6 Ansvar og myndighet	16
§ 1-7 Endring av ARF - kompetanse og saksbehandlingsregler	16
Kapittel 2 Etske retningslinjer og generelle krav til saksbehandlingen	17
§ 2-1 Generelt.....	17
§ 2-2 Etske retningslinjer	17
§ 2-3 Taushetsplikt.....	17
§ 2-4 Habilitet.....	18
§ 2-5 Bruk av rådgivere ved utarbeidelse av spesifikasjoner	18
§ 2-6 Varsomhet i forhold til leverandører med tilsatt personell fra forsvarssektoren	18
§ 2-7 Leverandørens forhold til varsomhet, taushetsplikt og habilitet	19
§ 2-8 Effektivitetsplikt	19
§ 2-9 Avveining	19
§ 2-10 Offentlighet.....	19
§ 2-11 Sikkerhetsgraderte anskaffelser	19
§ 2-12 Gaver og andre ytelser	20
§ 2-13 Reiser	20
§ 2-14 Innsidehandel	21
§ 2-15 Korrupsjon	21
§ 2-16 Deltagelse i markedsføring	21
§ 2-17 Forsvarssektoren som referanse.....	21
§ 2-18 Forhold til media.....	22
§ 2-19 Forbud mot å delta i konkurranse	22
§ 2-20 Rapportering av uregelmessigheter.....	22
§ 2-21 Varsling om kritikkverdige forhold	22
§ 2-22 Sanksjoner.....	22
Kapittel 3 Etsk handel og sosialt ansvar	23
§ 3-1 Etsk handel og sosialt ansvar	23
Kapittel 4 Etsk egenerklæring for leverandører	24

§ 4-1 Etisk egenerklæring for leverandører til forsvarssektoren	24
Kapittel 5 Administrative bestemmelser	24
§ 5-1 Språkkrav	24
§ 5-2 Sluttbrukersertifikat - «End User Certificate»	24
§ 5-3 Forsikring	25
§ 5-4 Håndtering av juridiske spørsmål	25
§ 5-5 Fremsendelser til Forsvarsdepartementet	25
§ 5-6 Prosedyre for fremsending	26
§ 5-7 Ekstern kvalitetssikring av prosjekter	26
§ 5-8 Samarbeid med ekstern juridisk rådgiver, herunder Regjeringsadvokaten.....	27
§ 5-9 Dagmulkt.....	27
§ 5-10 Rapportering til FLO.....	27
§ 5-11 Rapportering til Forsvarsdepartementet.....	28
§ 5-12 Anskaffelsesmyndigheten	28
§ 5-13 Riksrevisjonen.....	28
§ 5-14 Samarbeid med øvrige statlige etater	29
§ 5-15 Særlige fagområder	29
§ 5-16 Samarbeid med utenlandske myndigheter	29
§ 5-17 Saksbehandling av royalty	29
§ 5-18 Forsvarssektorens rammeavtaler.....	29
§ 5-19 Kjøp fra Forsvarets forskningsinstitutt (FFI).....	30
§ 5-20 Maler/blanketter/standarder og bruk av kontraktsstandarder.....	30
DEL II FORSVARSSEKTORENS ANSKAFFELSER.....	30
Kapittel 6 Hovedprinsipper for anskaffelser	30
§ 6-1 Kartlegging av markedet (markedsundersøkelser)	30
§ 6-2 Internasjonalt forskning- og utvikling- eller materiellsamarbeid	31
§ 6-3 Levetidskostnader	31
§ 6-4 Krav til ytelser og leveranser	31
§ 6-5 Systemansvar	31
§ 6-6 Krav til forpliktelser.....	31
§ 6-7 Miljøhensyn	32
§ 6-8 Leie og leasing	32
§ 6-9 Samarbeidsløsninger med eksterne	32
Kapittel 7 Gjennomføring av anskaffelser	33
§ 7-1 Identifisering av behov	33

§ 7-2 Planlegging og kartlegging av anskaffelsesmuligheter	33
§ 7-3 Valg av regelverk og anskaffelsesprosedyre	34
§ 7-4 Dokumentasjon/vedlegg til forespørsel/konkurransegrunnlag	34
§ 7-5 Tilbyderkonferanse	34
§ 7-6 Evaluering av eneleverandører	35
Kapittel 8 Kontraktsinngåelse	35
§ 8-1 Kontraktsmaler	35
§ 8-2 Kontrakten	35
§ 8-3 Språkbruk	36
§ 8-4 Identifisering/nummerering	36
§ 8-5 Dokumentrang	36
§ 8-6 Undertegning av kontrakter	36
§ 8-7 Returnering av tilbud/prøver	36
§ 8-8 Leveranseoppfølging	36
§ 8-9 Sluttoppgjør	37
§ 8-10 Reklamasjoner/garantier	38
§ 8-11 Lovvalg og verneting	38
Kapittel 9 Kontraktsstrategier	38
§ 9-1 Bakgrunn og innhold	38
§ 9-2 Hovedregel	39
§ 9-3 Forutsetninger for å utarbeide en kontraktstrategi	39
§ 9-4 Krav til kontraktstrategiens innhold	40
Kapittel 10 Levetidskostnader	41
§ 10-1 Bakgrunn og innhold	41
§ 10-2 Mål og hensikt	41
§ 10-3 Investeringsanskaffelser	42
§ 10-4 Øvrige anskaffelser	42
§ 10-6 Generelle retningslinjer	42
Kapittel 11 Håndtering av usikkerhet	43
§ 11-1 Bakgrunn og innhold	43
§ 11-2 Hensikt	43
§ 11-3 Omfang av usikkerhetskåndtering	43
§ 11-4 Ansvar og fagmyndighet for usikkerhetskåndtering	44
Kapittel 12 Leveransebeskrivelse	44
§ 12-1 Bakgrunn og hensikt	44

§ 12-2 Grunnleggende krav	44
§ 12-3 Form og oppbygging	45
§ 12-4 Funksjon og ytelse	45
§ 12-5 Standarder	46
§ 12-6 Spesifisering av grensesnitt	46
§ 12-7 Dokumentasjon	46
§ 12-8 Nivå på krav	46
§ 12-9 Språk	47
§ 12-10 Opsjoner	47
§ 12-11 Konsulentoppdrag eller konsulentbistand	47
§ 12-12 Proviant og næringsmidler	48
§ 12-13 Krav i forbindelse med gjennomføring av leveransen	48
Kapittel 13 Kvalitetssikring	48
§ 13-1 Kvalitetsstyringskrav og kvalitetssikringsaktiviteter	48
§ 13-2 Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet	49
§ 13-3 Anmodning om kvalitetssikring	49
§ 13-4 Avtaler og standarder for kvalitetssikring	50
§ 13-5 Krav til leverandørens System for kvalitetsstyring	51
§ 13-6 Handelsvarer	53
§ 13-7 Prosedyre for bruk av ISO 9001 eller andre standarder i kontrakter	53
§ 13-8 Krav til dokumentasjon og planer	53
§ 13-9 Ansvar for underleverandører	54
§ 13-10 Behandling av avvik	54
§ 13-11 Leveranse - sertifikat på konformitet	54
§ 13-12 Tilbakevisning eller vraking	54
§ 13-13 Risikohåndtering	55
§ 13-14 Forsvarets kvalitetssikringsplan og kvalitetssikringsaktiviteter	56
Kapittel 14 Konfigurasjonsstyring	56
§ 14-1 Formål	56
§ 14-2 Hovedregel - ambisjonsnivå og plan for konfigurasjonsstyring	57
§ 14-3 Krav til leverandøren	57
§ 14-4 Valg av krav til konfigurasjonsstyring	57
§ 14-5 Krav til leverandørens konfigurasjonsstyringsplan	58
Kapittel 15 NATO-kodifisering	60
§ 15-1 Hovedregel	60

§ 15-2 Krav i forbindelse med forespørsel/konkurransesgrunnlag.....	61
§ 15-3 Krav i forbindelse med evaluering og kontraktsinngåelse.....	61
Kapittel 16 Standardisering.....	62
§ 16-1 Formål.....	62
§ 16-2 Områder for standardisering.....	62
§ 16-3 Hovedregel.....	62
§ 16-4 Militære standarder - NATOs standardiseringsavtaler og Forsvarets standard	62
§ 16-5 Sivile standarder.....	62
§ 16-9 Prioritetsrekkefølge og bruk av standarder og spesifikasjoner.....	63
Kapittel 17 Kostnadskontroll.....	64
§ 17-1 Virkeområde og hensikt.....	64
§ 17-2 Når foretas kostnadskontroll.....	64
§ 17-3 Kostnadskontroll.....	64
§ 17-4 Kostnadsanalyse.....	65
§ 17-5 Kostnadsprøving.....	66
§ 17-6 Prisglidningsanalyse.....	66
§ 17-7 Prisregulering som følge av valutakursendringer.....	67
§ 17-8 Vurdering av leverandørens økonomisystem.....	67
§ 17-9 Rapportering.....	67
§ 17-10 Revisjonsmetodikk - selvkostkalkylen.....	68
§ 17-11 Generelt om vurdering av kostnader.....	69
§ 17-12 Kapasitetsutnyttelse.....	69
§ 17-13 Direkte kostnader.....	69
§ 17-14 Indirekte kostnader.....	70
§ 17-15 Generelle utviklingskostnader.....	71
§ 17-16 Kapitalkostnad.....	71
§ 17-17 Risikokompensasjon.....	72
§ 17-18 Generell forretningsrisiko.....	73
§ 17-19 Spesiell risiko.....	73
§ 17-20 Risikotillegg.....	73
§ 17-21 Risikofradrag.....	74
§ 17-22 Beregning av u2.....	74
§ 17-23 Beregning av påslagssats for risikokompensasjon.....	74
§ 17-24 Ansporing.....	75

§ 17-25 Forenklet metode for beregning av påslag for kalkulatorisk rente og risikokompensasjon.....	75
§ 17-26 Teknisk og økonomisk evaluering	75
§ 17-27 Belastninger som ikke er relevante i forhold til kontrakter med forsvarssektoren	76
§ 17-28 Avskrivninger	77
§ 17-29 Leiekostnader.....	77
§ 17-30 Markedsføringskostnader.....	77
Kapittel 18 Leverandøranalyse.....	77
§ 18-1 Innledning	77
§ 18-2 Tidspunkt for leverandøranalyser	78
§ 18-3 Vurdering av risiko	78
§ 18-4 Fastsettelse av sannsynlighet og konsekvens.....	79
§ 18-5 Leverandøranalyse - kvalitets sikring	79
§ 18-6 Finansiell leverandøranalyse.....	81
Kapittel 19 Kontraktstyper	82
§ 19-1 Valg av kontraktstype	82
§ 19-2 Hovedgrupper av kontraktstyper.....	82
§ 19-3 Priskontrakter	83
§ 19-4 Kostnadskontrakter	83
§ 19-5 Grunnlaget for oppgjør av kontrakt	83
§ 19-6 Risikofordeling etter kontraktstyper	84
§ 19-7 Ikke tillatt kontraktstype	84
§ 19-8 Kriterier for valg av kontraktstype.....	84
§ 19-9 Kombinasjoner av kontraktstyper	85
§ 19-10 Krav om innsyn og kostnadskontroll	86
Kapittel 20 Opsjoner	86
§ 20-1 Bruk av opsjoner	86
§ 20-2 Opsjoner i kontrakter	87
§ 20-3 Utløsning av opsjoner	87
Kapittel 21 Forespørsel og konkurransegrunnlag	87
§ 21-1 Forespørsel	87
§ 21-2 Krav til leverandøren	87
§ 21-2 Krav til leveransen	87
§ 21-3 Avtalevilkår	88
§ 21-4 Beredskapsklausul.....	88

Kapittel 22 Ansvar for mangler, reklamasjon og utbedring	89
§ 22-1 Ansvar for mangler	89
§ 22-2 Mangler som oppdages ved levering	89
§ 22-4 Mangler som oppdages etter levering	89
§ 22-5 Avtalevilkår i forespørselen	90
§ 22-6 Forhandlinger om vilkårene	91
§ 22-7 Omfang av vilkårene	91
Kapittel 23 Betaling	91
§ 23-1 Betalingsformer	91
§ 23-2 Milepælsbetaling	91
§ 23-3 Fremdriftsbetaling	92
§ 23-4 Forskuddsbetaling	92
§ 23-5 Valg av betalingsform	93
§ 23-6 Betalingsvilkår	93
§ 23-7 Sikkerhetsstillelse for betaling	94
Kapittel 24 Rettigheter	95
§ 24-1 Vurdering av immaterielle rettigheter og royalty	95
§ 24-2 Begreper	95
§ 24-3 Avtaleinngåelse om immaterielle rettigheter	95
§ 24-4 Hovedregel - ikke-eksklusiv lisensavtale	96
§ 24-5 Unntak - overdragelse eller eksklusiv lisensavtale	96
§ 24-6 Sammensatte avtaler	96
§ 24-7 Avtalekonkretisering av immaterielle rettigheter	97
§ 24-8 Arbeidstakere eller oppdragstakere i forsvarssektoren som opphavsmann	97
§ 24-9 Dokumentasjon - anskaffelsesprotokoll	98
§ 24-10 Royalty	98
§ 24-11 Leverandørens registrerings- og rapporteringsplikt	98
§ 24-12 Innsyn og verifisering	98
§ 24-13 Søknad om unntak	99
Kapittel 25 Materiell og anlegg som holdes av forsvarssektoren	99
§ 25-1 Hovedregel	99
§ 25-2 Spesielt utstyr og verktøy	99
§ 25-3 Krav til forespørsel	99
§ 25-4 Forhold som skal avtales - materiel, anlegg og diversel	99
Kapittel 26 Ansporings- og sanksjonsordninger	100

§ 26-1 Formål	100
§ 26-2 Virkemidler	100
§ 26-3 Krav til tidsriktig leveranse	100
§ 26-4 Dagmulkt	100
§ 26-5 Tilbakeholde betaling	101
§ 26-6 Tidsansporing	101
§ 26-7 Krav til riktig ytelse	101
§ 26-8 Ytelsesansporing	101
§ 26-9 Kostnadseffektiv leveranse	102
§ 26-10 Balansering av ansporingsordningene	102
§ 26-11 Begrensning av ansporing	102
§ 26-12 Innsyn	103
§ 26-13 Heving og erstatning	103
Kapittel 27 Innsyn	103
§ 27-1 Generelt	103
§ 27-2 Hovedregel	103
§ 27-3 Sikring av rett til innsyn	104
§ 27-4 Innsyn hos underleverandører	104
§ 27-5 Innsyn og ansvarsfordeling	104
§ 27-6 Innsyn for kostnadskontroll ved kjøp fra utlandet	104
Kapittel 28 Valuta	105
§ 28-1 Anskaffelser fra utenlandske leverandører	105
§ 28-2 Valuta i underleveranser	105
§ 28-3 Krav til valutaklausul	105
DEL III FORSVARSSEKTORENS ANSKAFFELSER SOM INNGÅS I HENHOLD TIL FOA	106
Kapittel 29 Anvendelsesområde	106
§ 29-1 Levering av varer, tjenester eller utførelse av bygge- og anleggsarbeider	106
§ 29-2 Anvendelse av unntaksbestemmelser	106
§ 29-3 Unntak i henhold til EØS-avtalens artikkel 123	106
§ 29-4 Generelle unntak	106
DEL IV FORSVARSSEKTORENS ANSKAFFELSER SOM INNGÅS I HENHOLD TIL FOSA	107
Kapittel 30 Anvendelsesområde	107
§ 30-1 Kontrakter som inngås på forsvars- og sikkerhetsområdet	107
§ 30-2 Graderte kontrakter	107

§ 30-3 Kontrakter om bygge- og anleggsarbeider og levering av vare og tjenesteytelser med direkte sammenheng med forsvarsmateriell og gradert materiel	109
§ 30-4 Bygge- og anleggsarbeider og tjenester til spesifikke forsvarsformål	109
§ 30-5 Graderte bygge- og anleggsarbeider og graderte tjenesteytelser	109
§ 30-6 Anvendelse av unntaksbestemmelser i FOSA	109
§ 30-7 Unntak i henhold til EØS-avtalens artikkel 123	110
§ 30-8 Særskilte unntak	110
§ 30-9 Særlig om unntaket for kontrakter som tildeles som ledd i samarbeidsprosjekter basert på forskning og utvikling	110
Kapittel 31 Krav til forsyningssikkerhet og informasjonssikkerhet, samt andre føringer	111
§ 31-1 Krav om forsyningssikkerhet	111
§ 31-2 Krav om informasjonssikkerhet	111
§ 31-3 Krav om ivaretagelse av viktig nasjonal teknologisk kompetanse for forsvarssektoren.	111
DEL V FORSVARSSEKTORENS ANSKAFFELSER SOM ER UNDER EØS-TERSKELVERDIEN I FOSA, OG ANSKAFFELSER SOM GJENNOMFØRES ETTER EØS-AVTALEN ARTIKKEL 123	111
Kapittel 32 Anvendelsesområde	111
§ 32-1 Anskaffelser etter EØS-avtalen artikkel 123	111
§ 32-2 EØS-avtalens artikkel 123	112
Kapittel 33 Grunnleggende krav	112
§ 33-1 Grunnleggende krav	112
§ 33-2 Likebehandling av leverandører	113
§ 33-3 Forbud mot diskriminering av leverandører	113
Kapittel 34 Anskaffelsesprosedyrer	113
§ 34-1 Konkurransesprinsippet	113
§ 34-2 Valg av anskaffelsesprosedyrer	114
§ 34-3 Byttehandel	114
Kapittel 35 Anskaffelsesprotokoll	114
§ 35-1 Protokollføringsplikt	114
Kapittel 36 Krav til leverandører	115
§ 36-1 Minimumskrav til leverandørene	115
§ 36-2 Generell leveringsevne	115
§ 36-3 Produsent, importør, grossist eller detaljist	115
§ 36-4 Leverandørsammenslutninger	116
§ 36-5 Skatteattest	116

Kapittel 37 Forespørsel/konkurransesgrunnlag	117
§ 37-1 Informasjon og bestemmelser for gjennomføring av anskaffelsen	117
Kapittel 38 Gjennomføring av anskaffelser	118
§ 38-1 Prekvalifisering	118
§ 38-2 Utsendelse av forespørsel/konkurransesgrunnlag	118
§ 38-3 Kommunikasjon med tilbydere	118
§ 38-4 Rettelser til forespørsel/konkurransesgrunnlag	119
§ 38-5 Registrering og oppbevaring av innkomne tilbud	119
§ 38-6 Tilbudsåpning	119
§ 38-7 Avvisning på grunn av forhold ved leverandøren.....	119
§ 38-8 Avvisning på grunn av forhold ved tilbudet	120
§ 38-9 Avvisning av unormalt lave tilbud.....	121
§ 38-10 Industrielt samarbeid.....	121
§ 38-11 Feil i tilbud	121
§ 38-12 Forlengelse av vedståelsesfrist.....	121
§ 38-13 Evaluering og forhandlinger	121
§ 38-14 Evalueringskriterier.....	121
§ 38-15 Forhandlinger	122
§ 38-16 Intensjonsavtale	122
§ 38-17 Melding om valg av leverandør	122
§ 38-18 Endringer	123
§ 38-19 Endringsavtale.....	123
§ 38-20 Søknad om endring	123
§ 38-21 Endringsordre.....	123
Kapittel 39 Rammeavtaler	124
§ 39-1 Rammeavtaler	124
§ 39-2 Krav til bruk av rammeavtaler	124
§ 39-3 Rammeavtalens omfang	125
§ 39-4 Avrop	125
§ 39-5 Obligatoriske rammeavtaler.....	125
§ 39-6 Avtaler med leverandørbegrensning	125
§ 39-7 Fornyelse.....	125
§ 39-8 Prisjustering	125
Kapittel 40 Protest mot gjennomføring av anskaffelsesprosess.....	125
§ 40-1 Protest mot valg av leverandør	126

Kapittel 41 Teknologiske kompetanseområder	126
§ 41-1 Krav om ivaretagelse av viktig nasjonal teknologisk kompetanse for forsvarssektoren	126
Kapittel 42 Industrielt samarbeid ved anskaffelser fra utlandet	126
§ 42-1 Overordnet ansvar	126
§ 42-2 Når kreves det industrisamarbeidsavtale	127
§ 42-3 Saksgang frem til valg av leverandør	127
§ 42-4 Anskaffelsesmyndighetens anbefaling av leverandør	128
§ 42-5 Rapportering om industrisamarbeid/gjenkjøp	128
VEDLEGG	128

Anskaffelsesregelverk for forsvarssektoren (ARF)

Forsvarsdepartementet har foretatt en omfattende revisjon av Anskaffelsesregelverk for forsvarssektoren (ARF). Revisjonen har vært nøvendignødvendig for å sikre at ARF reflekterer det nye EU-direktivet om forsvars- og sikkerhetsanskaffelser (2009/81/EC). Direktivet ble gjennomført i norsk rett i form av egen forskrift om forsvars- og sikkerhetsanskaffelser under lov om offentlige anskaffelser. ARF reflekterer nå lov om offentlige anskaffelser, forskrift om offentlige anskaffelser og den nye forskriften om forsvars- og sikkerhetsanskaffelser. Dette er de tre regelsett forsvarssektoren må vurdere og forholde seg til ved enhver anskaffelse til forsvarssektoren. I tillegg omfatter revisjonen en innholdsmessig forenkling og systematisering.

ARF ble opprinnelig iverksatt 1. september 2004, og videreførte prinsippene i Bestemmelser vedrørende Anskaffelser til Forsvaret (BAF). ARF ble deretter revidert pr. 14. mars 2008. ARF er en intern instruks og gjelder for Forsvarsdepartementet med underliggende etater, herunder Forsvaret og Forsvarets logistikkorganisasjon, Forsvarsbygg, Nasjonal sikkerhetsmyndighet og Forsvarets forskningsinstitutt.

Anskaffelser etter ARF skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk ved anskaffelser i forsvarssektoren basert på forretningsmessighet og likebehandling. Regelverket skal også bidra til at forsvarssektoren opptrer med stor integritet, slik at allmennheten har tillit til at anskaffelsene skjer på en samfunnstjenlig måte. Investeringer og driftsanskaffelser skal bidra til en balansert og kostnadseffektiv utvikling av Forsvarets vedtatte styrkestruktur og de krav som til enhver tid er satt for operative evne. Det er derfor, som tidligere nevnt, grunn til å understreke det særlige ansvar som påhviler forsvarssektoren for å påse at anskaffelsesvirksomheten gjennomføres innenfor rammen av anskaffelsesregelverket og i samsvar med det som er etisk forsvarlig.

Forsvarsdepartementet, xx. 2012

Fridthjof Søgaaard
ekspedisjonssjef

DEL I GRUNNLEGGENDE OG ADMINISTRATIVE BESTEMMELSER

Kapittel 1 Formål, virkeområde, ansvar og myndighet

§ 1-1 Formål¹

Anskaffelsesregelverk for forsvarssektoren (ARF) skal sikre at Forsvarsdepartementet med underliggende etater tilrettelegger og gjennomfører anskaffelsesvirksomheten i forsvarssektoren på en slik måte at det er forsvarssektoren og den norske stat mest mulig formålstjenlig. Med forsvarssektoren menes Forsvarsdepartementet med underliggende etater. Investeringer skal bidra til en balansert og kostnadseffektiv utvikling av Forsvarets vedtatte styrkestruktur og de krav som til enhver tid er satt for operative evne.

§ 1-2 Anskaffelsesmyndigheter som omfattes²³

(1) ARF gjelder for Forsvarssektoren (Forsvarsdepartementet med alle etater underlagt)⁴. ARF har rettslig status som intern instruks.

(2) ARF gir i seg selv ingen rettigheter til leverandører eller potensielle leverandører. Dersom noen av bestemmelsene skal inngå som en del av kontrakt, må dette uttrykkelig fremgå av avtaledokumentene.

§ 1-3 Anskaffelser som omfattes⁵

(1) ARF gjelder for investerings- og driftsanskaffelser av forsvarsmateriell og tjenester, herunder bygg og anlegg.

(2) Tilsvarende gjelder regelverket konkurranseutsetting av virksomhet, leie, leasing og næringslivssamarbeid.

(3) ARF gjelder ikke ved tildeling av offentlig støtte.

§ 1-4 Anvendelsesområde for ARFs ulike deler⁶

(1) Bestemmelsene i ARF del I og del II gjelder for alle anskaffelser til forsvarssektoren.

(2) Bestemmelsene i ARF del III gjelder i tillegg til ARF del I og II for anskaffelser

Merknad [a1]: Dette blir uklart, herunder innbyrdes bruk. Vi har prøvd å gi noen forslag på en mer presis ordbruk

Merknad [a2]: Bør si; ...til ARF del I og II, også for anskaffelser som...

¹ Tidligere punkt 1.1

² Punkt 1.2 slettet

³ Tidligere punkt 1.2.1

⁴ ARF gjelder ikke for statsforetaket Aerospace Industrial Maintenance Norway (AIM Norway)

⁵ Tidligere punkt 1.2.2

⁶ Tidligere punkt 1.2.3

Merknad [a3]: Det følger av statsforetaksloven at AIM ikke er en underlagt etat.

som gjennomføres i henhold til lov om offentlige anskaffelser (LOA) og forskrift om offentlige anskaffelser (FOA).

(3) Bestemmelsene i ARF del IV gjelder i tillegg til ARF del I og II, også for anskaffelser som gjennomføres i henhold til LOA og forskrift om forsvars- og sikkerhetsanskaffelser (FOSA).

(4) Bestemmelsene i ARF del V, med unntak av kapittel 41 og 42, gjelder i tillegg til ARF del I og II, også for anskaffelser som gjennomføres etter FOSA, når anskaffelsens verdi er under EØS-terskelverdi, men over kr. 500.000,- eks. mva. - Videre gjelder Bestemmelsene i ARF del V i sin helhet og på for anskaffelser som unntas gjennomføres etter EØS-avtalens artikkel 123.

Kommentar:

Alle anskaffelser til forsvarssektoren ~~er~~ anskaffelser skal i utgangspunktet skje iht. LOA og FOA eller FOSA. Hvor anskaffelsesmyndigheten velger å anvende lovens eller forskriftens unntaksbestemmelser må dette påberopes i hvert enkelt tilfelle og begrunnes konkret. Utgangspunktet er at enhver unntaksanskaffelse skal skje iht.

~~konkurransesprinsippet~~. Vurderingen av de momenter som legges til grunn for valg av regelverk skal beskrives i anskaffelsesprotokollen. For prosjekter som må godkjennes av Forsvarsdepartementet, skal begrunnelsen for valg av regelverk også fremgå av Fremskaffelsesløsning og/eller Gjennomføringsoppdrag.

Å gjennomføre en anskaffelse etter EØS-avtalens artikkel 123 er en beslutning av stor rekkevidde. Det gir forsvarssektoren anledning til å gjennomføre en mer fleksibel anskaffelsesprosess enn anskaffelse etter LOA og FOA ~~eller~~ FOSA. Potensielle leverandører vil derfor ha interesse av grunnlaget for denne beslutningen. Leverandørene kan få overprøvd forsvarssektorens bruk av LOA, herunder unntaksbestemmelser i FOA og FOSA som vedrører avgjørelse om bruk av EØS-avtalens artikkel 123- for administrative organer; Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA), Efta Surveillance Authority (ESA), og ved ordinær rettergang. Eventuelle stevninger skal oversendes Forsvarsdepartementet som rette adressat, se ARF § 5-4. Se også ARF del V, § 41-2 om protest mot gjennomføring av anskaffelser etter unntaksbestemmelser. Merk at ARF er en intern instruks, og at leverandører således ikke har klagerett i forbindelse med unntaksanskaffelser etter at valg av ARF del V som prosedyre er foretatt.

Forsvarssektoren må dokumentere har bevisbyrden for at unntaksbestemmelsen er gyldig påberopt. KOFA og/eller domstolene kan ved forsvarssektorens bruk av LOA/FOA/FOSA ta stilling til hvorvidt det er rett anvendelse av EØS-avtalens artikkel 123. Det er derfor av vesentlig betydning at unntaket påberopes etter en grundig og konkret vurdering som kan dokumenteres i ettertid. Merk at ARF er en intern instruks, og at leverandører således ikke har klagerett i forbindelse med forsvarssektorens anvendelse av ARF som sådan unntaksanskaffelser etter at valg av ARF del V som prosedyre er foretatt.

§ 1-5 PRINSIX^{7 8 9 10}

ARF regulerer både anskaffelser som følger forsvarssektorens prosjektmodell – PRINSIX, herunder investeringsanskaffelser, og mindre anskaffelser som ikke følger PRINSIX, herunder driftsanskaffelser med videre. For alle investeringsanskaffelser samt større driftsanskaffelser skal aktivitetene i PRINSIX følges i konsept- og definisjonsfasen av en anskaffelse.

⁷ Tidligere punkt 1.2.5 flyttet til ny del V

⁸ Punkt 1.2.6 slettet

⁹ Tidligere punkt 1.2.6.1

Merknad [a4]: Viktig å skille mellom anskaffelser under terskelverdi etter FOSA og de som følger av EØS 123 i sin helhet, og hvor kap 41 og kap 42 kommer til anvendelse. Slik som det sto ble gjenkjøp utradert ved at kap 41 og 42 ikke gjøres gjeldende for anskaffelser som skjer etter EØS 123.

Formatert: Norsk (bokmål)

Merknad [a5]: Unntak følger av både FOA og FOSA

Merknad [a6]: Uppreis. Her er et forslag til presisering.

Merknad [a7]: KOFA kan ikke overprøve beslutninger om regelverksvalg om hva som er nasjonal sikkerhet. Er etter håndhevingsdirektivet kun rådgivende.

Merknad [a8]: Ordbruk fra strafferetten

¹⁰ Punkt 1.2.6.2 slettet

§ 1-6 Ansvar og myndighet^{11 12 13 14}

(1) Forsvarsministeren har det konstitusjonelle ansvar og tilsvarende myndighet for forvaltningen i forsvarssektoren og kan gripe inn i saksbehandlingen på ethvert trinn.

(2) Forsvarsdepartementet:

a. gir de overordnede rammebetingelser for gjennomføring av anskaffelser,

b. er ansvarlig for å stille resultatkrav og utføre overordnet kontroll innenfor forvaltningsområdet,

c. angir gjennom strukturutviklingsplan (SUP) utgangspunkt og retning for styring og gjennomføring av de nødvendige prosesser for å fremskaffe eller sørge for tilgang til materiell, bygg og anlegg forankret i de fastsatte krav til kapasiteter og vedtatt styrkestruktur,

d. har det overordnede ansvaret for det internasjonale myndighetssamarbeidet som er etablert på forsvarsmateriellsektoren,

e. ivaretar kontakten mot andre lands forsvarsdepartementer, herunder har ansvaret for avtaler på myndighetsnivå,

f. har ansvaret for å ivareta industrielle aspekter av spesiell betydning for nasjonal sikkerhetsinteresse knyttet til anskaffelsen, herunder spesielt om dette krever særskilte tiltak når det gjelder valg av anskaffelsesprosedyre og regelverk ifm. fremskaffelser av materiell, bygg og anlegg,

g. har det overordnede ansvar for samarbeid mellom forsvarssektoren og forsvarsindustrien, og kan innvilge støtte til markedsføringstiltak etter en nærmere vurdering av statens økonomireglement og anskaffelses- og statsstøtteregelverket,

h. inngår eventuelle industrisamarbeidsavtaler i forbindelse med

[ansaffelser](#)[anskaffelser](#) av forsvarsmateriell fra utlandet i tilfeller der [kapittel](#)[kapittel](#) 42 kommer til anvendelse,

i. godkjenner materiellprosjektene for videreføring i samsvar med forutsetningene for de bevilgninger og bestillingsfullmakter som er vedtatt av Stortinget. Bevilgninger og bestillingsfullmakter fordeles av departementet ved de årlige iverksettingsbrev (IVB), eller ved særskilte tildelingsskriv.

(3) Forsvarssjefen (FSJ) som etatssjef og de øvrige etatssjefer skal gjennomføre forsvarssektorens anskaffelser i henhold til gjeldende styringsdokumenter for anskaffelsesvirksomheten i forsvarssektoren.

(4) Anskaffelsesmyndigheten har, på grunnlag av foreliggende Gjennomføringsoppdrag, herunder normalt operative krav og brukerkrav, til oppgave å forberede og gjennomføre den konkrete anskaffelsen, samt gjennomføre kontraktsadministrasjon og foreta oppgjør. Anskaffelsesmyndigheten skal følge de til enhver tid gjeldende anskaffelsesregelverk og styringsdokumenter for anskaffelsesvirksomheten i forsvarssektoren.

§ 1-7 Endring av ARF - kompetanse og saksbehandlingsregler¹⁵

(1) Retten til å endre ARF er forbeholdt Forsvarsdepartementet.

(2) Selve gjennomføringen av endringen til ARF kan Forsvarsdepartementet delegere til underlagt etat.

(3) Vesentlige endringer i ARF skal forelegges Finansdepartementet, Nærings- og

¹¹ Tidligere punkt 1.3

¹² Tidligere punkt 1.3.1

¹³ Tidligere punkt 1.3.2

¹⁴ Tidligere punkt 1.3.3

¹⁵ Tidligere punkt 1.3.1.1

handelsdepartementet og Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet og Riksrevisjonen til uttalelse. Slike endringsforslag kan ikke iverksettes av Forsvarsdepartementet før det er omforent med de berørte departementer. Dersom det ikke oppnås enighet om teksten i et endringsforslag mellom Forsvarsdepartementet på den ene side og de berørte departementer på den andre side, må endringsforslaget fremmes for regjeringen til avgjørelse.^{16 17}

Kapittel 2 Etske retningslinjer og generelle krav til saksbehandlingen¹⁸

§ 2-1 Generelt¹⁹

Ansatte i forsvarssektoren skal opptre i samsvar med god forretningsskikk og sikre en høy forretningsetisk standard i sin saksbehandling i alle faser i anskaffelsesprosessen. De viktigste etiske reglene har tilknytning til rettsreglene i forvaltningsloven og tjenestemannsloven.

§ 2-2 Etske retningslinjer²⁰

(1) Det er den enkeltes ansvar å etterleve de etiske reglene. Sjefer har et særlig ansvar som kulturbærere og rollemodeller. Sjefer har også ansvar for at den enkelte medarbeider har kjennskap til de spesifikke etiske retningslinjer som finnes i etatene, og til å reagere ved brudd på disse.

(2) Med ansatte i forsvarssektoren menes i dette regelverk både ansatte i og innleid personell (herunder konsulenter) til forsvarssektoren.

(3) Etske retningslinjer for næringslivskontakt i forsvarssektoren fremgår av vedlegg 1.

(4) Forsvarssektorens ansatte skal etterleve de til enhver tid gjeldende karantenebestemmelser for offentlige tjenestemenn ved skifte av stillinger, etiske grunnregler for forsvarssektoren og etiske retningslinjer for statstjenesten.

Merknad [t9]: Se kommentar til § 2-6

§ 2-3 Taushetsplikt²¹

Alle ansatte i forsvarssektoren er iht. forvaltningsloven av 10. februar 1967 § 13 pålagt taushetsplikt.

Kommentar:

Alle ansatte må gjøre seg kjent med loven. Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om: 1) noens personlige forhold, eller 2) tekniske innretninger og fremgangsmåter, samt drifts- og forretningsforhold, som det vil være av konkurransemessig betydning å hemmeligholde av hensyn til den opplysningen angår.

Taushetsplikten gjelder også etter at vedkommende har avsluttet tjenesten eller

¹⁶ Tidligere punkt 1.4, 1.6 og 1.7 flyttet til del II

¹⁷ Tidligere punkt 1.5 flyttet til del V

¹⁸ Tidligere punkt 1.8

¹⁹ Tidligere punkt 1.8.1

²⁰ Tidligere punkt 1.8.2

²¹ Tidligere punkt 1.8.3

arbeidet. Han/hun kan heller ikke utnytte opplysninger som nevnt i egen virksomhet eller i tjeneste eller arbeid for andre. Med hjemmel i forvaltningsloven § 13 f gjøres ved dette reglement taushetsplikt også gjeldende for informasjon som ikke er alminnelig kjent og som kan ha betydning for børsnoterte selskaper.

§ 2-4 Habilitet²²

Forvaltningsloven § 6 - § 10 om habilitet gjelder for alle ansatte i forsvarssektoren.

Kommentar:

Alle ansatte må forholde seg i samsvar med lovens bestemmelser. Til offentlig ansatte må det stilles strenge krav til habilitet og objektivitet i tjenesten. I vurdering av habilitet skal det også vurderes om det finnes særegne forhold som er egnet til å svekke nødvendig tillit, og da i særlig grad den eksterne tillit utenfor forsvarssektoren. Ansatte som kan påvirke eller treffe beslutninger på forsvarssektorens vegne, må ikke ta del i behandling eller avgjørelse av noen spørsmål der vedkommende selv eller nærstående har personlige eller økonomiske særinteresser.

I henhold til forvaltningsloven er det opp til vedkommende selv å vurdere habilitetsspørsmålet, men dersom en part krever det skal vedkommende forelegge spørsmålet for sin nærmeste overordnede. Dersom overordnede er inhabil kan avgjørelse i saken ikke treffes av direkte underordnet i samme forvaltningsorgan.

§ 2-5 Bruk av rådgivere ved utarbeidelse av spesifikasjoner²³

Oppdragsgiver skal ikke søke eller motta råd som kan bli benyttet under utarbeidelsen av spesifikasjoner for en bestemt anskaffelse, fra noen som kan ha økonomisk interesse i anskaffelsen, når dette skjer på en måte som vil kunne utelukke konkurranse.

§ 2-6 Varsomhet i forhold til leverandører med tilsatt personell fra forsvarssektoren²⁴

(1) Det skal utvises særlig aktsomhet overfor leverandører som i løpet av den senere tid har tilsatt personell, som i løpet av de siste to år har vært ansatt i forsvarssektoren. Personell som har vært ansatt i Forsvarsdepartementet eller i forsvarssektoren de siste to år, skal ikke benyttes i kontakt med forsvarssektoren. Samme retningslinjer gjelder for personer som har gått av med alderspensjon. Unntak kan gjøres av Forsvarsdepartementet hvis forbudet mot slik kontakt framstår som helt urimelig. Forsvarssektorens leverandører må aktivt gjøres oppmerksom på dette forhold. Det vises til § 2-7.

(2) Fra forsvarssektorens side må det tas spesielle hensyn i anskaffelsesprosessen, særlig ved evaluering og tildeling av kontrakt. Det kan være aktuelt å frita personell i forsvarssektoren fra å delta i slike oppgaver, der de har vært nære kolleger med den/de som representerer en eller flere av aktuelle leverandører. Spesielt skal reglene om habilitet til forsvarssektorens saksbehandlere vurderes. Det vises til forvaltningslovens §§ 6-10 og ARF §§ 2-3 og 2-4.

²² Tidligere punkt 1.8.4

²³ Tidligere punkt 1.8.5

²⁴ Tidligere punkt 1.8.6

Merknad [a10]: Her savner vi den gamle veileder fra kap 6 for den praktiske gjennomføring av tidlig samarbeid med industri, hvor det skal være etterfølgende konkurranse, ref kap 6.3.3. Ordlyden i PRINSIX synes ikke tilfredsstillende for å erstatte art. 6.3.3.

Merknad [a11]: Denne bestemmelse er uklar, sett i sammenheng med den påfølgende setning. Den tar ikke høyde for hvem som ansettes, og i sin ytterste konsekvens, diskriminerende for norsk industri. Anbefales strøket idet hensynet er ivarettatt i setning nr 2, jfr dog kommentar nedenfor.

Merknad [t12]: Strengere enn statens retningslinjer for karantene, og således i strid med ARF §2-2, nr 4. Mht karantene står det regler i Statens personalhåndbok, se SPH pkt. 1.10 som viser til PM 2005-12:

«En karanteneperiode kan være på inntil seks måneder, regnet fra fratreden. Saksforbud kan være inntil tolv måneder, men til sammen maksimalt tolv måneder».

Det fremgår videre av PM 2005-12:

«Som et utgangspunkt må det understrekes at det er viktig med utveksling av personell mellom offentlig og privat sektor og at det ikke bygges unødvendige barrierer. Det forutsettes at en klausul om karantene og/eller saksforbud bare skal tas inn i arbeidskontrakten i særlige tilfeller. Det vil derfor være svært få situasjoner der det vil være aktuelt å benytte virkemidler som karantene eller saksforbud ved overgang til ny stilling utenfor statsforvaltningen. Ikke desto mindre vil det være svært viktig å ha slike virkemidler til disposisjon i de tilfellene der særlige grunner gjør det nødvendig».

Det er mao. en balanse her. Denne ivaretas i SPH. Reglene i ARF bør således harmoniseres med reglene i SPH pkt. 1.10 og PM 2005-12.

§ 2-7 Leverandørens forhold til varsomhet, taushetsplikt og habilitet²⁵

Orientering til leverandørene om «Varsomhet, taushetsplikt og habilitet» skal vedlegges forespørselen/konkurransegrunnlaget til leverandørene ved alle anskaffelser til forsvarssektoren. Orienteringen fremgår av vedlegg 2 (norsk versjon) og vedlegg 3 (engelsk versjon). For øvrig har forsvarssektoren en klar forventning om at leverandører medvirker til at ansatte i forsvarssektoren ikke begår brudd på rettsregler eller etiske normer.

§ 2-8 Effektivitetsplikt²⁶

Ansatte i forsvarssektoren plikter å bruke og ta vare på forsvarssektorens ressurser på den mest økonomiske og rasjonelle måte.

§ 2-9 Avveining^{27 28}

Det kreves en gjennomgående og fortløpende avveining mellom effektivitet og ressursbruk, grundighet, kvalitet og god forvaltningsskikk.

§ 2-10 Offentlighet²⁹

I henhold til lov om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd av 19. mai 2006 nr. 16 (offentleglova) § 3 er forvaltningens saksdokumenter offentlige. Hovedregelen er at saksdokument, journaler og liknende register for organet er åpne for innsyn dersom ikke annet følger av lov eller forskrift med hjemmel i lov. Enhver kan hos vedkommende forvaltningsorgan kreve å få innsyn med det offentlige innholdet av dokumenter i en bestemt sak. Unntak fremgår av offentliglova, lov om forebyggende sikkerhetstjeneste av 20. mars 1998 nr. 10 (sikkerhetsloven) med forskrifter, lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10. februar 1967 (forvaltningsloven), m.fl..

§ 2-11 Sikkerhetsgraderte anskaffelser³⁰³¹³²³³

(1) Ved anskaffelse av varer og tjenester skal anskaffelsesmyndigheten vurdere behovet for å sikkerhetsgradere anskaffelsen eller deler av den. Det skal i vurderingen tas stilling til om anskaffelsen vil innebære utlevering av skjermingsverdig informasjon til leverandøren, om leverandøren får behov for å tilvirke skjermingsverdig informasjon, eller om informasjon om selve anskaffelsen må sikkerhetsgraderes.

(2) Ved sikkerhetsgraderte anskaffelser gradert KONFIDENSIELT eller høyere skal det inngås sikkerhetsavtale mellom anskaffelsesmyndigheten og leverandøren. Leverandøren skal ha gyldig leverandørklarering fra NSM.

(3) Forsvarssektoren skal følge sikkerhetsloven kapittel 7, forskrift om

²⁵ Tidligere punkt 1.8.7

²⁶ Tidligere punkt 1.8.8

²⁷ Tidligere punkt 1.8.9

²⁸ Tidligere punkt 1.8.10 og 1.8.11 flyttet til ny del V

²⁹ Tidligere punkt 1.8.12

³⁰ Tidligere punkt 1.8.13

³¹ Tidligere punkt 25.11

³² Tidligere punkt 25.11.1 (tittel slettet)

³³ Tidligere punkt 25.11.2 (tittel slettet)

sikkerhetsgraderte anskaffelser av 1. juli 2001 nr. 753, FOA § 1-3, FOSA §§ 1-3, 3-3 og 8-7 og ARF § 5-16.

(4) Sikkerhetsgraderte anskaffelser er regulert i FOSA § 3-3, sikkerhetsloven kapittel 7 og forskrift om sikkerhetsgraderte anskaffelser av 1. juli 2001 nr. 753.

(5) Forsvarssektoren skal innta spesifikke bestemmelser for håndtering av gradert informasjon og materiell i forespørsel/konkurransesgrunnlag og kontrakt.

(6) Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) koordinerer sikkerhetstjenesten.

(7) Anskaffelsesmyndigheten har ansvaret for å varsle NSM om forestående innkjøp som medfører at tilbyder eller leverandør vil få kjennskap til graderte opplysninger mv. Den er også ansvarlig for å påse at de bestemmelser (i henhold til sikkerhetsloven med forskrifter) som avtales i kontrakt eller sikkerhetsavtale blir fulgt. I anskaffelser med internasjonal deltagelse vil all leverandørklaring mv. utføres av respektive lands sikkerhetsmyndigheter på oppdrag og koordinert av NSM.

(8) Forsvarssektoren skal i tillegg følge den til enhver tid gjeldende veiledning til sikkerhetsgraderte anskaffelser fra Nasjonal sikkerhetsmyndighet. NSM har utarbeidet en veileder med et sett av skjemaer som skal brukes ved sikkerhetsgraderte anskaffelser, se www.nsm.stat.no.

Feltkode endret

§ 2-12 Gaver og andre ytelser³⁴

(1) Tjenestemannsloven av 4. mars 1983 nr. 3 § 20 skal legges til grunn for alt personell involvert i anskaffelser. Følgende fremgår av bestemmelsen: «Ingen tjenestemann må for seg selv eller andre motta gave, provisjon, tjeneste eller annen ytelse som er egnet til, eller av giveren er ment, å påvirke hans tjenstlige handlinger, ... ».

(2) Reklameartikler av ubetydelig verdi faller utenfor denne bestemmelsen. Deltakelse i middager eller andre tilstelninger fra forretningsforbindelse/mulig forretningsforbindelse som betales av tredjepart vedkommende, må skje kan ses som gaver i lovens forstand iht de etiske retningslinjer for næringslivskontakt med forsvarssektoren, og være av nøktern karakter. I den sammenheng anses representasjon i tråd med statens regler for representasjon og bevertning, som nøkternt. Lovbestemmelsen tilsier at det skal utvises aktsomhet med å akseptere slike innbydelser.

(3) Forbudet mot gaver gjelder også for statsansatte på tjenestereise eller oppdrag i utlandet. Dersom særskilte kulturelle forhold eller diplomatiske hensyn gjør at avslag kan virke fornærmende på giver, og således skade den norske statstjenestens interesser, kan en gave eller annen ytelse som ville være uakseptabel i Norge, likevel i visse tilfelle mottas hvis den er i samsvar med lokalt akseptert skikk. Mottakelse av slike gaver eller ytelser må imidlertid overlates til den statsansattes arbeidsgiver ved hjemkost.

(4) Penger, eller verdier som kan sidestilles med penger, som for eksempel lån, rabatter mv., må aldri mottas, uansett hva som måtte være skikk i vedkommende land.

Merknad [a13]: Her trengs det en henvisning til veilederen, se også under 2-13. Slik dette fremstår, er dette i motstrid med §2-13, og er vesentlig strengere enn hva som følger av lovverket. Vi foreslår at denne bestemmelsen bør gjøres klarere, og vise handlingsrommet. Den bør gjenspeile hva som iht skatte- og straffeloven er tillatt representasjon vs hva er ikke-tillatte gaver. Se justeringsforslag.

§ 2-13 Reiser³⁵

(1) Tjenestemannsloven § 20 gjelder også reiser, hotellopphold og bevertning. Alle reise- og hotellutgifter i forbindelse med utførelsen av tjenesten skal betales av forsvarssektoren. Reisen og dens godkjennelse skal foregå som en ordinær tjenestereise og det er ikke anledning til at en forretningsforbindelse skal stå for betaling av reisen med tanke på senere refusjon fra forsvarssektoren.

(2) Det er ikke tillatt å la forsvarssektorens forretningsforbindelser eller mulige

³⁴ Tidligere punkt 1.8.14

³⁵ Tidligere punkt 1.8.15

forretningsforbindelser betale for reise, opphold, bevertning mv. Det er heller ikke tillatt å ta imot slike ytelser fra forsvarssektorens forretningsforbindelser, eller mulige

³⁴ Tidligere punkt 1.8.14

³⁵ Tidligere punkt 1.8.15

forretningsforbindelser, for ledsager. Det skal allikevel være anledning til å motta en nøktern arbeidslunsj eller arbeidsmiddag betalt av forsvarssektorens forbindelse der situasjonen gjør dette naturlig (lengre møter mv.) iht. de etiske retningslinjer for næringslivskontakt med forsvarssektoren. I den sammenheng anses representasjon i tråd med statens regler for representasjon og bevertning, som nøkternt.

(3) I forbindelse med sin tjenesteutøvelse vil statsansatte kunne bli invitert til måltider, forestillinger og reiser mv. Bispising, og i en viss utstrekning også underholdning, vil kunne være naturlig ledd i programmet ved for eksempel offisielle besøk i utlandet eller i Norge. Dersom besøk utenlands eller innenlands skjer som ledd i forhandlinger om kontrakter eller for å få demonstrert produkter og/ eller tjenester, skal imidlertid som hovedregel alle reise- og oppholdsutgifter dekkes av den virksomhet som sender sine ansatte på tjenestereise.

§ 2-14 Innsidehandel³⁶

(1) Med hjemmel i lov om verdipapirhandel av 29. juni 2007 nr. 75 er innsidehandel forbudt, dvs. at det er forbudt å misbruke prissensitiv, ikke allmenn tilgjengelig selskapsinformasjon gjennom kjøp og/eller salg av verdipapir.

(2) Ansatte som har kjennskap til slik informasjon om selskaper forsvarssektoren har forbindelse med, bør sterkt vurdere å avstå fra å eie aksjer i disse selskapene og må utvise stor forsiktighet ved kjøp av salg av aksjer.

§ 2-15 Korrupsjon³⁷

Med hjemmel i straffeloven av 22. mai 1902 nr. 10 § 276a, § 276b og § 276c er korrupsjon straffbart. Korrupsjon foreligger når ansatte i forsvarssektoren for seg eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning sin stilling, verv eller oppdrag. Korrupsjon foreligger også når ansatte i forsvarssektoren gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning sin stilling, verv eller oppdrag. Straffen for korrupsjon er bøter eller fengsel inntil 3 år. Straffen for grov korrupsjon er fengsel inntil 10 år.

§ 2-16 Deltagelse i markedsføring³⁸

Deltagelse av forsvarssektorens personell i markedsføring for spesielle produkter eller leverandører skal godkjennes av Forsvarsdepartementet. Forsvarsdepartementet kan etter søknad gi tillatelse til at relevant personell deltar i markedsføring av forsvars- og forsvarsrelaterte produkter. Personellet skal ikke under noen omstendigheter motta godtgjørelse for markedsføring. Reise og oppholdsutgifter skal dekkes av forsvarssektoren.

Det vises for øvrig til ARF § 2-13 andre ledd om adgang til å motta bevertning.

§ 2-17 Forsvarssektoren som referanse³⁹

På anmodning fra leverandør kan forsvarssektoren og dets personell stå som referanse for et produkt, forutsatt at forsvarssektoren enten selv har anskaffet samme produkt fra samme leverandør eller har deltatt i utviklingen av produktet. Forsvarssektorens kontaktperson skal være en person som har den nødvendige kjennskap til produktet og forsvarssektorens erfaringer med dette. Slik referansevirksomhet skal være saklig og objektiv fra

³⁶ Tidligere punkt 1.8.16

³⁷ Tidligere punkt 1.8.17

³⁸ Tidligere punkt 1.8.18

³⁹ Tidligere punkt 1.8.19

Merknad [t14]: Dette viser viktigheten av at det er klare retningslinjer for hva som er tillatt iht §2-13. Dette vil skape forutsigbarhet for personellet som deltar i markedsføring, og for industrien som ber om slik støtte. Hva med en beløpsgrense for tillatt å motta/gi ifht bevertning?

Se komm ovenfor

forsvarssektorens side, upåvirket av leverandørens oppfatninger av produktet, og skal godkjennes på relevant ledelsesnivå. Godtgjøring for å stille som referanse skal ikke mottas i noen form.

§ 2-18 Forhold til media⁴⁰

Henveldelser fra media skal henvises til enhetens ansvarlige person for pressekontakt. Har ikke enheten egen ansvarlig person for pressekontakt, skal forsvarssektorens sentrale organ for håndtering av pressen kontaktes før det gjøres utspill i media.

§ 2-19 Forbud mot å delta i konkurranse⁴¹

(1) Ansatte i forsvarssektoren kan ikke delta i konkurranse eller inngå kontrakt om anskaffelse med den administrasjon hvor han gjør tjeneste.

(2) Det samme gjelder firma som helt eller i overveiende grad eies av slik ansatt. Forsvarssektoren er å betrakte som en administrasjon i denne forbindelse.

(3) Ansatte i forsvarssektoren kan ikke opptre som konsulent eller som representant for leverandør overfor den administrasjon hvor vedkommende gjør tjeneste.

(4) Det henvises til forvaltningslovens habilitetsregler §§ 6 – 10, jf. også ARF § 2-4.

§ 2-20 Rapportering av uregelmessigheter⁴²

Ansatte i forsvarssektoren plikter å melde fra til nærmeste overordnede om alle forhold som kan innebære brudd på gjeldende regler og bestemmelser. I forhold som gjelder korrupsjon vil det være særlig viktig at det gis så nøyaktig og utfyllende informasjon som mulig om både giver og mottaker av den utilbørlige fordel. Personell som mener seg utsatt for korrupsjonsforsøk, utilbørlig press eller forsøk på dette, skal umiddelbart rapportere dette til nærmeste overordnede.

§ 2-21 Varsling om kritikkverdige forhold⁴³

Dersom rapportering til overordnede ikke fører frem, bør ansatte i forsvarssektoren varsle om kritikkverdige forhold iht. etatens retningslinjer for varsling eller offentlig kontroll- eller tilsynsmyndighet.

§ 2-22 Sanksjoner⁴⁴

(1) En handling eller unnløtelse i tjenesten vil kunne bli bedømt som en tjenesteforsømmelse, og kan føre til tjenstlige reaksjoner. Handlinger eller unnløtelser i tjenesten kan også være så grove at de fører til påtale og straffereaksjoner.

(2) Brudd på rettsregler og etiske normer er å betrakte som brudd på en tjenesteplikt. Slike tjenestebrudd vil kunne medføre arbeidsrettslige/disiplinærrettslige konsekvenser. Ved alvorlige regelbrudd vil forsvarssektoren politianmelde forholdet. Brudd på tjenesteplikten vil også kunne få karrieremessige konsekvenser.

---

⁴⁰ Tidligere punkt 1.8.20

⁴¹ Tidligere punkt 1.8.21

⁴² Tidligere punkt 1.8.22

⁴³ Tidligere punkt 1.8.23

⁴⁴ Tidligere punkt 1.8.24

Kapittel 3 Etisk handel og sosialt ansvar⁴⁵

§ 3-1 Etisk handel og sosialt ansvar⁴⁶

(1) I enhver anskaffelse til forsvarssektoren som er over EØS-avtalens terskelverdi for vare- og tjenestekontrakter, skal det fremgå av kontraktsvilkårene at leverandøren og underleverandører skal opptre i samsvar med grunnleggende krav til etisk handel og sosialt ansvar, herunder nasjonal lovgivning, FN-konvensjoner og ILO-konvensjoner.

(2) Nasjonal lovgivning: Arbeidsretten og arbeidslovgivningen der produksjonen finner sted, skal etterleves. Av særlig relevante forhold fremheves lønns- og arbeidstidsbestemmelser, helse, miljø og sikkerhet, lovfestede forsikringer og sosiale ordninger, samt regulære ansettelsesforhold, inklusive arbeidskontrakter.

(3) Forbud mot barnearbeid (FNs barnekonvensjon artikkel 32, ILO-konvensjoner nr. 138 og 182):

a. barn har rett til å bli beskyttet mot økonomisk utnyttning i arbeid, og mot å utføre arbeid som kan svekke utdannings- og utviklingsmuligheter,

b. minstealderen må ikke i noe tilfelle være under 15 år (14 eller 16 år i visse land),

c. barn under 18 år skal ikke utføre arbeid som setter helse eller sikkerhet i fare, inkludert nattarbeid,

d. dersom det foregår slikt barnearbeid, skal det arbeides for snarlig utfasing. Det skal samtidig legges til rette for at barna gis mulighet til livsopphold og utdanning inntil barnet ikke lenger er i skolepliktig alder.

(4) Forbud mot tvangsarbeid/slavearbeid (ILO-konvensjoner nr. 29 og 105):

a. det skal ikke forekomme noen form for tvangsarbeid, slavearbeid eller ufrivillig arbeid,

b. arbeiderne må ikke levere depositum eller identitetspapirer til arbeidsgiver, og skal være fri til å avslutte arbeidsforholdet med rimelig oppsigelsestid.

(5) Forbud mot diskriminering (ILO-konvensjoner nr. 100 og 111): det skal ikke forekomme noen diskriminering i arbeidslivet basert på etnisk tilhørighet, religion, alder, uførhet, kjønn, ekteskapsstatus, seksuell orientering, fagforeningsmedlemskap eller politisk tilhørighet.

(6) Organisasjonsfrihet og retten til kollektive forhandlinger (ILO-konvensjoner nr. 87 og 98):

a. arbeiderne skal uten unntak ha rett til å slutte seg til eller etablere fagforeninger etter eget valg, og å forhandle kollektivt,

b. dersom disse rettigheter er begrenset eller under utvikling, skal leverandøren medvirke til at de ansatte får møte ledelsen for å diskutere lønns- og arbeidsvilkår uten at dette får negative konsekvenser for arbeiderne.

(7) Anskaffelsesmyndigheten kan i tillegg til de bestemmelsene som er nevnt i andre til og med sjette ledd, benytte andre særlige vilkår som omhandler sosiale hensyn for gjennomføringen av kontrakten, forutsatt at disse er forenlige med EØS-avtalen og er angitt i kunngjøringen eller konkurransegrunnlaget.

(8) Kontraktsvilkårene skal være en del av konkurransegrunnlaget og foreligge senest når anskaffelsen kunngjøres. Det skal inntas som kontraktsvilkår at leverandøren skal identifiseres med sine underleverandører ved mislighold av kontrakten mht. de ovenfor nevnte bestemmelser.

(9) Den anskaffende myndighet er selv ansvarlig for å vurdere hvilke sanksjonsmidler

⁴⁵ Tidligere punkt 1.9 er flyttet til ny del V, med unntak av 1.9.3 og 1.9.4

⁴⁶ Tidligere punkt 1.9.3

som skal benyttes ved brudd på de ovenfor nevnte bestemmelser. Den anskaffende myndighet skal vurdere hvilke tiltak som er nødvendig for å følge opp at leverandøren og underleverandører opptrer i samsvar med de ovenfor nevnte bestemmelser.

(10) Hvis den anskaffende myndighet ønsker å benytte seg av denne bestemmelsen også for anskaffelser som er under EØS-avtalens terskelverdi, skal dette skriftlig begrunnes. Begrunnelsen skal være saklig.

Kommentar:

Ved avdekking av grove brudd på disse kontraktsvilkår, dvs. vesentlig mislighold av kontrakten, bør oppdragsgiver vurdere å heve kontrakten med leverandøren, herunder også hvor misligholdet har sitt utspring i en underleverandørs forhold.

Kapittel 4 Etisk egenerklæring for leverandører

*§ 4-1 Etisk egenerklæring for leverandører til forsvarssektoren*⁴⁷

(1) Ved enhver anskaffelse til forsvarssektoren som har en antatt verdi på over den til enhver tid gjeldende nasjonale terskelverdi, skal "Etisk egenerklæring for leverandører til Forsvarsdepartementet med underliggende etater" vedlegges forespørselen/konkurranseskrutlaget, eller tilsendes leverandøren i god tid før tilbudsinnlevering. Hvis det gjennomføres flere anskaffelser fra den samme leverandøren i løpet av en periode på 1 år regnet fra datoen for inngåelse av den første kontrakten, er det ikke nødvendig å vedlegge den etiske egenerklæringen for de resterende anskaffelsene, før det har gått 1 år fra datoen for inngåelsen av den første kontrakten. Beregningen av anskaffelsens antatte verdi, skal foretas etter bestemmelsen om beregning av anskaffelsens verdi, som følger av forskrift om offentlige anskaffelser.

(2) Den etiske egenerklæringen følger som vedlegg 4 (norsk versjon) og vedlegg 5 (engelsk versjon).

Kapittel 5 Administrative bestemmelser^{48,49}

*§ 5-1 Språkkrav*⁵⁰

Forsvarssektoren skal utarbeide dokumenter på norsk eller engelsk, og kreve at tilbud med tilhørende dokumentasjon utarbeides på norsk eller engelsk.

*§ 5-2 Sluttbukerertifikat - «End User Certificate»*⁵¹

Dersom en utenlandsk leverandør krever sluttbukerertifikat - «End User Certificate» (EUC) skal vedkommende nasjons/leverandørs egne skjema nyttes for dette. Dersom leverandøren ikke stiller spesielle krav til utformingen skal forsvarssektorens standardpapir for EUC benyttes. Forsvarssektorens EUC-blanketter skal være fortløpende nummerert og utsteder skal føre kontroll med hvem som mottar sertifikatene.

---

⁴⁷ Tidligere punkt 1.9.4

⁴⁸ Tidligere punkt 1.10 er flyttet til ny del V

⁴⁹ Tidligere punkt 1.11

⁵⁰ Tidligere punkt 1.11.1

⁵¹ Tidligere punkt 1.11.2

§ 5-3 Forsikring⁵²

(1) Forsikring skal normalt ikke tegnes for forsvarssektorens regning. Denne bestemmelse tar sikte på særskilte forsikringer som bare gjelder vedkommende leveranse, og den gjelder således ikke underleveranser eller forsikringer som leverandøren tegner for sin virksomhet i alminnelighet. Kostnadene for disse forsikringer kan inngå i prisen.

(2) Unntatt fra dette er bygging, ombygging, vedlikehold og reparasjon av større materiellenheter som f.eks. fartøyer og luftfartøyer og det er svært uhensiktsmessig å sondre forsikringsmessig mellom kjøpers og selgers risikoområde.

(3) Avgjørelse om hvorvidt særskilt forsikring skal tegnes treffes av anskaffelsesmyndigheten.

(4) Ved vurdering av om særskilt forsikring skal tegnes, skal det tas hensyn til leveransens totale kostnad, inkludert eventuell forsikring, holdt opp mot den økonomiske risiko Staten løper ved at forsvarssektoren eventuelt ikke tegner særskilt forsikring.

§ 5-4 Håndtering av juridiske spørsmål^{53 54 55}

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal ha nødvendig juridisk kompetanse i egen organisasjon til å håndtere juridiske spørsmål. Med juridiske spørsmål menes både generell juridisk rådgivning og behandling av enkeltsaker av juridisk karakter.

(2) Ved behov for bistand fra ekstern juridisk rådgiver, herunder Regjeringsadvokaten, skal anmodning om bistand fremsendes gjennom Forsvarsdepartementet. Det skal ikke inngås avtale om annen ekstern juridisk bistand utenom i samråd med Forsvarsdepartementet eller Regjeringsadvokaten.

(4) Varsel om søksmål, forliksklager og stevninger skal oversendes Forsvarsdepartementet som rette adressat. Kun Forsvarsdepartementet er bemyndiget til å kvittere for og svare på slike henvendelser.

(5) Klager fra Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) eller EFTA Surveillance Authority skal videreføres fra Forsvarsdepartementet.

(6) Ved behov for å oversende varsel om søksmål, ta ut forliksklage eller eventuelt stevning skal saken fremsendes Forsvarsdepartementet for videre behandling.

§ 5-5 Fremsendelser til Forsvarsdepartementet^{5657 5859}

I forbindelse med iverksetting og gjennomføring av alle anskaffelser skal følgende saker med begrunnelse fremsendes til Forsvarsdepartementet for godkjenning:

a. når det avtales betalingsbetingelser med forskudd på over en tredjedel av kjøpesummen eksklusive merverdiavgift, eller forskuddet utgjør mer enn kr 50 000 000 eks. mva.,^{60 61}

⁵² Tidligere punkt 1.11.3

⁵³ Tidligere punkt 1.11.4 er flyttet til ny del V

⁵⁴ Tidligere punkt 1.11.5

⁵⁵ Tidligere punkt 1.11.6 er flyttet til ny del V

⁵⁶ Tidligere Del 25 tittel slettet

⁵⁷ Tidligere punkt 25.1 slettet

⁵⁸ Tidligere punkt 25.2

⁵⁹ Tidligere punkt 25.2.1 (tittel slettet)

⁶⁰ Tidligere punkt 25.2.1 bokstav a slettet

b. når anskaffelser er planlagt gjennomført uten konkurranse uten at det fremgår av fullmakt fra Forsvarsdepartementet, herunder Fremskaffelsesløsning eller Gjennomføringsoppdrag, jf. § 35-1 tredje ledd;⁶²

c. når det er tvil om en anskaffelse faller inn under FOSA eller kan unntas fra EØS-avtalens artikkel 123.^{63 64} Det skal begrunnes hvorfor anskaffelsen ikke kan følge FOSA.

d. ved frafall av dagmulkt, eller fristforlengelse, med total verdi på over kr. 500 000 eks. mva. Det er ikke frafall i dagmulkt dersom forsinkelsen skyldes forsvarssektoren eller force majeure. Det er kun frafall i de tilfeller kriteriene for å trekke bøter er tilstede.⁶⁵

e. i tilfeller hvor det er behov for endringer i forhold til Gjennomføringsoppdraget;^{66 67}

f. øvrige saker som anskaffelsesmyndigheten bør forstå skal fremsendes Forsvarsdepartementet for godkjenning, herunder anskaffelser som departementet har forbeholdt seg retten til å godkjenne.^{68 69}

§ 5-6 Prosedyre for fremsending⁷⁰

(1) Der det i Gjennomføringsoppdraget er bestemt at fullmakt til å inngå avtale/endringsavtale skal innhentes av Forsvarsdepartementet, skal saken fremsendes til Forsvarsdepartementet.

(2) Anmodning om fullmakt til å inngå avtaler skal være Forsvarsdepartementet i hende senest 15 virkedager før vedståelsesfristen går ut.

(3) Alle avvik fra regler i ARF skal forklares. For øvrig må anmodningen inneholde alle opplysninger som har betydning for departementets behandling av saken.

(4) Øvrige anmodninger om godkjenning skal fremmes skriftlig, og må inneholde alle opplysninger som har betydning for departementets behandling av saken.

§ 5-7 Ekstern kvalitetssikring av prosjekter⁷¹

Alle investeringsprosjekter med en antatt samlet kostnad på over 750 mill. kr skal gjennomgå ekstern kvalitetssikring. Kvalitetssikringen gjennomføres i henhold til rammeavtale med Finansdepartementet. Det er Forsvarsdepartementet sammen med Finansdepartementet som gjør avrop på rammeavtalen for det enkelte investeringsprosjekt. FD kan bestemme at prosjekter med antatt kostnad lavere enn 750 mill. kr skal kvalitetssikres, men dette vil bare unntaksvis være aktuelt.

---

⁶¹ Tidligere punkt 25.2.1 bokstav b

⁶² Tidligere punkt 25.2.1 bokstav c

⁶³ Tidligere punkt 25.2.1 bokstav d slettet

⁶⁴ Tidligere punkt 25.2.1 bokstav e

⁶⁵ Tidligere punkt 25.2.1 bokstav f

⁶⁶ Tidligere punkt 25.2.1 bokstav g slettet

⁶⁷ Tidligere punkt 25.2.1 bokstav h

⁶⁸ Tidligere punkt 25.2.1 bokstav i slettet

⁶⁹ Tidligere punkt 25.2.1 bokstav j

⁷⁰ Tidligere punkt 25.2.2

⁷¹ Tidligere punkt 25.3

§ 5-8 Samarbeid med ekstern juridisk rådgiver, herunder Regjeringsadvokaten⁷²

(1) For alle anskaffelser med en kostnadsramme over 750 mill. kr skal det innhentes ekstern juridisk bistand. Anmodning om bistand fra eksternt advokatfirma eller Regjeringsadvokaten skal skje av eller eventuelt gjennom Forsvarsdepartementet. Anmodningen skal fremsettes på et så tidlig tidspunkt at bistandsyter kan delta allerede i utformingen av kontraktsstrategien.

(2) Bistand fra ekstern juridisk rådgiver eller Regjeringsadvokaten skal også benyttes i prosjekter med en kostnadsramme under 750 mill. kr der prosjektets karakter tilsier behov for slik bistand. Dette vil blant annet kunne være aktuelt i prosjekter som har en høy kostnadsramme, selv om den ikke er på 750 mill. kr, og i prosjekter med større elementer av utviklingsaktivitet. Det skal ikke inngås avtale om annen ekstern juridisk bistand utenom i samråd med Forsvarsdepartementet.

§ 5-9 Dagmulkt⁷³⁷⁴

(1) Forsvarssektoren kan unntaksvis frafalle dagmulkt eller gå med på fristforlengelse (som innebærer det samme som reduksjon eller frafall av mulkt).

(2) I saker av større økonomisk betydning skal disse tilfeller forelegges for Forsvarsdepartementet før avgjørelse tas. Saken er å anse som å være av større økonomisk betydning hvis reduksjon eller frafall av dagmulkt eller fristforlengelse medfører ettergivelse av kr. 500 000 eks. mva. eller mer.

(3) Rene force majeure tilfeller vil alltid bli å betrakte som «formildende omstendigheter» som virker befriende for leverandøren. Som oftest følger dette direkte av kontraktsvilkårene. Slike tilfeller skal avgjøres av anskaffelsesmyndigheten.

(4) Det forhold at forsinkelsen i det enkelte tilfelle ikke er til skade for forsvarssektoren, er i seg selv ikke grunn til å avstå fra å innkreve dagmulkt.

Kommentar:

«Formildende omstendigheter» kan generelt sies å foreligge hvis de omstendigheter som medfører forsinkelse, er av en slik art at leverandøren ikke med rimelighet burde eller kunne ha forutsett dem da kontrakten ble inngått.

Det kan således være forskjellige grader av «formildende omstendigheter», og disse vil være avgjørende for det ansvar som påføres leverandøren. Forholdene må bedømmes i hvert enkelt tilfelle. Leverandøren må i så tilfelle kunne dokumentere at han har gjort sitt beste for å unngå forsinkelse.

§ 5-10 Rapportering til FLO⁷⁵⁷⁶⁷⁷⁷⁸⁷⁹

Alle avtaler som inneholder vilkår der immaterielle rettigheter (royalty) tilfaller forsvarssektoren, skal sendes til FLO.

⁷² Tidligere punkt 25.3.1

⁷³ Tidligere punkt 25.4

⁷⁴ Tidligere punkt 25.4 bokstav a, b og c er slettet (fremgår av ny del V)

⁷⁵ Tidligere punkt 25.5, herunder 25.5.1 og 25.5.2, er flyttet til ny del V

⁷⁶ Tidligere punkt 25.6

⁷⁷ Tidligere punkt 25.6.1 er flyttet til ny del V

⁷⁸ Tidligere punkt 25.6.2 (tittel slettet)

⁷⁹ Tidligere punkt 25.6.3 (tittel slettet)

§ 5-11 Rapportering til Forsvarsdepartementet⁸⁰

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal kvartalsvis rapportere til Forsvarsdepartementet alle kontrakter som er tildelt etter:

- a. FOA del II om uprioriterte tjenester;
- b. FOA del III § 14-4 (konkurranse med forhandling uten forutgående kunngjøring),
- c. FOSA § 5-3 (konkurranse med forhandling uten forutgående kunngjøring),
- g. ARF Del V § 35-1 annet ledd med verdi større enn EØS terskelverdi.

(2) Rapporten skal inneholde opplysninger om kontraktsgjenstand, verdi og leverandør.

§ 5-12 Anskaffelsesmyndigheten⁸¹

(1) Anskaffelsesmyndighet skal benyttes som betegnelse på avdelinger og personer på alle nivå som er delegert fullmakt til å forplikte forsvarssektoren ved å inngå avtale om kjøp av varer og/eller tjenester.

(2) Anskaffelsesfunksjonen skal normalt være delt i to, den fagtekniske og den merkantile. Dette skal gjelde prinsipielt for alle innkjøp. Denne todelingen skal medvirke til at anskaffelsene blir balansert mellom de teknisk/ operative krav og merkantile krav, samt at anskaffelsen foretas i samsvar med gjeldende regelverk. Den merkantile funksjon har et spesielt ansvar for å følge opp sistnevnte. Der det organisasjonsmessig ikke kan skilles mellom disse to funksjonene (for eksempel ved mindre avdelinger), kan begge funksjoner utøves av en og samme enhet/person.

(3) Funksjonene skal samarbeide tett i alle faser av anskaffelsesprosessen som beskrevet i regelverkets øvrige bestemmelser.

(4) Den fagtekniske funksjonen skal supplere de operative krav til leveransen med tekniske krav. Fagteknisk funksjon skal videre evaluere de tekniske egenskaper i tilbudet, samt godkjenne leveransen. Dersom anskaffelsen er organisert som et anskaffelsesprosjekt, skal prosjektlederen godkjenne leveransen.

(5) Den merkantile funksjonen skal utforme de merkantile og juridiske krav til anskaffelsen og henvende seg til leverandørmarkedet. Innhenting av bindende tilbud skal kun foretas av den merkantile funksjon. Den merkantile funksjonen skal evaluere de merkantile og juridiske egenskaper ved tilbudet.

(6) Godkjenning av kontrakten skal gjøres av den som er gitt resultatansvar for de leveranser kontrakten bidrar til. Formell inngåelse gjennom underskrift av kontrakten skal ivaretas av merkantil funksjon.

(7) Kun representanter for merkantil funksjon har fullmakt til å underskrive på vegne av og forplikte forsvarssektoren. Slik signering skal kun skje av personell som er fast ansatt i forsvarssektoren. Innleide konsulenter kan ikke forplikte forsvarssektoren.

§ 5-13 Riksrevisjonen⁸²

(1) Riksrevisjonen er Stortingets kontrollorgan. Den har som oppgave å føre kontroll med at statens midler brukes og forvaltes på en økonomisk forsvarlig måte og i samsvar med Stortingets vedtak og forutsetninger.

(2) I henhold til lov av 7. mai 2004 nr. 21 om Riksrevisjonen (riksrevisjonsloven) § 12 kan Riksrevisjonen, uten hinder av taushetsplikt, kreve enhver opplysning, redegjørelse eller

---

⁸⁰ Tidligere punkt 25.6.4

⁸¹ Tidligere punkt 25.7

⁸² Tidligere punkt 25.8

ethvert dokument og foreta de undersøkelser som den finner nødvendig for å gjennomføre sine oppgaver. Det er bl.a. nødvendig at Riksrevisjonen sikres adgang til de samme opplysninger mv. hos leverandørene som anskaffelses- og kontraktrevisjonsorganet må ha for sin kontrollvirksomhet.

§ 5-14 Samarbeid med øvrige statlige etater⁸³

(1) Anskaffelsesmyndighetene skal på forespørsel gi Statens organer opplysninger om leverandører og kontrakter såfremt forretningshemmeligheter derved ikke røpes og hensyn tas til militært hemmelighold, se sikkerhetsloven med forskrifter, offentleglova og forvaltningsloven. Organer som mottar opplysninger skal varsles om at de er ansvarlige for at de gitte opplysninger ikke misbrukes.

(2) Svar på forespørsler fremsatt på vegne av fremmede makters regjeringer og deres organer skal sendes gjennom Forsvarsdepartementet.

§ 5-15 Særlige fagområder⁸⁴

Forsvarssjefen som etatssjef og øvrige etatssjefer skal utforme interne retningslinjer som ivaretar behovet for at forsvarssektoren utfører kvalitetssikring, kodifisering, kontraktrevisjon og standardisering i henhold til ARF, og for å oppfylle internasjonale forpliktelser innen disse fagområdene.

§ 5-16 Samarbeid med utenlandske myndigheter⁸⁵

(1) Ved innkjøp fra utlandet hvor innkjøpsprisen (kontraktprisen) er betydelig, bør assistanse av vedkommende lands offentlige anskaffelsesmyndigheter søkes. Etablering av slik assistanse skal skje ved at anskaffelsesmyndigheten sender anmodning om assistanse til Forsvarsdepartementet som vil formidle den til vedkommende myndighet, hvis ikke annen fremgangsmåte skulle være fastsatt i regjeringsavtale.

(2) Anmodninger om tjenester innen kodifisering, kvalitetssikring og kostnadskontroll, som skal utføres av utenlandske myndigheter, fremmes gjennom FLO.

§ 5-17 Saksbehandling av royalti⁸⁶

(1) Anskaffelsesmyndigheten er ansvarlig for å vurdere og avtalefeste bestemmelser om immaterielle rettigheter i alle avtaleforhold, jf. kapittel 24 .

(2) Oppfølging av leverandørens innrapportering og innbetaling i henhold til avtalens bestemmelser skal gjennomføres iht. etatens interne bestemmelser.

§ 5-18 Forsvarssektorens rammeavtaler⁸⁷

Forsvarssektorens rammeavtaler skal til enhver tid bekjentgjøres på hensiktsmessig medium, herunder Forsvarets intranett.

---

⁸³ Tidligere punkt 25.9

⁸⁴ Tidligere punkt 25.10

⁸⁵ Tidligere punkt 25.12

⁸⁶ Tidligere punkt 25.13

⁸⁷ Tidligere punkt 25.14

§ 5-19 Kjøp fra Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)⁸⁸

(1) FFI er et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter som er underlagt Forsvarsdepartementet. FFI er unntatt fra Stortingets bevilgningsreglement og skal nettobudsjetteres.

(2) Selv om oppdragene ved FFI utføres som en del av den interne samhandel, jf. ARF § 1-3 tredje ledd (egenregi), skal det etableres skriftlige avtaler som presiserer rettighetsspørsmål og økonomiske forpliktelser, samt leverings- og betalingsvilkår i et definert internt kunde/ leverandørforhold.

Formatert: Norsk (bokmål)

§ 5-20 Maler/blanketter/standarder og bruk av kontraktsstandarder⁸⁹

(1) Den enkelte etat i forsvarssektoren skal etablere og vedlikeholde relevante og gjeldende maler/blanketter/standarder⁹⁰, for effektiv gjennomføring av alle faser av etatenes anskaffelsesvirksomhet. Blankettene/malene skal være tilgjengelige for anskaffelsesmyndigheten på hensiktsmessig måte. Etatene i forsvarssektoren skal samarbeide i nødvendig grad om etablering og vedlikehold av maler/blanketter/standarder.

(2) Der det finnes fremforhandlede og balanserte kontraktsstandarder, skal disse som hovedregel brukes ved inngåelse av kontrakter. Forsvarssektoren kan fastsette særlige vilkår for gjennomføringen av en kontrakt, forutsatt at disse er angitt i forespørselen/ konkurransegrunnlaget og, for forsvarssektorens anskaffelser som gjennomføres i henhold til FOA og FOSA, er forenlige med EØS-avtalen.

DEL II FORSVARSSEKTORENS ANSKAFFELSER

Kapittel 6 Hovedprinsipper for anskaffelser⁹¹

§ 6-1 Kartlegging av markedet (markedsundersøkelser)⁹²

(1) Det skal i tidlig fase av anskaffelser legges vekt på å kartlegge leverandørmarkedet for å:

- a. identifisere forskjellige leverandører og teknologier som kan løse forsvarssektorens behov,
- b. skaffe et grunnlag for å sette opp realistiske krav til materiell og tjenester som ikke er unødvendige kostnadsdrivende eller konkurransehemmende,
- c. gi et grunnlag for å anslå investerings- og driftskostnader av det som skal anskaffes,
- d. velge riktig kontraktsstrategi og anskaffelsesprosedyre, herunder vurdere forhold relatert til forsvarssektorens behov for å opprettholde nasjonal kompetanse og kapasitet innen områder som er av før-nasjonal betydning for rikets sikkerhet, samt sikkerhetspolitiske eller utenrikspolitiske hensyn.

(2) I de tilfellene det er behov for å innhente budsjettpriser, leveringstider og produksjonskapasiteter for planleggingsformål skal henvendelsene avsluttes med følgende merknad: «Forsvarssektoren har ikke til hensikt å foreta innkjøp på grunnlag av denne henvendelsen eller å betale for gitte opplysninger».

Merknad [a15]: Uklar formulering. Vårt forslag tar hensyn til industri viktig for nasjonal sikkerhet.

⁸⁸ Tidligere punkt 25.15, 25.15.1 (tittel slettet) og 25.15.2 (tittel slettet)

⁸⁹ Tidligere punkt 25.16 slettet – ny bestemmelse

⁹¹ Tidligere punkt 1.4

⁹² Tidligere punkt 1.4.1

⁹⁰ Blanketter i tidligere vedlegg 26 slettet

---

⁹¹ Tidligere punkt 1.4

⁹² Tidligere punkt 1.4.1

§ 6-2 Internasjonalt forskning- og utvikling- eller materiellsamarbeid^{93 94}

(1) Internasjonalt forskning- og utvikling- eller materiellsamarbeid skal vurderes, spesielt i anskaffelser hvor det er krav om interoperabilitet. Der hvor det kan oppnås fordeler ved interoperabilitet, bør slikt samarbeid søkes etablert med andre lands myndigheter.

(2) Regjeringen og Forsvarsdepartementet har inngått en rekke avtaler med andre land. Disse avtalene kan være av generell handelspolitisk karakter, eller være av spesiell karakter og omfatte kun militært materiell. Ved anskaffelser fra utlandet skal anskaffelsesmyndigheten vurdere om disse avtalene kommer til anvendelse i forbindelse med anskaffelsen. Føringer med hensyn til slike avtaler vil normalt fremgå av en Fremskaffelsesløsning og et Gjennomføringsoppdrag.

(3) Forsvarssektoren skal følge de til enhver tid gjeldene retningslinjer som Norge har forpliktet seg til gjennom sitt samarbeid med European Defence Agency (EDA).⁹⁵

§ 6-3 Levetidskostnader⁹⁶

Utforming av krav og valg av leverandør skal gjøres med tanke på lavest mulig levetidskostnader. Dette gjelder ikke bare for det enkelte prosjekt, men også i sammenheng med andre prosjekter av tilsvarende karakter. Levetidskostnadsberegninger i de tidlige faser i PRINSIX skal i anskaffelsesfasen følges opp slik at det er mulig å identifisere anskaffelsens levetidskostnader og fordele dem i henhold til kategorisering og nedbryting gitt i Fremskaffelsesløsning.

§ 6-4 Krav til ytelser og leveranser⁹⁷

Behovet for varer og tjenester som skal dekkes bør så langt som mulig uttrykkes i form av funksjonelle krav, og ikke i form av et fabrikkat, en konkret teknisk løsning, eller en framstillingsprosess.

§ 6-5 Systemansvar⁹⁸

Ved anskaffelser skal det defineres hvem som har systemansvaret. Med systemansvar menes ansvar for at alle delesystemer/komponenter i et system er inkludert og at de fungerer sammen på en måte som realiserer systemets funksjonelle mål. Normalt skal systemansvaret plasseres hos leverandør. Forsvarssektoren skal ikke påta seg systemansvar med mindre det kan dokumenteres at det er mest fordelaktig.

§ 6-6 Krav til forpliktelser⁹⁹

(1) Alle avtaler som innebærer en forpliktelse for forsvarssektoren skal foretas skriftlig eller ved godkjent elektronisk metode/virkemiddel.

---

⁹³ Tidligere punkt 1.4.3

⁹⁴ Tidligere punkt 1.5.3 (tittel slettet)

⁹⁵ Tidligere Del 17

⁹⁶ Tidligere punkt 1.4.4

⁹⁷ Tidligere punkt 1.4.5

⁹⁸ Tidligere punkt 1.4.6

⁹⁹ Tidligere punkt 1.4.7

(2) Hvis det unntaksvis er nødvendig å inngå muntlig avtale, skal denne omgående bekreftes skriftlig.

§ 6-7 Miljøhensyn¹⁰⁰

(1) Det skal under planlegging av den enkelte anskaffelse tas hensyn til miljømessige konsekvenser av anskaffelsen. Det skal så langt som mulig stilles konkrete miljøkrav til produktets ytelse og funksjon. Det skal kunne dokumenteres at slike vurderinger har blitt foretatt i forhold til de krav som normalt fremgår av Fremskaffelsesløsningen.

(2) Det vises til den enhver tid gjeldende handlingsplan for miljø- og samfunnsansvar i offentlig sektor.

§ 6-8 Leie og leasing^{101 102 103 104}

(1) Leie og leasing er underlagt samme retningslinjer som for kjøp.

(2) Leie av materiell kan gjøres der det er mer økonomisk fordelaktig enn kjøp. Evaluering som konkluderer med valg av leie framfor kjøp skal dokumenteres, og kunne etterprøves. Leie bør spesielt vurderes ved kortvarige behov eller situasjoner hvor materiellet kun benyttes en kort periode årlig, eller når utstyret må erstattes med ny teknologi i løpet av relativt kort tid på grunn av teknologisk ukurans.

(3) Det kan forekomme tilfeller hvor leasing totalt sett fremkommer som en bedre økonomisk løsning enn kjøp eller leie. Vurderinger bak bruk av leasing er tilsvarende som for leie. Leasingavtaler er som regel flerårige. Ved avtaler som går over lengre tid enn det er tildelt budsjettmidler for, skal avtalen inneholde mulighet for oppsigelse.

§ 6-9 Samarbeidsløsninger med eksterne^{105 106}

(1). En gjennomgående karakteristikk av alle samarbeidsformene er at forsvarssektoren definerer krav til en kapasitet i form av ytelse og kvalitet, mens den private part har ansvaret for å foreslå, utvikle (alene eller sammen med forsvarssektoren) og levere løsninger basert på disse kapasitetskravene.

(2) **Med unntak av rammeavtaler, setter ikke Reg** regelverket for offentlige anskaffelser **setter ikke noen** faste grenser for hvor langvarige kontrakter som kan inngås. Kontrakter bør imidlertid ikke ha en lengre varighet enn nødvendig for å oppnå formålet. Relevante forhold som bør vurderes er behov for langsiktighet, usikkerhetshåndtering, konkurranse, fare for monopoldannelser, samt partenes evne til å forutsi behov på lang sikt. Disse forhold bør med fordel adresseres ved utarbeidelse av kontraktsgrunnlaget.

(3) Slike samarbeidsprosjekter er underlagt de samme regelverk og retningslinjer som øvrig anskaffelsesvirksomhet.

Merknad [a16]: Feil ift rammeavtaler

¹⁰⁰ Tidligere punkt 1.4.8

¹⁰¹ Tidligere punkt 1.6

¹⁰² Tidligere punkt 1.6.1 (tittel slettet)

¹⁰³ Tidligere punkt 1.6.2 (tittel slettet)

¹⁰⁴ Tidligere punkt 1.6.3 er flyttet til del V

¹⁰⁵ Tidligere punkt 1.7

¹⁰⁶ Tidligere punkt 1.7.1 (tittel slettet)

Kapittel 7 Gjennomføring av anskaffelser¹⁰⁷

§ 7-1 Identifisering av behov¹⁰⁸

(1) Alle anskaffelser i forsvarssektoren skal starte med en behovsvurdering. Behovsvurderingen skal normalt være beskrevet i Fremskaffelsesløsningen eller Gjennomføringsoppdraget i de tilfellene det er utarbeidet slike dokumenter. Omfanget av behovsvurderingen vil avhenge av anskaffelsens størrelse og kompleksitet. Behovet skal uttrykkes i form av hvilken funksjon eller ytelse som man ønsker dekket, ikke i form av en spesifikk løsning på behovet.

(2) For drift/etterforsyning vil det ofte være nødvendig med en mer eksakt beskrivelse av behovet, som for eksempel ved kjøp av reservedeler.

§ 7-2 Planlegging og kartlegging av anskaffelsesmuligheter¹⁰⁹¹¹⁰¹¹¹¹¹²¹¹³¹¹⁴¹¹⁵

(1) Planlegging og kartleggingsaktiviteter skal tilpasses anskaffelsens størrelse og kompleksitet. For investeringsanskaffelser vil det ved det tidspunkt et anskaffelsesprosjekt er formelt godkjent, enten i form av et vedtak i Stortinget eller ved en beslutning i Forsvarsdepartementet, fra Forsvarsdepartementet gis et Gjennomføringsoppdrag til Forsvarsstaben. Gjennomføringsoppdrag er å anse som et iverksettelsesbrev, og vil blant annet inneholde valgt fremskaffelsesstrategi, økonomiske rammer, krav om en eventuell opsjonstilnærming, prosjektets ytelsesmål, prosjektets fremdriftsplan, avsetning for usikkerhet, eventuelle føringer om gjenkjøp, samt fastsette om anskaffelsesmyndigheten skal innhente fullmakt fra Forsvarsdepartementet før forsvarssektoren forpliktes.

Gjennomføringsoppdrag vil også inneholde eventuelle føringer for innhold i forespørselen.

(2) Før innkjøp besluttes skal anskaffelsesmyndigheten undersøke om angjeldende materiell allerede foreligger hos andre brukere i forsvarssektoren, og således kan skaffes internt.

(3) Før innkjøp besluttes skal det vurderes om leie eller leasing er mer fordelaktig for forsvarssektoren enn kjøp, jf. § 6-8.

(4) Forsvarssektoren skal anvende allerede inngåtte rammeavtaler som gjelder for forsvarssektoren.

(5) Før anskaffelsen starter skal forsvarssektoren kartlegge hvilke alternative forsyningskilder som foreligger. I tillegg til å gjennomføre markedsundersøkelser, jf. § 6-1, bør alternative forsyningskilder vurderes. Dette kan være anskaffelser gjennom NATO-avtaler, jf. § 35-1 fjerde ledd bokstav c-e, eller andre etater innenfor statsforvaltningen.

(6) I hvert enkelt tilfelle skal det vurderes om forholdene ligger til rette for

---

¹⁰⁷ Tidligere Del 2

¹⁰⁸ Tidligere punkt 2.1

¹⁰⁹ Tidligere punkt 2.2

¹¹⁰ Tidligere punkt 2.2.1

¹¹¹ Tidligere punkt 2.2.2

¹¹² Tidligere punkt 2.2.3

¹¹³ Tidligere punkt 2.2.4

¹¹⁴ Tidligere punkt 2.2.5

¹¹⁵ Tidligere punkt 2.2.6

innkjøpssamarbeid nasjonalt, bilateralt eller multilateralt, jf. § 6-3. Resultatet skal fremgå av anskaffelsesprotokollen.

*§ 7-3 Valg av regelverk og anskaffelsesprosedyre*¹¹⁶¹¹⁷¹¹⁸¹¹⁹

(1) Forsvarssektoren skal foreta valg av anskaffelsesregelverk og anskaffelsesprosedyre så tidlig som mulig i anskaffelsesprosessen.

(2) Alle anskaffelser skal uansett anskaffelsesløsning og prosedyreregulering så langt det er mulig baseres på reell konkurranse mellom kvalifiserte leverandører i markedet.

(3) Forsvarssektoren skal gjennom sine anskaffelser legge til rette for virksom konkurranse i produkt- og tjenestemarkedene. Anskaffelsene må ikke bidra til skadelige konkurransereguleringer eller etableringshindringer i markedet.

(4) For investeringsanskaffelser skal valg av anskaffelsesregelverk skisseres i Fremskaffelsesløsningen. Endelig valg av regelverk og anskaffelsesprosedyre skal for investeringsanskaffelser fastsettes av Forsvarsdepartementet i Gjennomføringsoppdraget.

(5) Valg av regelverk og anskaffelsesprosedyre skal for både drift- og investeringsanskaffelser fastsettes og begrunnes i anskaffelsesprotokoll og eventuelt i kontraktsstrategien. For kontraktsstrategi, se kapittel 9.

*§ 7-4 Dokumentasjon/vedlegg til forespørsel/konkurransegrunnlag*¹²⁰¹²¹¹²²¹²³

Alle dokumenter, herunder eventuelle modeller og prøver som skal benyttes ved utarbeidelse av tilbudet, samt relevante vedlegg til ARF, skal gjøres tilgjengelig for leverandørene i forbindelse med forespørsel/konkurransegrunnlag.

§ 7-5 Tilbyderkonferanse^{124125 126}

(1) Anskaffelsesmyndigheten kan avholde tilbyderkonferanser i forbindelse med anskaffelser på følgende vilkår:

a. tilbyderkonferanse skal holdes etter utsendelsen av forespørselen og før tilbudene er ferdig utarbeidet. Dette for at tilbyderne skal ha tid til å sette seg inn i forespørselen før tilbyderkonferansen, og for at de skal få anledning til å gjøre bruk av de gitte opplysninger,

b. tilbyderne kan få anledning til å stille spørsmål eller undersøke modeller/ prototyper av det materiell som skal anskaffes,

c. informasjon om eventuelle tilbyderkonferanser skal så langt det er mulig være fastsatt i forespørselen. Det kan imidlertid kalles inn til tilbyderkonferanser på et senere

---

¹¹⁶ Tidligere punkt 2.3

¹¹⁷ Tidligere punkt 2.4 slettet

¹¹⁸ Tidligere punkt 2.5 flyttet til ny del V

¹¹⁹ Tidligere punkt 1.4.2

¹²⁰ Tidligere punkt 2.6 slettet

¹²¹ Tidligere punkt 2.6.1 (endret tittel)

¹²² Tidligere punkt 2.6.2 flyttet til ny del V

¹²³ Tidligere punkt 2.6.3 slettet

¹²⁴ Tidligere punkt 2.7 og 2.7.1 er flyttet til ny del V

¹²⁵ Tidligere punkt 2.7.2

¹²⁶ Tidligere punkt 2.7.3 er flyttet til ny del V

tidspunkt forutsatt at alle potensielle tilbydere blir varslet i rimelig tid, og gis samme reelle mulighet til å delta,

d. anskaffelsesmyndigheten kan kreve at spørsmål fra tilbyderne skal foreligge skriftlig i tilstrekkelig tid før konferansen, slik at anskaffelsesmyndigheten kan vurdere disse, og svare alle tilbyderne samtidig under tilbyderkonferansen,

e. spørsmål og svar fra konferansen skal uten ugrunnet opphold sendes skriftlig til alle tilbyderne etter konferansen.

§ 7-6 Evaluering av eneleverandører^{127128 129}

(1) Dersom anskaffelsen bare kan foretas hos én leverandør i markedet, skal anskaffelsesmyndigheten gjøre en evaluering av pris og de andre vilkår som er tilbudt basert på sammenlignbare data og/eller gjennomføre en kostnadsanalyse, jf. § 17-4.

(2) De data mv. som sammenlignes må være faktisk sammenlignbare, herunder katalog-, liste- eller markedspriser for handelsvarer som selges i større kvanta på det åpne marked, eller tidligere avtalte priser hvor det tas hensyn til faktorer som vareslag, kvalitet, ytelse, leveringsbetingelser, kvanta mv.

Kapittel 8 Kontraktinngåelse¹³⁰

§ 8-1 Kontraktsmaler^{131 132133134}

Anskaffelsesmyndigheten plikter å utarbeide, vedlikeholde og oppdatere til enhver tid gjeldende maler/blanketter/standarder for kontrakter.

§ 8-2 Kontrakten^{135 136}

(1) Forsvarssektoren skal utarbeide utkast til kontrakt til den enkelte anskaffelse. Kontrakt skal legges ved forespørsel/konkurransegrunnlag.

(2) Kontrakten skal regulere partenes forpliktelser og rettigheter i forbindelse med en leveranse, og skal reflektere det som partene har blitt enige om gjennom anskaffelsesprosessen (forespørsel, tilbud og avklaringer/forhandlinger).

(2) Kontrakten skal inneholde samtlige vilkår som gjelder for leveransen.

(3) Kontrakten skal inneholde forsvarssektorens maksimale økonomiske forpliktelse, eventuelt som et betinget kostnadstak.

(3) Gjennomføres kontrakten innenfor en rammeavtale skal det henvises til denne.

¹²⁷ Tidligere punkt 2.8, 2.9, 2.10, 2.11, 2.12, 2.13 og 2.14 er flyttet til ny del V

¹²⁸ Tidligere punkt 2.15, herunder 2.15.1, 2.15.2 og 2.15.4 er flyttet til ny del V

¹²⁹ Tidligere punkt 2.15.3

¹³⁰ Tidligere punkt 2.16

¹³¹ Tidligere punkt 2.16.1

¹³² Tidligere punkt 2.16.2 slettet

¹³³ Tidligere punkt 2.16.2.1 slettet

¹³⁴ Tidligere punkt 2.16.2.2 er flyttet til ny del V

¹³⁵ Tidligere punkt 2.16.3 slettet

¹³⁶ Tidligere punkt 2.16.3.1

§ 8-3 Språkbruk¹³⁷

Kontrakten skal være klar, entydig og lett forståelig for alle som har behov for å forstå den. Den skal også kunne forstås av de som ikke har deltatt i anskaffelsesprosessen.

§ 8-4 Identifisering/nummerering¹³⁸

Alle inngåtte kontrakter skal identifiseres med et unikt nummer. Det skal fremgå hvor mange originaleksemplarer (normalt ett til hver av partene) som er undertegnet og hvorledes disse er fordelt.

§ 8-5 Dokumentrang^{139 140141}

Dersom kontrakten består av flere dokumenter skal det etableres en dokumentrang som fastslår hvilket dokument som gjelder dersom dokumentene strider mot hverandre. Standardrangering av dokumenter i en avtale er:

- a. spesielle kontraktsvilkår,
- b. alminnelige kontraktsvilkår,
- c. tekniske spesifikasjoner og kravformuleringer,
- d. tegninger (hvis relevant).

§ 8-6 Undertegning av kontrakter¹⁴²

Kontrakter skal utferdiges i minimum 2 eksemplarer som signeres av representant fra anskaffelsesmyndigheten med fullmakt til å inngå avtalen. Kontraktene oversendes leverandøren som kontrasierer eksemplarene og returnere anskaffelsesmyndighetens eksemplarer.

§ 8-7 Returnering av tilbud/prøver^{143 144 145}

Prøver som ikke er forbrukt eller ødelagt under utprøving skal returneres tilbyderen på anmodning, og for tilbyders regning dersom annet ikke er fastsatt i forespørselen.

§ 8-8 Leveranseoppfølging¹⁴⁶

Anskaffelsesmyndigheten er ansvarlig for nødvendig oppfølging av leverandøren etter kontraktsinngåelse. Leveranseoppfølging skal fremgå av kontrakten, og skal tilpasses eventuelle konsekvenser en forsinket eller mangelfull leveranse vil påføre forsvarssektoren. Leveranseoppfølging skal fokusere på forhold som påvirker leveringstid, ytelse og kostnader.

---

¹³⁷ Tidligere punkt 2.16.3.2

¹³⁸ Tidligere punkt 2.16.3.3

¹³⁹ Tidligere punkt 2.16.3.4

¹⁴⁰ Tidligere punkt 2.17 slettet

¹⁴¹ Tidligere punkt 2.18 slettet

¹⁴² Tidligere punkt 2.19

¹⁴³ Tidligere punkt 2.20 er flyttet til ny del V

¹⁴⁴ Tidligere punkt 2.21

¹⁴⁵ Tidligere punkt 2.22 er flyttet til ny del V

¹⁴⁶ Tidligere punkt 2.23

Følgende tiltak kan benyttes:

a. oppstartsmøte etter at kontrakt er inngått. Hensikten med oppstartsmøte er å verifisere at de personer som faktisk skal gjennomføre leveransen har lest og forstått avtalens innhold, gjennomgå leverandørens planer for leveransen, og etablere personlig kontakt mellom partene,

b. fremsendelse av skriftlig rapportering om status og fremdrift av anskaffelsen.

Rapportering og måling av fremdrift må gjøres i forhold til en avtalt plan for gjennomføring av anskaffelsen.

c. bedriftsbesøk hos leverandører og underleverandører for å verifisere at leverandøren følger planer, prosedyrer osv.,

d. egne innsynsklausuler i kontrakten som sikrer nødvendig tilgang hos leverandører/underleverandører.

Kommentar:

I tillegg til å fastslå status, sørger framdriftsrapportering for at leverandøren og forsvarssektoren regelmessig må fokusere på planen og identifisere hva som skal gjøres i den kommende perioden for at prosjektet skal kunne gjennomføres som planlagt. En rapportering bør minimum inneholde:

- oversikt over hva som er utført i siste rapporteringsperiode,

- oversikt over hovedaktiviteter som skal utføres i neste rapporteringsperiode,

- spesielle problemer som kan forsinke prosjektet,

- oversikt over hvilke svar/aksjoner som forsvarssektoren må gi/utføre for at prosjektet skal følge planen.

§ 8-9 Sluttoppgjør^{147 148}

(1) Hovedregelen er at forsvarssektoren foretar oppgjør når leverandøren har oppfylt de forpliktelser han har påtatt seg. De elementer som er involvert i selve oppgjørsfasen er normalt:

a. å bringe på det rene om avtalens vilkår er oppfylt,

b. inngå sluttavtale,

c. foreta selve sluttoppgjøret.

(2) Forsvarssektoren skal nøye vurdere at alle forpliktelser er oppfylt fra leverandørens side. I tillegg til selve hovedleveransen skal forsvarssektoren fastslå hvorvidt alle tilleggsytelser som levering av håndbøker og dokumentasjon i endelig og godkjent form, reservedelslister, kodifisering, gjennomføring av opplæring, garantiforpliktelser etc. er tilfredsstillende oppfylt før sluttoppgjør foretas. Der leverandøren har mottatt graderte dokumenter må det vurderes, og fremgå av kontrakten, når disse skal returneres til forsvarssektoren, jf. forskrift 1. juli 2001 nr. 753 om sikkerhetsgraderte anskaffelser. Anskaffelsesmyndigheten skal gjennomgå kontrakten før slutfaktura videresendes for betaling, for å klarlegge at det foreligger tilfredsstillende attestasjon for alle forpliktelser som påhviler leverandøren. Forsvarssektoren skal så hurtig som mulig foreta sine undersøkelser for å fastslå hvorvidt leverandøren har oppfylt alle sine forpliktelser, slik at sluttoppgjør kan skje uten unødig forsinkelse og innen avtalte frister. Hensynet til at alle aktuelle forhold blir tilstrekkelig klarlagt skal imidlertid være avgjørende.

(3) Når det er klarlagt at leverandøren har oppfylt alle sine forpliktelser, skal det for alle kontrakter som har vært gjenstand for kostnadsprøving, jf. kapittel 17, inngås en

¹⁴⁷ Tidligere punkt 2.24 slettet

¹⁴⁸ Tidligere punkt 2.24.1, 2.24.2, 2.24.3 og 2.24.4

sluttavtale som fastsetter at ytterligere krav ikke eksisterer og fastslår sluttoppgjørets endelige beløp.

(4) Oppgjør skal foretas på grunnlag av kontraktens bestemmelser.

§ 8-10 Reklamasjoner/garantier¹⁴⁹

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal etablere og oppdatere rutiner for reklamasjoner og garantier, herunder oppfølging av forsinkelser og mangler.

(2) Anskaffelsesmyndigheten er ansvarlig for å følge opp forsinkelser og mangler, samt de reklamasjon- og garantibetingelser som er inngått for levering av varer og tjenester. Forsinkelser og mangler som oppdages, skal meddeles leverandøren umiddelbart.

(3) Forsvarssektoren skal vurdere bistand i henhold til § 5-4 om håndtering av juridiske spørsmål ved mistanke om mislighold av kontrakter.

Kommentar:

Anskaffelsesmyndigheten må iverksette rutiner sammen med brukerorganisasjonen for å ivareta garantirettigheter når materiellet overføres til linjeorganisasjonen.

§ 8-11 Lovvalg og verneting

(1) Forsvarssektoren skal kontraktsfastsette lovvalg og verneting.

(2) Forsvarssektorens kontrakter skal være regulert av norsk rett. Dersom det oppstår tvist i forbindelse med avtalen, skal tvisten søkes løst ved forhandlinger. Fører forhandlinger ikke frem, skal tvisten avgjøres av de ordinære domstoler, med Oslo tingrett som verneting. At en tvist er brakt inn til avgjørelse for domstolene, fritar ikke partene fra å oppfylle sine forpliktelser etter avtalen.

(3) I saker vedrørende internasjonale forhold, kan forhandlingssituasjonen kreve at forsvarssektoren avviker fra andre ledd dersom dette er nødvendig for å sikre norsk interesse i å oppnå et ellers tilfredsstillende forhandlingsresultat. Hvorvidt forsvarssektoren skal kunne akseptere et annet lands jurisdiksjon og/eller annet lands rettsregler må bero på en konkret helhetsvurdering.

Kapittel 9 Kontraksstrategier¹⁵⁰

§ 9-1 Bakgrunn og innhold¹⁵¹

(1) Kontraksstrategier skal normalt være en videreføring og utdypning av de overordnede fremskaffelsesstrategier som er utformet og beskrevet før anskaffelsen gjennomføres, eksempelvis i Fremskaffelsesløsningen eller Gjennomføringsoppdraget.

(2) Forsvarssektorens anskaffelser er meget varierte når det gjelder verdi og kompleksitet, og de forskjellige anskaffelser krever forskjellig ressursbruk og framgangsmåter/virkemidler. En plan som viser hvordan forsvarssektoren skal nå målsettingene, og hvilke virkemidler man ønsker å benytte for å nå disse målene er betegnet som en «kontraktstrategi».

---

¹⁴⁹ Tidligere punkt 2.25

¹⁵⁰ Tidligere del 3

¹⁵¹ Tidligere punkt 3.1

§ 9-2 Hovedregel¹⁵²

(1) Kontraksstrategien skal påbegynnes så tidlig som mulig i anskaffelsesprosessen, og være klar før forespørselen ferdigstilles.

(2) Planlegging og kartleggingsaktiviteter skal tilpasses anskaffelsens størrelse og kompleksitet, og omfanget av aktivitetene skal stå i forhold til innsparingspotensialet. Ved anskaffelser av nytt materiell/tjenester er det imidlertid vesentlig at det legges ned mye arbeid i kontraksstrategien.

(3) Det skal alltid utarbeides en formell kontraktstrategi der anskaffelsen følger PRINSIX og Fremskaffelsesløsning er utarbeidet.

(4) Kontraksstrategien må ses i sammenheng med forsvarssektorens metode for håndtering av usikkerhet. Relevante usikkerhetselementer og tilhørende tiltak bør tas inn i kontraksstrategien, se også kapittel 11 om håndtering av usikkerhet.

§ 9-3 Forutsetninger for å utarbeide en kontraktstrategi¹⁵³

(2) Forsvarssektorens overordnede mål ved anskaffelser kan normalt deles inn i samfunns mål, effektmål og resultatmål. Resultatmål deles normalt inn i (1) ytelse (hva som kreves for å dekke forsvarssektorens behov), (2) økonomi (forsvarssektorens kostnader ved å få dekket behovet) og (3) tid (når behovet må dekkes). Målene kan være i konflikt med hverandre, noe som krever en balansering og prioritering av målene. Målene skal brytes ned i delmål før kontraksstrategien utarbeides.

(3) Forsvarssektoren disponerer et stort antall virkemidler for å nå sine mål ved anskaffelser. Gjennomføringsoppdraget vil angi de overordnede retningslinjer for anskaffelsen. Det vil i enkelte tilfelle kunne være behov for å utdype eller konkretisere gjennomføringsoppdraget ved hjelp av følgende tilgjengelige virkemidler:

- a. flernasjonale samarbeidsløsninger,
- b. konkurranse mellom leverandører,
- c. alternative anskaffelsesprosedyrer,
- d. næringspolitiske aspekter, jf. ARF del V kapittel 41-42
- e. leie og leasing,
- f. oppdeling av anskaffelsen i delanskaffelser,
- g. oppdeling av anskaffelsen i faser eller sammenslåing av faser (for eksempel utvikling og produksjon, drift og vedlikehold),
- h. spesifikasjonsmetoder (funksjon/ytelse/detalj, bruk av standarder osv.)
- i. kontraktstyper,
- j. kontraktsvilkår (garantiklausuler, innsyn, insitamenter, opsjoner, osv.),
- k. samarbeid innenfor forskning og utvikling,
- l. leverandøroppfølgings- og verifikasjonsteknikker (tid, økonomi, ytelse),
- m. evalueringsteknikker,
- n. innkjøps samarbeid med andre etater nasjonalt, eller
- o. byttehandel/kjøp av brukt materiell.

(3) Bruk av virkemidler i en anskaffelse er regulert av lover og regler (LOA, FOA, FOSA, ARF osv.), den kompetanse og kapasitet som forsvarssektoren har eller kan skaffe til veie i forbindelse med anskaffelsen, og eventuelle direktiver gitt av overordnet myndighet eller av Forsvarsdepartementet (f.eks. gjennom Gjennomføringsoppdrag).

¹⁵² Tidligere punkt 3.2

¹⁵³ Tidligere punkt 3.3, 3.3.1, 3.3.2 og 3.3.3

§ 9-4 Krav til kontraktstrategiens innhold^{154155 156157158}

(1) Kontraktstrategien skal inneholde følgende hovedelementer: lover, regler og retningslinjer for anskaffelsen; vurdering av markedssituasjon; samt de mål man ~~ønsker~~^{ønsker} oppnådd, herunder delmål og relevante ytelser (tid, økonomi og ytelse).

(2) Det skal klargjøres hvilke lover, regler og retningslinjer som regulerer anskaffelsen. Det er vesentlig å avklare om anskaffelsen skal inngås i henhold til LOA, herunder FOA eller FOSA, eller om anskaffelsen skal inngås i henhold til unntaksbestemmelsen i EØS-avtalens artikkel 123.

(3) Det skal foretas en vurdering av markedssituasjonen, herunder mulige leveringskilder/tilbydere og deres kompetanse, med basis i markedsundersøkelser. Det skal foretas en vurdering av hvordan nivået på forsvarssektorens ytelseskrav vil påvirke antall potensielle tilbydere, eventuelt faren for reduksjon av mulige tilbydere og derigjennom svekkelse av konkurransesituasjonen.

(4) Det skal foretas en vurdering av tid, herunder tidfesting av når forsvarssektorens behov må dekkes og hvilke virkemidler som skal benyttes. Virkemidler som kan benyttes er:

a. anspringsklausuler som dagmulkt, bonus ved tidlige leveranser, milepælsbetaling eller tilsvarende,

b. leverandøroppfølging ved bedriftsbesøk, framdriftsrapportering, stedlig representant eller tilsvarende,

c. egen beslutningsdyktighet/hastighet i prosessen slik at forsvarssektoren tar beslutninger i tide som er kritiske for at leverandøren kan jobbe effektivt,

d. samarbeidsmetoder som f.eks. forskning og utvikling, eller

e. bruk av temporære løsninger for å dekke behov ved f.eks. leie/lån av utstyr før behovet kan dekkes permanent.

(5) Det skal angis anskaffelsens totaløkonomi, herunder:

a. pris. Pris blir påvirket av blant annet leverandørens kostnader som resultat av kravspesifikasjon, konkurranse mellom leverandørene, leverandørens risiko forbundet med leveransen, forhandlings- og evalueringsteknikk med videre. Aktuelle virkemidler vedrørende pris kan blant annet være: å redusere kostnadsdrivende eller konkurransehemmende krav gjennom markedsundersøkelser, å øke konkurranse ved å kartlegge flere potensielle leverandører gjennom markedsundersøkelser, å øke konkurranse ved å øke anskaffelsesvolumet ved å slå sammen behovet fra flere brukere for en lengre tidsperiode slik at forsvarssektoren framstår som en storkunde, innkjøps samarbeid med andre nasjoner, å redusere leverandørens risiko med entydige og realistiske krav og vilkår, forhandlingsforberedelser, eller kontraktstyper,

b. endringskostnader. For en del prosjekter er endringer en vesentlig årsak til forsinkelser og kostnadsoverskridelser. Endringskostnadene er resultat av bl.a. antall endringer, tidspunktet for endringer og pris/kostnad for hver endring. Endringskostnadene vil normalt øke desto lengre ut i prosjektet endringer blir innført. Aktuelle virkemidler for å motvirke unødige endringskostnader kan blant annet være: tverrfaglig kvalitetssikring av behovsvurdering og spesifikasjoner, fokusering på definering av grensesnitt, bruk av opsjoner på alternative løsninger, innsyn/kostnadskontroll av endringskostnader, eller rask

¹⁵⁴ Tidligere punkt 3.4

¹⁵⁵ Tidligere punkt 3.4.1

¹⁵⁶ Punkt 3.4.2 flyttet til ny del V

¹⁵⁷ Tidligere punkt 3.4.3

¹⁵⁸ Tidligere punkt 3.4.4, herunder 3.4.4.1, 3.4.4.2 og 3.4.4.3

saksbehandling av endringer,

c. drifts- og utfasingskostnader. Det skal vurderes hvordan drifts- og utfasingskostnader skal evalueres og om det er nødvendig å tegne en avtale om drift og vedlikehold med leverandøren i forbindelse med anskaffelsen. Aktuelle virkemidler kan blant annet være: levetidskostnadsvurderinger, samarbeid om vedlikehold med andre nasjoner, eller inngåelse av drifts- og vedlikeholdsavtaler mens det foreligger reell konkurranse, og

d. forsvarssektorens interne anskaffelseskostnader. Dersom forsvarssektorens interne prosjekteringskostnader er betydelige, skal disse vurderes.

(6) Det skal angis krav til ytelse. For at forsvarssektoren skal få dekket sitt behov er det en forutsetning at behovet er kjent, at det er samsvar mellom behov og krav, og at leverandøren er i stand til å innfri de gitte krav til ytelse. Aktuelle virkemidler kan være: kjøp av kjent/utprøvd teknologi, videreutvikling av eksisterende teknologi, ta i bruk ny og mer effektiv teknologi, kjøp fra kvalifiserte leverandører, fastsettelse av realistiske krav gjennom markedsundersøkelser/samarbeid med leverandørmarkedet, leverandøroppfølging eller bruk av ytelsesansporing.

Kapittel 10 Levetidskostnader¹⁵⁹

*§ 10-1 Bakgrunn og innhold*¹⁶⁰

(1) Forsvarssektoren skal identifisere og vektlegge levetidskostnader i forbindelse med alle anskaffelser av varer og tjenester.

(2) Levetidskostnadsvurderinger som utformes på bakgrunn av bestemmelsene i dette kapittelet vil normalt være en videreføring og utdypning av de levetidskostnadsvurderinger som er utformet og beskrevet i Fremskaffelsesløsningen.

(3) Med «levetidskostnader» menes de totale kostnader (anskaffelse, drift og avhending) til en enhet eller en kategori materiell, inklusiv kostnader til organisasjonsmessige tiltak og utdanning.

*§ 10-2 Mål og hensikt*¹⁶¹

For at forsvarssektoren skal utnytte sine drifts- og investeringsmidler på en best mulig måte, skal forsvarssektoren kjenne kostnadene en anskaffelse medfører innenfor investering, drift og avhending før en beslutning om anskaffelse tas. Beregningene skal gjennomføres i forskjellige faser i en anskaffelse og skal benyttes som grunnlag for flere viktige beslutninger, herunder:

- a. om materiellet/tjenesten skal anskaffes,
- b. kjøpe eller leie vurderinger,
- c. budsjettprosessen,
- d. utarbeidelse av kostnadseffektive krav til materiell,
- e. valg av leverandør/system,
- f. valg av tekniske løsninger ved utvikling av systemer, og
- g. planlegging og forberedelse av driften av det som skal anskaffes, herunder valg av vedlikeholds- og forsyningskonsept.

---

¹⁵⁹ Tidligere Del 4

¹⁶⁰ Tidligere punkt 4.1 (endret tittel)

¹⁶¹ Tidligere punkt 4.2

§ 10-3 Investeringsanskaffelser¹⁶²

(1) Ved anskaffelser som gjennomføres som prosjekter skal identifikasjon og beregninger av levetidskostnader gjennomføres i definisjonsfasen. Resultatet av beregningen av levetidskostnadene skal inngå som et sentralt element i Fremskaffelsesløsningen. Prosjektet skal ikke gis status som mulige eller planlagt prosjekt før beregningene er gjennomført. De identifiserte kostnadene skal kategoriseres og nedbrytes i henhold til retningslinjer gitt fra Forsvarsdepartementet. Kategoriseringen og nedbryting skal benyttes videre i anskaffelsesprosessen slik at faktiske kostnader ved drift av materiellet kan vurderes mot de opprinnelige kostnadsberegninger.

(2) Ved gjennomføring av anskaffelsen skal forespørsel og kravspesifikasjon utarbeides slik at det ut fra tilbudene er mulig å identifisere anskaffelsens levetidskostnader og fordele dem i henhold til kategorisering og nedbryting gitt i Fremskaffelsesløsning. Tilbudene vil bare inneholde en del av kostnadene som vil inngå i en levetidskostnadsberegning. En rekke av kostnadene er interne kostnader som forsvarssektoren selv må kalkulere, hvor deler av grunnlaget er basert på innspill fra tilbyderne (f.eks. krav til bemanning). Levetidskostnad skal være et sentralt kriterium ved valg av leverandør. Dersom kravspesifikasjonen inneholder enkelte krav som er spesielt kostnadsdrivende med hensyn på levetidskostnader skal tilbyderne oppfordres til å tilby alternative tekniske løsninger.

§ 10-4 Øvrige anskaffelser¹⁶³

(1) Ved valg av system og leverandør skal levetidskostnader legges til grunn ved alle anskaffelser i forsvarssektoren. Omfanget av beregninger skal stå i forhold til den forventede besparelsen en eventuell beregning kan gi. Ved fastsettelse av omfanget av kartlegging/beregninger skal det tas hensyn til anskaffelsens størrelse, systemets levetid, de årlige driftskostnadenes størrelse sett i forhold til anskaffelsesverdien, og forventet størrelse på utfasing/ avhendingskostnader. Det er vesentlig at levetidskostnadsberegninger påbegynnes tidlig i anskaffelsesprosessen. Nivået på levetidskostnadene må være kartlagt før det besluttes å iverksette en anskaffelse.

(2) Ved en del mindre anskaffelser vil drift- og avhendingskostnadene være ubetydelig sett i forhold til anskaffelseskostnaden, og detaljert beregning av drift/ avhendingskostnader vil ikke være regningssvarende.

§ 10-6 Generelle retningslinjer¹⁶⁴

(1) Ved beregning av levetidskostnader bør nåverdimetoden benyttes ved valg mellom alternative teknologier eller leverandører. Ved neddiskontering av framtidige kostnader skal rentesats for kalkulatorisk rente, jf. § 17-16 legges til grunn.

(2) I forbindelse med levetidskostnader vil størrelsen på en del kostnader være forbundet med usikkerhet. Det skal utvises forsiktighet ved å vektlegge kostnader som ikke kan verifiseres. Dette gjelder for eksempel kostnader som slår betydelig inn i totalvurderingen, og som først vil inntre om lang tid (flere år), eller kostnader som er estimert fordi det evaluerte systemet ikke har vært i reell drift under sammenlignbare forhold. For å håndtere usikkerheten knyttet til kostnadene, kan kostnadsanslagene uttrykkes ved hjelp av sannsynlighetsberegninger.

¹⁶² Tidligere punkt 4.3, 4.3.1 (tittel slettet) og 4.3.2 (tittel slettet)

¹⁶³ Tidligere punkt 4.4

¹⁶⁴ Tidligere punkt 4.5, 4.5.1 (tittel slettet) og 4.5.2 (tittel slettet)

Kapittel 11 Håndtering av usikkerhet¹⁶⁵

§ 11-1 Bakgrunn og innhold¹⁶⁶

(1) Forsvarssektoren skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig kostnadseffektiv håndtering av usikkerhet ved anskaffelser.

(2) Usikkerhet er definert som «differansen mellom den informasjon som er nødvendig for å ta en sikker beslutning og den tilgjengelige informasjon». Usikkerhet deles i to hvor den negative delen kalles risiko, og den positive delen kalles muligheter.

(3) Forsvarssektoren skal regulere metodikk og detaljer ved håndtering av usikkerhet i veileder eller tilsvarende.

Kommentar:

Metodikk og detaljer ved håndtering av usikkerhet er regulert av:

a. forsvarssektorens metode for håndtering av usikkerhet beskrevet i «PRINSIX som dekker alle usikkerhetslementer i en anskaffelse; og

b. AQAP-2070 som dekker produktisiko og leverandørrisiko.

§ 11-2 Hensikt¹⁶⁷

(1) Hensikten med håndtering av usikkerhet ved anskaffelser er å bidra til en mest mulig kostnadseffektiv anskaffelse. Dette oppnås ved å avdekke de elementer som er beheftet med usikkerhet tidligst mulig, samt treffe nødvendige tiltak:

a. for å redusere risiko for kostnadsoverskridelser, forsinkelser eller mangelfull ytelse, og

b. for å kunne dra nytte av de muligheter som identifiseres for kostnadsreduksjoner, økt ytelse, forsering av leveranser osv.

(2) Usikkerhetslementer vil i stor grad være styrende for teknologivalg, bemanning av prosjekt, valg av anskaffelsesmetode, utforming av kravspesifikasjonen, kontraktsutforming, evalueringsmetodikk og kriterier for valg av leverandør, omfang av leverandør oppfølging, samarbeidsformer osv.

§ 11-3 Omfang av usikkerhetshåndtering¹⁶⁸

(1) Alle prosjekter som er organisert etter PRINSIX skal benytte forsvarssektorens metode for håndtering av usikkerhet. Metoden skal benyttes i alle faser av et anskaffelsesprosjekt.

(2) Ved anskaffelser som ikke er organisert etter PRINSIX, skal omfanget av usikkerhetsvurderinger tilpasses de konsekvenser en eventuell mangelfull eller forsinket leveranse medfører for forsvarssektoren.

(3) Vurdering av produktisiko og leverandørrisiko er nærmere beskrevet under kapittel 13 om kvalitetssikring.

---

¹⁶⁵ Tidligere del 5

¹⁶⁶ Tidligere punkt 5.1, 5.1.1 (tittel slettet) og 5.1.2 (tittel slettet)

¹⁶⁷ Tidligere punkt 5.2

¹⁶⁸ Tidligere punkt 5.3

§ 11-4 Ansvar og fagmyndighet for usikkerhåndtering¹⁶⁹

(1) Ved prosjekter som er organisert etter PRINSIX skal Forsvarsdepartementet eller etatssjefen (avhengig av hvilken fase man befinner seg i) være ansvarlig for at prosjektet/prosjektene håndterer usikkerhet i henhold til gjeldende retningslinjer. I prosjektene er den som eier usikkerheten ansvarlig for håndtering av denne på sitt nivå.

(2) For enkelte usikkerhetslementer er det utpekt fagmyndighet som skal vurdere leverandørens finansielle stilling/ risiko og kvalitetsmessige vurderinger, se kapittel 18 om leverandøranalyse.

Kapittel 12 Leveransebeskrivelse

§ 12-1 Bakgrunn og hensikt¹⁷⁰

(1) En forutsetning for at leverandører skal kunne gi bindende tilbud, samt inngå bindende avtaler, er at det foreligger en entydig beskrivelse av den vare og/ eller tjeneste som skal leveres. Denne beskrivelsen kalles en kravspesifikasjon.

(2) Kravspesifikasjonen utarbeides på bakgrunn av mottatt Gjennomføringsoppdrag inklusive fremskaffelsesløsning.

(3) Ved kompliserte anskaffelser utarbeides kravspesifikasjonen som et separat dokument med undervedlegg. For denne type anskaffelser inneholder PRINSIX utfyllende retningslinjer for form og innhold.

(4) For enklere anskaffelser skrives kravspesifikasjonen i samme dokument som de kontraktbetingelsene.

(5) Det er opp til den enkelte anskaffelsesmyndighet å bestemme hvordan man ønsker å organisere kontraktsrettslige, tekniske, juridiske og administrative opplysninger i forespørsler, kontrakter osv. Dette vil i enkelte tilfeller være rasjonelt å operere med et samledokument, mens det i andre sammenhenger vil være rasjonelt å dele informasjonen inn i flere dokumenter etter emner.

Merknad [a17]: Vi antar at den nåværende ARF kap 6.3.3. hører til innenfor dette domenet. Vi anbefaler FD at tidlig samarbeid med leverandører som senere skal delta i konkurransen, må beskrives i ARF, ikke i PRINSIX

§ 12-2 Grunnleggende krav^{171/172}

(1) Ved utarbeidelse av kravspesifikasjon skal følgende grunnleggende krav vurderes og legges til grunn: form og oppbygning, funksjon og ytelse, standarder, spesifisering av grensesnitt, dokumentasjon, gjenstand/ prøve/modell, nivå på krav, språk og opsjoner, jf. §§ 12-3 til 12-10.

(2) Forsvarssektoren skal ikke stille krav som er mangelfulle, kostnadsdrivende eller unødvendig konkurransehennende.

(3) Mulige teknologier, tekniske ytelser og leverandører skal identifiseres for å kunne vurdere oppnåelighet av brukerkrav og eventuell usikkerhet knyttet til dette. Utforming av kravspesifikasjon vil kunne være avhengig av fremskaffelses-/kontraksstrategi og anskaffelsesprosedyre, og skal derfor ikke ferdigstilles før strategi/ prosedyre er valgt.

¹⁶⁹ Tidligere punkt 5.4, 5.4.1 og 5.4.2

¹⁷⁰ ARF 6.1

¹⁷¹ Tidligere punkt 6.2

¹⁷² Tidligere punkt 6.3.1 (endret)

§ 12-3 Form og oppbygging¹⁷³

(1) Kravspesifikasjon skal utformes slik at krav, mål, toleranser, referanser etc. er entydige og lett forståelig for leverandører.

(2) Kravet til at alle krav, mål, toleranser, referanser etc. er entydige og lett forståelige er vesentlig for at tilbydere skal kunne gi et bindende tilbud, og for at flest mulig tilbud som ankommer dekker forsvarssektorens behov.

(3) Videre er det vesentlig ut fra hvordan uklarheter vil bli tolket i forbindelse med eventuelle tvister/uenighet om avtalens innhold. Den vanlige tolkingsregelen er at avtalen skal tolkes mot «den som burde uttalt seg klarere», dvs. den som har utstedt dokumentet.

Forsvarssektoren skal sikre at:

a. kravene skal være utformet slik at det skal være mulig å verifisere at leverandørens løsning tilfredsstiller kravene. Verifikasjonsmetodene skal være avtalt mellom partene før kontraktsignering,

b. dersom kravspesifikasjonen består av flere dokumenter, skal dokumentene rangeres. Ved utarbeidelse av forespørsler/kontrakter som består av flere dokumenter er det en risiko for at dokumentene inneholder motstridende opplysninger. Ved å rangere dokumentene håndterer man hvordan motstridende opplysninger skal tolkes (dvs. tekst i høyere rangert dokument går foran tekst i lavere rangert dokument),

c. dokumenter skal gis dato/revisjonsnummer. Endringer i dokumentene skal merkes slik at det lett kan identifisere hvilke endringer som er foretatt i dokumentene. Ved henvisninger til dokumenter skal dokumentets revisjonsnummer oppgis. Dette er nødvendig for å sikre sporbarhet i saksbehandling. Videre gir det leverandører og forsvarssektorens egne saksbehandlere langt større mulighet til å fange opp eventuelle endringer i dokumentet som kan ha konsekvenser for deres arbeid.

§ 12-4 Funksjon og ytelse¹⁷⁴

(1) Forsvarssektorens kravspesifikasjon skal primært uttrykkes i form av funksjon-/ytelseskrav, ikke i form av fabrikat, varemerke, produksjonsmåte, patenter osv. Forsvarets standard kan benyttes dersom den foreligger.

(2) Ved kjøp av reservedeler kan fabrikat/varemerke benyttes dersom:

a. garantiforpliktelser fra leverandør er avhengig at det benyttes deler av et spesielt fabrikat,

b. spesielle driftssikkerhetsmessige forhold gjør det nødvendig, eller

c. patenter/ mønsterbeskyttelse eller andre opphavsrettslige forhold binder forsvarssektoren til ett spesielt fabrikat/leverandør.

(3) Dersom man av andre grunner ikke er i stand til å beskrive leveransen uten å oppgi fabrikat, varemerke, produksjonsmåte, patenter osv., skal beskrivelsen etterfølges av ordene «eller tilsvarende».

(4) Ved å uttrykke krav i form av funksjons-/ytelseskrav oppnår man økt konkurranse fordi flere alternative tekniske måter for å dekke forsvarssektorens behov kan tilbys. Videre oppnås lavere kostnader og bedre løsninger fordi man overlater til leverandørene å finne den mest kostnadseffektive måte å dekke forsvarssektorens behov på. Dernest utnytter man i større grad leverandørenes kompetanse til å finne gode løsninger og reduserer muligheten for favorisering av spesielle leverandører ved å styre leveransene til disse ved å stille spesielle krav til teknisk løsning.

¹⁷³ Tidligere punkt 6.2.1

¹⁷⁴ Tidligere punkt 6.2.2

§ 12-5 Standarder¹⁷⁵

Dersom forsvarssektoren må definere spesielle krav til materialer i kravspesifikasjonen, herunder utførelse, teknisk løsning med videre, skal dette gjøres gjennom henvisninger til åpne leverandøruavhengige standarder som STANAG, AQAP, Forsvarets Standard, ISO, DIN, Norsk Standard osv., jf. kapittel 16 standardisering. Ved å benytte åpne leverandøruavhengige standarder som STANAG, AQAP sikres overholdelse av internasjonale avtaler (EØS-avtalen og STANAGs), økt konkurranse fordi flere leverandører kan tilby, redusert fare for misforståelser vedrørende krav, redusert arbeidsmengde med å utarbeide krav, samt mulig å benytte standardmaler og sjekklister for beskrivelse av materiell.

§ 12-6 Spesifisering av grensesnitt¹⁷⁶

(1) Dersom forsvarssektoren har behov for å spesifisere grensesnitt mot forsvarssektorens eksisterende utstyr, utstyr som leveres av andre leverandører eller utstyr som skal anskaffes i fremtiden, skal grensesnittet beskrives eksakt og entydig. Grensesnitt skal, så langt det er mulig, spesifiseres i form av åpne og leverandøruavhengige standarder , jf. § 12-5.

(2) En stor del av endringskostnader og problemer i forbindelse med anskaffelser skyldes uklare beskrivelser av utstyrets grensesnitt. Ofte er dette ikke tilstrekkelig brakt på det rene på anskaffelsestidspunktet, og blir derfor uklart definert, eller ikke definert i det hele tatt. For å kunne kjøpe tilstøtende utstyr på konkurranse, bør det utstyret som anskaffes ha mest mulig «åpne» grensesnitt. Ved å benytte åpne leverandøruavhengige standarder ved spesifisering av grensesnitt reduserer man muligheten for å spesifisere seg inn i en framtidig eneleverandørsituasjon.

§ 12-7 Dokumentasjon¹⁷⁷¹⁷⁸

(1) Dokumentasjon, som leverandøren skal levere, skal spesifiseres entydig og oversiktlig med når det enkelte dokument skal leveres. Det vises til PRINSIX , AQAP og Norsk Standard (NS) som håndterer dokumentasjonskrav på en ryddig måte i hele anskaffelsesprosessen.

(2) Dersom gjenstand, prøve eller modell er en del av kravspesifikasjon, eller en del av tilbud/anbud, skal disse være klart og entydig merket og beskrevet. Gjenstand, prøve eller modell kan være en del av kontraktsgrunnlaget, og skal i så tilfelle entydig defineres.

§ 12-8 Nivå på krav¹⁷⁹

Krav skal utarbeidelse med tanke på lavest mulig levetidskostnader. Krav kan stilles som absolutte krav («skal krav»), og som alternative tilleggskrav («bør krav») som kan være gjenstand for en kost/nytte vurdering. Det skal legges stor vekt på at absolutte krav er oppnåelige teknologisk og økonomisk.

---

¹⁷⁵ Tidligere punkt 6.2.3

¹⁷⁶ Tidligere punkt 6.2.4

¹⁷⁷ Tidligere punkt 6.2.5

¹⁷⁸ Tidligere punkt 6.2.6

¹⁷⁹ Tidligere punkt 6.2.7 (deler slettet)

§ 12-9 Språk¹⁸⁰

(1) Kravspesifikasjoner skal utformes på norsk eller engelsk.

(2) Det må i det enkelte tilfelle vurderes hvilket språk som er mest hensiktsmessig å benytte ved anskaffelser. Ved valg av språk er det vesentlig at man benytter et språk som ikke reduserer konkurransen. Språk skal ikke benyttes for å favorisere eller diskriminere leverandører.

§ 12-10 Opsjoner^{181 182183184}

Dersom forsvarssektoren har opsjoner på leveranser/ytelser, skal disse beskrives på samme måte og med samme detaljeringsgrad som de øvrige leveranser.

§ 12-11 Konsulentoppdrag eller konsulentbistand¹⁸⁵¹⁸⁶

(1) Ved anskaffelse av konsulenttjenester skal det klart framgå om den tjenesten som anskaffes er et konsulentoppdrag eller konsulentbistand.

(2) Ved anskaffelse av konsulentoppdrag skal konsulenten(e) utføre et konkret stykke oppdrag, eller levere et definert sluttprodukt. Oppgaven må klart avgrenses, og kravene til sluttproduktet må defineres.

(3) Ved anskaffelse av konsulentbistand engasjeres konsulenten som ressursperson for å delta i en intern prosess sammen med oppdragsgiver. Konsulentens rolle i forsvarssektoren må defineres klart. Innleide konsulenter kan ikke forplikte forsvarssektoren, se § 5-12 syvende ledd.

(4) Dersom det anskaffes konsulentbistand skal oppdraget inneholde tidsavgrensning. Oppsigelsestiden for konsulentbistand skal ikke overstige 30 dager.

(5) Forsvarssektoren skal sikre seg opphavs- og eiendomsrett i henhold til kapittel 24 om rettigheter.

(6) Konsulenten skal pålegges taushetsplikt iht. bestemmelser i forvaltningsloven. Sikkerhetsloven med forskrifter kommer til anvendelse for konsulenten og eventuelt hans personale hvis konsulenten eller ansatte hos konsulenten får tilgang til sikkerhetsgradert informasjon.

(7) Forsvarssektoren skal sikre rett til å godkjenne eventuelt skifte av person/konsulent. Eventuell opplæring av ny person skal bekostes av leverandør.

(8) Dersom oppdraget eller bistand fører til at konsulenten tilegner seg en kompetanse som forsvarssektoren vil ha behov for i framtiden, skal det defineres hvordan kompetanseoverføring til forsvarssektoren skal skje, f.eks. i form av rapporter, nye rutiner, kurs/opplæring osv.

---

¹⁸⁰ Tidligere punkt 6.2.8

¹⁸¹ Tidligere punkt 6.2.9

¹⁸² Tidligere punkt 6.3 og 6.3.1, se § 12-2

¹⁸³ Tidligere punkt 6.3.2 slettet

¹⁸⁴ Tidligere punkt 6.3.3 er flyttet til ny del V

¹⁸⁵ Tidligere punkt 6.4 og 6.4.1 slettet

¹⁸⁶ Tidligere punkt 6.4.1.1, 6.4.1.2, 6.4.1.3, 6.4.1.4, 6.4.1.5 og 6.4.1.6

§ 12-12 Proviant og næringsmidler¹⁸⁷

Ved anskaffelse av næringsmidler skal følgende krav stilles til leverandører: «All produksjon, lagring og distribusjon av næringsmidler skal skje i henhold til offentlige bestemmelser for produksjon, frambud mv. av næringsmidler (internkontroll mat)».

§ 12-13 Krav i forbindelse med gjennomføring av leveransen¹⁸⁸¹⁸⁹¹⁹⁰¹⁹¹

(1) Krav til leverandørers kvalitetsstyring og Forsvarets kvalitetssikring, jf. kapittel 13, skal inntas i forespørsel/konkurranses grunnlag, og bør være en del av kravspesifikasjonen. Anskaffelsesmyndigheten skal, gitt at det er satt krav til kvalitetsstyring, sette krav til at leverandøren fremlegger dokumentasjon på hvordan leverandøren planlegger å sikre kvaliteten på leveransen. Anskaffelsesmyndighet skal også spesifisere krav til leverandørens kvalitetsstyring og Forsvarets kvalitetssikring i kontrakten..

(2) I henhold til bestemmelsene for materiellforvaltning skal alt strukturmateriell kodifiseres og/eller brukermeldes. Anskaffet eller lånt prøvemateriell som nyttes ved avdelinger, skal kodifiseres og/eller brukermeldes, dvs. identifiseres, klassifiseres og nummereres i samsvar med de til enhver tid gjeldende STANAGer. Kravspesifikasjonen skal inneholde krav og betingelser i henhold til NATO-kodifisering.

(3) Det skal stilles krav til leverandøren om formell konfigurasjonsstyring i forbindelse med en anskaffelse i henhold til kapittel 14.

Kommentar:

Kodifisering er obligatorisk for alle forsyningsartikler i forsvarssektoren, og skal være med i forespørsel/konkurranses grunnlag og kontrakt. For å sikre at leveranser blir levert i henhold til avtale, skal forsvarssektoren vurdere ulike virkemidler, herunder dagmulkt. Forsinkelser kan skyldes forhold som sviktende/manglende kommunikasjon mellom salgsansvarlig og de som skal utføre leveransen (produksjonsansvarlig), mangelfull planlegging av gjennomføring av leveransen, dårlig håndtering av underleverandører, samt dårlig kommunikasjon mellom kjøper og selger. Aktiv anvendelse av ulike virkemidler kan redusere risikoen for forsinket leveranse.

Kapittel 13 Kvalitetssikring¹⁹²

§ 13-1 Kvalitetsstyringskrav og kvalitetssikringsaktiviteter¹⁹³

(1) Forsvarssektoren skal stille krav til leverandørens kvalitetsstyring og skal gjennomføre Forsvarets kvalitetssikring for å verifisere kravene til leverandøren ivaretas ved anskaffelser til forsvarssektoren. Kvalitetsstyring er koordinerte aktiviteter som kreves iverksatt av leverandørene for å rettlede og styre sin virksomhet. Kvalitetssikring er planlagte

¹⁸⁷ Tidligere punkt 6.4.2

¹⁸⁸ Tidligere punkt 6.5, 6.5.1 og 6.5.1.2

¹⁸⁹ Tidligere punkt 6.5.1.1 slettet

¹⁹⁰ Tidligere punkt 6.5.1.2 og 6.5.1.3

¹⁹¹ Tidligere punkt 6.5.2, 6.5.3 og 6.5.4

¹⁹² Tidligere Del 7

¹⁹³ Tidligere punkt 7.1 (omskrevet)

og systematiske aktiviteter som iverksettes for å verifisere leverandørens kvalitetsstyring. Hensikten er å skaffe tilstrekkelig tiltro til at leverandøren oppfyller kontraktens krav. (2) Avhengig av anskaffelsens kompleksitet, omfang og risiko skal hensiktsmessige krav til leverandørens kvalitetsstyring velges og fastsettes i forespørsel/konkurranses grunnlag eller kontrakt.

(2) Forsvarssektoren er ansvarlig for etablering og vedlikehold av de til enhver tid gjeldende organinterne retningslinjer, blanketter, avtaler og standarder for kvalitetssikring, jf. § 5-21.

§ 13-2 Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet¹⁹⁴

(1) Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet skal på oppdrag bistå anskaffelsesmyndigheten med å gjennomføre kvalitetssikring før kontraktinngåelse og i kontraktsgjennomføringen. Ved anskaffelser i utlandet kan Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet delegerer kvalitetssikring til andre lands myndigheter i samsvar med gjeldende avtaler.

(2) Forsvarets kvalitetssikring *før kontraktinngåelse* omfatter blant annet å:

- a. utarbeide og vurdere krav til kvalitetsstyring i forespørsler,
- b. evaluere dokumentasjon i tilbud knyttet til kvalitetsstyring,
- c. delta ved identifisering av usikkerhet (risiko),
- d. gjennomføre «leverandøranalyse - kvalitetssikring», jf. § 18-5,
- e. gi støtte ved utarbeidelse av kontrakter og kontraktsforhandlinger.

(3) I de tilfeller det er behov for en grundigere vurdering av leverandørens system for kvalitetsstyring før leverandør velges og kontrakt inngås, skal leverandøranalyse gjennomføres, jf. § 18-5 (leverandøranalyse – kvalitetssikring).

(4) Forsvarets kvalitetssikring *i kontraktsgjennomføringen* omfatter blant annet å:

- a. inngå avtaler med andre NATO-lands kvalitetssikringsmyndigheter for å sikre forsvarssektorens kvalitetssikring hos utenlandske leverandører og gjennomføre samarbeid med disse instanser under kontraktsperioden,
- b. gjennomføre prosesser for kvalitetssikring,
- c. vurdere og akseptere kvalitetsplaner,
- d. delta i vurderingen av konfigurasjonsstyringsplan, risikoplan, prosjektplan etc.,
- e. vurdere og gi råd ifm. avvikshåndtering,
- f. planlegge, gjennomføre, rapportere og vurdere kvalitetsrevisjoner på system, prosess eller produkt,
- g. verifisere at korrigerende og/eller feilforebyggende tiltak iverksettes av leverandøren,
- h. vurdere leverandørens evaluerings-, -verifikasjons-, -og valideringsaktiviteter,
- i. gi støtte til anskaffelsesmyndigheten i saker relatert til kvalitetssikring,
- j. bekrefte utført kvalitetssikring ved å signere Sertifikat på konformitet/Certificate of Conformity.

§ 13-3 Anmodning om kvalitetssikring¹⁹⁵

Kvalitetssikringsoppdrag skal formaliseres ved bruk av den til enhver tid gjeldende blankett om anmodning om kvalitetssikring. Anskaffelsesmyndigheten skal sende blanketten

¹⁹⁴ Tidligere punkt 7.2, 7.2.1, herunder 7.2.1.1, 7.2.2

¹⁹⁵ Tidligere punkt 7.3

til kvalitetssikringsmyndigheten sammen med kopi av kontrakten og/eller øvrige relevante saksdokumenter.

*§ 13-4 Avtaler og standarder for kvalitetssikring*¹⁹⁶¹⁹⁷¹⁹⁸

(1) Anskaffelsesmyndigheten er ansvarlig for korrekt anvendelse av de til enhver tid gjeldende nasjonale og internasjonale bestemmelser, blanketter, avtaler og standarder for kvalitetssikring.

(2) Begrunnelse for valg av standard skal gis i anskaffelsesprotokoll, jf. Kap 36.

Kommentar:

Avtaler og standarder for kvalitetssikring: STANAG 4107 «Mutual Acceptance of Government Quality Assurance and Usage of the Allied Quality Assurance Publications» har avtalt kostnadsfri og gjensidig utveksling av kvalitetssikringstjenester innen NATO. Denne utveksling utføres av Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet ved norske anskaffelser i utlandet og ved andre NATO-lands anskaffelser i Norge. I tillegg til STANAG 4107 finnes bilaterale avtaler som omhandler kvalitetssikring.

STANAG 4107 har avtalt standardiserte krav som skal gjelde innen kvalitetssikring. Standardene utgis under navnet «Allied Quality Assurance Publications (AQAP)» og er inndelt i følgende grupper: kravdokument, policy og veiledende dokumenter.

A) Kravdokumenter: Følgende AQAP er utgitt til bruk i kontrakter:

a. AQAP-2310 «NATO Quality Management System Requirements for Aviation, Space and Defence Suppliers»

b. AQAP-2110 «NATO Quality Assurance Requirements for Design, Development and Production»,

c. AQAP-2120 «NATO Quality Assurance Requirements for Production»

d. AQAP-2130 «NATO Quality Assurance Requirements for Inspection and Test»

e. AQAP-2131 «NATO Quality Assurance Requirements for Final Inspection»

f. AQAP-2105 «NATO Requirements for Deliverable Quality Plans»,

g. AQAP-2210 «NATO Supplementary Software Quality Assurance Requirements to AQAP-2110».

Standardene i punkt b, c og d bygger på ISO-standarder + NATO-tilleggskrav.

Standarden i punkt a bygger på AS-9100 standarden¹⁹⁹ + NATO-tilleggskrav. Denne standarden skal benyttes i anskaffelser av fly, flyteknisk materiell, romfart, særdeles komplisert materiell, systemleveranser, samt materiell med omfattende grensesnitt og behov for integrasjonsstyring.

B) Policy og veiledende dokumenter: Følgende AQAP er utgitt som policy og veiledende standarder:

a. AQAP-2000 «NATO Policy on an Integrated Systems Approach to Quality through the Life Cycle»

¹⁹⁶ Tidligere punkt 7.4 (omskrevet)

¹⁹⁷ Tidligere punkt 7.4, 7.4.1 og 7.4.2 er omgjort til kommentar

¹⁹⁸ Tidligere siste setning i punkt 7.5.2.8

¹⁹⁹ AS/EN 9100:2009 Quality Management Systems – Requirements for Aviation, Space and Defence Organizations

- b. AQAP-2009 «NATO Guidance on the Use of AQAP-2000 series»
c. AQAP-2070 «NATO Mutual Government Quality Assurance Process».

§ 13-5 Krav til leverandørens System for kvalitetsstyring^{200201 202}

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal stille krav til leverandørens System for kvalitetsstyring og sikre at nødvendige betingelser og øvrige krav blir kontraktsfestet. Kravene skal inkluderes i forespørselen/konkurransegrunnlaget og inntas i anskaffelsens kontrakt.

(2) Anskaffelsesmyndigheten skal stille krav til at leverandøren implementerer og gjennomfører kvalitetsstyring i overensstemmelse med den kontraktsfestede standard, slik at leveransen blir i samsvar med kontraktens krav.

(3) Anskaffelsesmyndigheten skal opplyse om at leverandørens korrespondanse vedrørende kvalitetssikring skal sendes Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet.

(4) Det skal framgå av kontrakt at Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet skal utføre kvalitetssikring på vegne av forsvarssektoren. Ved anskaffelser i utlandet skal kontrakten alltid inneholde vilkår for å kunne delegeres oppdraget videre til det respektive lands kvalitetssikringsmyndighet i samsvar med gjeldende avtaler.

(5) Anskaffelsesmyndighetens krav til leverandørens System for kvalitetsstyring skal velges ut i fra bestemte kriterier og gjøres i samråd med kvalitetssikringsmyndigheten.

(6) Kravene til leverandørens System for kvalitetsstyring skal være forenlige med de til enhver tid gjeldene nasjonale og internasjonale bestemmelser, blanketter, avtaler og standarder for kvalitetsstyring.

Kommentar:

Materiellsystemer og produkter til forsvarssektoren kjennetegnes av avansert teknologi, tilhørende økende kompleksitet og er gjenstand for myndighetskrav, der kombinasjonen av disse kan påvirke kostnadene. Det er derfor svært viktig at produktene er konstruert, tilvirket og fremskaffet slik at de er i overensstemmelse med kjøpers krav. For forsvarssektoren som kjøper er det essensielt at leverandøren har tilstrekkelig grad av styring med virksomheten. Hensikten er å skape tiltro til at produktene leveres i samsvar med fastsatte krav. Kravene til styring for å oppnå tilsiktet kvalitet og risikoreducerende tiltak som iverksettes av leverandøren må derfor være innrettet slik at de gjøres synlige for forsvarssektoren som kjøper.

Hovedregelen er at Allied Quality Assurance Publications (AQAP) kontraktsfestes som krav til leverandørens System for kvalitetsstyring. AQAP-standardene er generisk tilpasset anskaffelsenes art og omfang, og ved anvendelse tas det hensyn til produktenes grad av modenhet og kompleksitet. Standardene består av en serie standarder som på forhånd er tilpasset og definert til ulike bruksområder. Standardene består blant annet av ISO 9001:2008 som en grunnstamme og har nødvendige NATO-spesifikke tilleggskrav. ISO 9001:2008 er utarbeidet for sertifiseringsformål, mens AQAP-standardene er utarbeidet for et kontraktuelt formål. De vesentligste forskjellene mellom ISO- og AQAP-standardene er at AQAP inneholder en kombinasjon av flere og strengere krav. De viktigste tilleggene i AQAP summeres i korte trekk opp i det følgende: krav til kvalitetsplan, krav til konfigurasjonsstyring og konfigurasjonsstyringsplan, krav til risikoplan, krav til videreføring av krav til

²⁰⁰ Tidligere punkt 7.5

²⁰¹ Tidligere punkt 7.5.1 og deler av 7.5.2.

²⁰² Deler av tidligere punkt 7.5.2, samt tidligere punkt 7.5.1, 7.5.2.2, 7.5.2.3, 7.5.2.4, 7.5.2.5 og 7.5.2.6 er omgjort til kommentar.

underleverandører og oppfølging av underleverandører, system for kontroll med overvåkings- og måleutstyr skal være iht. ISO 10012, en rekke krav til innsyn og kjøpers rettigheter (blant annet hos underleverandører, informasjon om avvik, rettigheter til å avvise produkter med avvik, dokumentasjon, prosedyrer, etc.), samt krav til assistanse ved verifikasjonsbehov.

Utvikling og konstruksjon av særdeles komplisert materiell – AQAP-2310: Denne standarden skal velges i de tilfeller anskaffelsen omfatter særdeles komplisert materiell, så som fly, flyteknisk materiell, romfart, særdeles komplisert materiell, systemleveranser, samt materiell med omfattende grensesnitt og behov for integrasjonsstyring.

Utvikling og konstruksjon - AQAP-2110: Denne standarden skal velges i de tilfeller produktet ikke er utviklet. Det vil si, produksjonsunderlag, spesifikasjoner og tegninger må helt eller delvis utarbeides før produksjon kan igangsettes. Standarden omfatter derfor krav til leverandørens styring med alle prosesser relatert til blant annet utvikling, konstruksjon, innkjøp, produksjon (tilvirkning) og verifikasjon.

Produksjon - AQAP-2120: Denne standarden skal velges i de tilfeller produktet er ferdig utviklet. Det vil si, produksjonsunderlag, spesifikasjoner og tegninger foreligger før produksjon kan igangsettes. Standarden omfatter derfor krav til leverandørens styring med alle prosesser relatert til blant annet innkjøp, produksjon (tilvirkning) og verifikasjon. Når produksjonsomfanget i kontrakten eller deler av dette omfatter vedlikehold kan det ofte være behov for å kreve at leverandøren har styring med noen få utvalgte utviklings- og konstruksjonsprosesser. Det må da vurderes å bruke AQAP-2110 fullt ut eller alternativt tilpasse krav til styring av de spesifikke prosessene og innarbeide disse som krav i kontraktklausulen.

Inspeksjon og test - AQAP-2130: Denne standarden skal velges i de tilfeller produktet er ferdig utviklet. Det vil si, produksjonsunderlag, spesifikasjoner og tegninger foreligger før produksjon kan igangsettes, og produktets funksjon og ytelse kan verifiseres ved inspeksjon og test. Standarden omfatter derfor krav til blant annet innkjøp, inspeksjon og prøving (test), og leverandørens styring med resultatet av prosessene.

Enkel sluttkontroll - AQAP-2131: Når det er nødvendig/ønskelig å få adgang til produsentens produksjonsområder og få dokumentert produktets egenskaper og ytelse i henhold til kravspesifikasjoner skal denne standarden velges.

Utvikling av programvare - AQAP-2210: AQAP-2210 benyttes i kontrakter som omfatter utvikling av programvare. Standarden omfatter utvikling, konfigurasjonsstyring, testing og vedlikehold av programvare. AQAP-2210 benyttes som et supplement til AQAP-2110 for krav til kvalitetsstyring av programvare. Deler av AQAP-2210 kan også kontraktsfestes sammen med enten AQAP-2120 eller AQAP-2130 når produktet inneholder programvare det er forbundet med risiko å tilpasse/ utvikle.

Krav til kvalitetsplan - AQAP-2105: AQAP-2105 inneholder krav til innhold og oppbygging av en kvalitetsplan som skal utarbeides og leveres av leverandøren for en bestemt kontrakt. Kvalitetsplanen skal definere hvordan alle kvalitetsrelaterte kontraktskrav skal oppfylles. Kvalitetsplanen beskriver hvordan leverandøren vil styre prosesser, aktiviteter, ansvar og ressurser. AQAP-2105 benyttes i kontrakter som et supplement til AQAP 2110/2120/2130 paragrafene 5.4 og 7.1. Kvalitetsplanen skal vurderes av Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet som underretter leverandøren hvis planen ikke er akseptabel. Kvalitetsplanen skal være implementert snarest mulig etter kontraktinngåelse. Kvalitetsplanen oppdateres under kontraktgjennomføringen og revisjoner fremlegges for vurdering og akseptering.

§ 13-6 Handelsvarer²⁰³

Ved anskaffelse av vanlige handelsvarer og enklere produkter der tekniske ytelser fastslås ved forsvarssektorens mottakskontroll, kan krav til kvalitetsstyring utelates i kontrakten.

§ 13-7 Prosedyre for bruk av ISO 9001 eller andre standarder i kontrakter²⁰⁴

Dersom det vurderes å være til fordel for forsvarssektoren, kan det unntaksvis gjennomføres anskaffelser på grunnlag av kravene i ISO 9001 eller andre relevante standarder, jf. § 13-4 (2). Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet skal da konsulteres for å bistå med innarbeiding av nødvendige tilleggskrav i kontrakten og for å tilpasse den valgte standarden til anskaffelsens kompleksitet, omfang og risiko. Begrunnelse og konsekvenser ved bruk av andre standarder enn AQAP skal beskrives i Anskaffelsesprotokollen.

§ 13-8 Krav til dokumentasjon og planer²⁰⁵

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal kreve at leverandøren dokumenterer oppfyllelse av de stilte krav til kvalitetsstyring. Dokumentasjonen skal leveres i tilbudsfasen og beskrive hvordan tilbyder planlegger å sikre kvaliteten på leveransen. Følgende dokumentasjon er aktuelt å kreve:

- a. leverandørens kvalitetshåndbok,
- b. svar på spørreskjema om leverandørens system for kvalitetsstyring,
- c. kvalitetsplan,
- d. konfigurasjonsstyringsplan,
- e. risikoplan (etter avtale med kvalitetssikringsmyndigheten kan kravene i bokstav c, d og e slås sammen til en felles plan (Project Management Plan) som inneholder alle relevante elementer),
- f. sertifikater som bekrefter: personellens kompetanse, kapabilitetssertifikater/liste og bekreftelse på eventuell godkjenning/sertifisering av system for kvalitetsstyring med videre,
- g. rapport fra kontraktsgjennomgang,
- h. eventuelt annen relevant dokumentasjon.

(2) Leverandøren kan pålegges å gjennomføre granskning av kontrakten og tilhørende dokumentasjon for å planlegge og verifisere at kontraktskravene kan oppfylles. Dokumentasjon fra kontraktgjennomgangen sendes til anskaffelsesmyndigheten.

(3) Når anskaffelsesmyndigheten har stilt krav om det, skal leverandøren utarbeide en kvalitetsplan i samsvar med angitt krav. Kvalitetsplanen skal beskrive hvordan kvalitetsrelaterte kontraktskrav vil bli oppfylt. Planen skal definere hvordan leverandøren vil styre prosesser, aktiviteter, ansvar og ressurser. Kvalitetsplanen og revisjoner av denne skal vurderes og kunne aksepteres av Kvalitetssikringsmyndigheten.

(4) Når anskaffelsesmyndigheten har stilt krav om det, skal leverandøren utarbeide en konfigurasjonsstyringsplan, jf. kapittel 14.

(5) Når anskaffelsesmyndigheten har stilt krav om det, skal leverandøren implementere og praktisere et system for risikostyring. Systemet og utøvelsen skal beskrives i en risikoplan eller kan etter avtale med kvalitetssikringsmyndigheten beskrives i kvalitetsplanen.

---

²⁰³ Tidligere punkt 7.5.2.7

²⁰⁴ Tidligere punkt 7.5.2.8

²⁰⁵ Tidligere punkt 7.5.3, 7.5.3.1, 7.5.3.2, 7.5.3.3 og 7.5.3.4

§ 13-9 Ansvar for underleverandører²⁰⁶

I kontrakten skal det stilles krav til leverandøren om å avtalefeste med sine underleverandører kvalitetssikringskrav som er i samsvar med kravene anskaffelsesmyndigheten har stilt til leverandøren. Leverandøren er ansvarlig for kvalitetssikringen hos sine underleverandører og verifikasjon av kravoppfyllelse.

§ 13-10 Behandling av avvik²⁰⁷

Søknad om å få levere produkter med avvik skal kun forekomme i unntakstilfeller. Søknad om godkjenning av større avvik, som enten skal «brukes som de er» eller repareres av leverandøren, må fremsendes på den til enhver tid gjeldende blankett/mal. Leverandøren skal nøye beskrive avvikets konsekvenser for anvendelse av produktet. Reparasjonsprosedyrer skal vedlegges. Avvikssøknaden sendes anskaffelsesmyndigheten for beslutning via kvalitetssikringsmyndigheten for uttalelse.

Kommentar:

Søknad om godkjenning kan sendes frem på bl 5303 om søknad om godkjenning av avvik/bl 5353 Request for Acceptance of Deviation Permit/Concession.

§ 13-11 Leveranse - sertifikat på konformitet²⁰⁸

(1) Leverandøren skal kun legge fram for levering produkter som er kontrollert og bekreftet i samsvar med forsvarssektorens krav, med unntak av produkter med godkjente avvik. Leverandøren skal fylle ut og undertegne den til enhver tid gjeldende blankett (sertifikat) på konformitet, som bekreftelse på at produktet innen alle områder er fullt i overensstemmelse med kontraktens krav.

(2) Undertegnet sertifikat på konformitet skal fremlegges for forsvarssektorens kvalitetssikringsmyndighet. Signering av Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet er en bekreftelse til anskaffelsesmyndigheten om at kvalitetssikring er gjennomført i samsvar med oppdraget. I tilfeller der kvalitetssikringsmyndigheten har anmerkninger til den gjennomførte kvalitetssikringen, tas nødvendige forbehold.

(3) Signering av Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet er ikke å betrakte som en godkjennelse av produktet som skal leveres.

Kommentar:

Bl 5307 Sertifikat på konformitet/bl 5357 Certificate of Conformity benyttes og bruk av blanketten kontraktsfestes.

§ 13-12 Tilbakevisning eller vraking²⁰⁹

Planlagte leveranser, eller deler av den, som fremlegges for forsvarssektoren, og som ikke tilfredsstillir kontraktkravene, skal forsvarssektoren tilbakevise. Planlagte leveranser som ikke kan omarbeides eller repareres, og hvor eventuell avvikssøknad er avslått, skal plasseres på sperret lager inntil annen disponering er avtalt, eller vrakes.

---

²⁰⁶ Tidligere punkt 7.5.4

²⁰⁷ Tidligere punkt 7.5.5

²⁰⁸ Tidligere punkt 7.5.6

²⁰⁹ Tidligere punkt 7.5.7

§ 13-13 Risikohåndtering^{210211 212}

(1) Håndtering av usikkerhet er en kontinuerlig aktivitet som pågår gjennom alle faser av et prosjekt, jf. kapittel 11.

(2) Det skilles mellom usikkerhet som del av det totale prosjektet (total usikkerhetsvurdering) og usikkerhet som del av en kontrakt med leverandør. I kvalitetssikring benevnes den negative delen av usikkerheter som «risiko».

(3) Retningslinjer for risikobasert kvalitetssikring i kontraktsgjennomføringen er innen NATO gitt i de til enhver tid gjeldende STANAG og AQAP for risikohåndtering; STANAG 4107 «Mutual Acceptance of Government Quality Assurance and Usage of the Allied Quality Assurance Publications» og AQAP-2070 «NATO Mutual Government Quality Assurance Process».

(4) For å få en gjensidig forståelse av risikoområder for kvalitetssikring av kontrakten, må produkt- og leverandørrisiko vurderes og håndteres i et samarbeid mellom anskaffelsesmyndigheten og kvalitetssikringsmyndigheten. Anskaffelsesmyndigheten skal identifisere risiko for den aktuelle kontrakten og beskrive disse i den til enhver tid gjeldende blankett for anmodning om kvalitetssikring.

Kommentar:

Retningslinjer for risikobasert kvalitetssikring i kontraktsgjennomføringen innen NATO finnes i STANAG 4107 «Mutual Acceptance of Government Quality Assurance and Usage of the Allied Quality Assurance Publications» og AQAP-2070 «NATO Mutual Government Quality Assurance Process».

Forsvarssektorens blankett 5203 Anmodning om kvalitetssikring inneholder bl.a. et punkt om risikovurdering, som skal fylles ut av anskaffelsesmyndigheten. Den fremsendes til kvalitetssikringsmyndigheten ifm. oppdrag om leverandøranalyse, støtte til utforming av forespørsel/ kontrakt, kontraktsforhandlinger, kvalitetssikring av kontrakt. Den vil danne grunnlaget for gjennomføringen av oppdraget. Blanketten skal synliggjøre oppdragsgivers vurdering av risiko, og blir utgangspunktet for den etterfølgende kommunikasjon mellom anskaffelsesmyndigheten og kvalitetssikringsmyndigheten.

Forsvarssektorens metode for usikkerhetshåndtering skal benyttes som basis for risikoidentifiseringen. Risiko er her definert som sannsynligheten for at en uønsket hendelse inntreffer x hendelsens konsekvens. Risikoen klassifiseres som «Høy», «Moderat» eller «Lav». Risikovurderinger er å betrakte som et øyeblikksbilde. Dersom risikoelementer endres eller nye identifiseres, skal kvalitetssikringsmyndigheten informeres i den hensikt å korrigere oppfølgingen til områder med den til enhver tid antatt høyeste risiko.

AQAP-2070, NATO Mutual Government Quality Assurance (GQA) Process gir veiledning om risikobasert kvalitetssikring i NATO.

For å få en gjensidig forståelse av risikoområder for kvalitetssikring av kontrakten, må produkt- og leverandørrisiko vurderes og håndteres i et samarbeid mellom anskaffelsesmyndigheten og kvalitetssikringsmyndigheten.

Anskaffelsesmyndigheten skal identifisere risiko for den aktuelle kontrakten og beskrive disse i bl 5203 Anmodning om kvalitetssikring.

Elementene for produktrisiko må ta utgangspunkt i funksjonelle og tekniske krav, og må «spesifiseres så detaljert som mulig», for å kunne prioritere kvalitetssikringsressursene.

Med «produktrisiko» menes sannsynligheten for at et utilsiktet avvik på produktet

²¹⁰ Tidligere punkt 7.6

²¹¹ Tidligere punkt 7.6.1 overskrift slettet

²¹² 7.6.2 overskrift slettet

oppstår og konsekvensen avviket medfører for produktets ytelse.

Med «leverandørrisiko» menes sannsynligheten for at leverandørens system for kvalitetsstyring ikke er tilstrekkelig for å styre prosessen for fremtagelsen av produktet iht. forespørsel/ kontraktens krav. Blir oppdraget akseptert fyller kvalitetssikringsmyndigheten ut leverandørrisikoene iht. egen prosedyre, og sender blanketten tilbake til oppdragsgiver for eventuell etterfølgende kommunikasjon.

Delegeres oppdrag til andre NATO-land vil den utenlandske kvalitetssikringsmyndighet vurdere leverandørrisikoen.

Kontrakter uten identifiserte risikoelementer vil normalt ikke bli kvalitetssikret av kvalitetssikringsmyndigheten.

§ 13-14 Forsvarets kvalitetssikringsplan og kvalitetssikringsaktiviteter²¹³

(1) Basert på den inngåtte kontrakt, produktisiko og leverandørrisiko, skal Kvalitetssikringsmyndigheten utarbeide sin kvalitetssikringsplan. Planen skal vise hvordan det spesifikke kvalitetssikringsoppdraget vil bli løst. Dette kan omfatte blant annet kvalitetsrevisjon hos leverandøren for å påse at leverandøren har etablert og implementert et System for kvalitetsstyring i samsvar med kontraktens krav og den aksepterte kvalitetsplanen. Planen skal være gjenstand for kontinuerlig oppdatering, og justeres ved endringer av risiko.

(2) Kvalitetssikringsmyndigheten skal oversende planen til anskaffelsesmyndigheten etter avtale.

Kapittel 14 Konfigurasjonsstyring²¹⁴

§ 14-1 Formål^{215/216}

(1) Konfigurasjonsstyring er tekniske og organisatoriske aktiviteter som identifiserer, holder kontroll med, utfører revisjoner på og fører regnskap over status for funksjonelle og fysiske egenskaper til et system, inkludert programvare og støtteutstyr.

(2) Formålet med konfigurasjonsstyring er å bidra til at de operative og tekniske krav innfris gjennom et produkts levetid, ved å styre de funksjonelle og fysiske egenskapene til produktet og støttesystemer.

(3) Konfigurasjonsstyring skal bidra til å sikre:

a. at tekniske og organisatoriske aktiviteter identifiseres, kontrolleres og revideres, samt at det skal føres regnskap med status for funksjonelle og fysiske egenskaper til produktet,

b. at anskaffelsen er i samsvar med de kravene som er stilt,

c. at anskaffelsen stemmer overens med den tilhørende dokumentasjonen, og

d. at dokumentasjonen er korrekt.

(4) Ved konfigurasjonsstyring etableres basislinjer og administrative prosedyrer.

Kommentar:

Konfigurasjonsstyring må følges opp nøye for blant annet å kunne fastslå konsekvensene av endringer, holde oversikt over hvilke tekniske løsninger som tidligere er innført, eventuelt forkastet (historikk, sporbarhet) og sikre at det finnes dokumentasjon som

²¹³ Tidligere punkt 7.7

²¹⁴ Tidligere del 8

²¹⁵ Tidligere punkt 8.1 slettet

²¹⁶ Tidligere punkt 8.2 og 8.3

viser om senere versjoner av produktet er kompatibelt med hva som er levert tidligere.

§ 14-2 Hovedregel - ambisjonsnivå og plan for konfigurasjonsstyring²¹⁷

(1) For alt materiell som anskaffes og som skal inn i Forsvarets forsyningssystem, skal anskaffelsesmyndigheten etablere et ambisjonsnivå for konfigurasjonsstyring med en tilhørende plan (*konfigurasjonsstyringsplan*) for gjennomføring av konfigurasjonsstyringsaktiviteter. Planen skal oppdateres etter hvert som aktiviteter, forutsetninger og omfang endres. Konfigurasjonsstyring gir størst gevinst i forbindelse med komplekse tekniske anskaffelser. Ambisjonsnivået skal tilpasses, og stå i forhold til de gevinster som kan realiseres.

(2) Basert på kontraktens krav skal leverandøren utarbeide og dokumentere en konfigurasjonsstyringsplan. Planen skal sendes anskaffelsesmyndigheten for vurdering, med kopi til kvalitetssikringsmyndigheten.

(3) Kvalitetssikringsmyndigheten skal gi sine kommentarer til anskaffelsesmyndigheten som igjen skal underrette leverandøren om planen er akseptabel. Ved eventuell akseptert konfigurasjonsstyringsplan skal planen implementeres ved oppstart av alle kontraktsaktiviteter hos leverandøren og oppdateres under kontraktsgjennomføring. (Eventuell revisjon av planen skal fremlegges anskaffelsesmyndigheten for vurdering og aksept, med kopi til kvalitetssikringsmyndigheten.)

§ 14-3 Krav til leverandøren²¹⁸

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal stille krav til leverandøren om konfigurasjonsstyring og sikre at nødvendige betingelser og øvrige krav blir kontraktsfestet. Kravene skal inkluderes i forespørselen/konkurransegrunnlaget og inntas i anskaffelsens kontrakt.

(2) Anskaffelsesmyndigheten skal stille krav til at leverandøren implementerer og gjennomfører konfigurasjonsstyring i overensstemmelse med den kontraktfestede standard, slik at leveransen blir i samsvar med kontraktens krav.

§ 14-4 Valg av krav til konfigurasjonsstyring²¹⁹

Anskaffelsesmyndigheten skal i forespørselen/konkurransegrunnlaget stille krav om at leverandøren utarbeider forslag til system for konfigurasjonsstyring basert på konkretiserte krav, eller i spesielle tilfeller annen anerkjent internasjonal standard. Krav til konfigurasjonsstyring og konfigurasjonsstyringsplan er omtalt i AQAP, men krever ytterligere presisering som følger; *The Contractor shall establish and work in accordance with a well-documented system for Configuration Management that meets the requirements ISO 10007:2003 standard. Whenever the ISO 10007:2003 uses the word "should" or "may" in section 3, 4 and 5, it is to be read as "shall", and compliance by the Supplier is mandatory, unless otherwise determined by the Purchase authority. Whenever the ISO 10007 uses the phrase "life cycle of the product", it is to be read "contract". ISO 10007:2003 Informative Annex A on Structure and content of a configuration management plan shall apply. The Contractor shall prepare a CM-plan, which shall be acceptable for the purchase authority.*

---

²¹⁷ Tidligere punkt 8.4

²¹⁸ Tidligere punkt 8.5

²¹⁹ Tidligere punkt 8.6

Kommentar:

Tabellen gir et forslag til relevante konfigurasjonsstyringskrav.

Kontraktens krav til produktet	Kvalitetssikringskrav	Krav til Konfigurasjonsstyring
<i>Kontrakten omfatter utvikling, konstruksjon og produksjon, ev. også installasjon og feltprøver, dvs. at de tekniske krav i alt vesentlig er spesifisert som funksjons- og ytelseskrav (operative karakteristikker)</i>	AQAP-2110	ACMP-1-5
<i>Komplekst/ kritisk produkt</i>	AQAP-2110 AQAP-2120 AQAP-2210	ACMP-1-5 ACMP-1, 2, 3 og 4 ACMP-1-5
<i>Levetid, pålitelighet og andre egenskaper kan bare sikres ved omfattende kontroll under fremtaging</i>	AQAP-2110 AQAP-2120 AQAP-2210	ACMP-1-5 ACMP-1, 2, 3 og 4 ACMP-1-5 **
<i>Programvare inngår i utviklingsarbeidet.</i>	AQAP-2210	ACMP-1-5 **
<i>Produktets konstruksjon er fastlagt og er tilfredsstillende for den myndighet som har ansvaret for konstruksjonen. Eller der oppfyllelsen av tekniske krav bare kan demonstreres tilstrekkelig på basis av kvalitetskontroll utført under tilvirkning, behandling av materialer, deler, komponenter, enheter og/ eller på det ferdige produkt</i>	AQAP-2120 AQAP-2130 AQAP-2131	ACMP-1, 2, 3 og 4 ACMP-3 og 4 Ingen
<i>Oppfyllelsen av tekniske krav kan demonstreres tilstrekkelig i forbindelse med sluttkontroll av det ferdige produkt</i>	AQAP-2131	Ingen

§ 14-5 Krav til leverandørens konfigurasjonsstyringsplan²²⁰

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal stille krav til at leverandøren i sitt tilbud legger fram et utkast til konfigurasjonsstyringsplan som viser hvordan leverandøren har planlagt å gjennomføre konfigurasjonsstyring. Under avklaringsfasen/ forhandlingsfasen skal leverandørens og forsvarssektorens konfigurasjonsstyringsplaner avstemmes mot hverandre. Hovedretningslinjene for leverandørens plan skal kontraktsfestes.

(2) Anskaffelsesmyndigheten skal stille krav til leverandørens interne konfigurasjonsidentifisering, og kan stille krav til at leverandøren må yte bistand til forsvarssektoren i forbindelse med utvelgelse av konfigurasjonseenheter som forsvarssektoren vil følge opp. Leverandørens eventuelle bistand skal kontraktsfestes. Som del av konfigurasjonsidentifikasjonen skal det velges hvilke komponenter/deler i materiellstrukturen

²²⁰ Tidligere punkt 8.6.1, 8.6.2, 8.6.3, 8.6.4, 8.6.5, 8.6.6 og 8.7

som skal være oppfølgingsobjekter.

(3) Anskaffelsesmyndigheten skal stille krav til at leverandøren oppstiller basislinjer for hver konfigurasjonsenhet. Det kan stilles krav til hvilke dokumenter som skal inngå i de respektive basislinjer og derved fryses på et bestemt tidspunkt. Endringer/avvik på disse dokumenter skal følge rutinene for endrings- og avviksbehandling. Dersom det er vesentlig at grensesnitt fryses innen en bestemt dato fordi denne informasjonen blir brukt som inngangsverdi i andre prosjekter osv., skal det kontraktsfestes tidspunkt for når grensesnittet senest må fryses, og konsekvenser for leverandøren dersom dette ikke overholdes.

(4) Anskaffelsesmyndigheten skal stille krav til at leverandøren følger system for endrings- og avviksbehandling som angitt i § 42-20 (gjelder bare anskaffelser i henhold til EØS-avtalens artikkel 123) og § 13-10 behandling av avvik.

(5) Anskaffelsesmyndigheten skal stille krav til at leverandøren gjennomfører konfigurasjonsrevisjoner.

(6) Anskaffelsesmyndigheten skal stille krav til at leverandøren har et system for konfigurasjonsstatusregnskap. Systemet skal kunne spore alle endringer i konfigurasjonene fra hver basislinje fram til den gjeldende godkjente konfigurasjonen.

Kommentar:

Konfigurasjonsstyringsplanen skal referere til de relevante krav til konfigurasjonsstyring, og kan inneholde:

- a. en kort beskrivelse av systemet eller konfigurasjonsenheten,*
- b. milepæler og aktiviteter i relasjon til prosjektets andre aktiviteter og milepæler,*
- c. organisasjonen, inklusiv ansvar, relasjoner til linje/ prosjektorganisasjonene til leverandøren og kontaktpunktene mot forsvarssektoren og andre,*
- d. konfigurasjonsidentifikasjon,*
- e. etablering av basislinjer, inklusiv felles basislinjer med forsvarssektoren,*
- f. konfigurasjonskontroll - endringsbehandling både internt og opp mot forsvarssektoren,*
- g. styring av grensesnitt,*
- h. konfigurasjonsstatusregnskap - registrering og rapportering,*
- i. konfigurasjonsrevisjon.*

Konfigurasjonsidentifikasjon er aktiviteter for å dokumentere systemets fysiske og funksjonelle egenskaper. Dette gjøres ved å velge konfigurasjonsenheter (CI-er) og fastsette konfigurasjonsdokumentasjon som entydig beskriver konfigurasjonsenhetens fysiske og funksjonelle egenskaper, herunder kritiske interne og eksterne grensesnitt.

Forsvarssektorens konfigurasjonsenheter vil være sammenfallende med leverandørens konfigurasjonsenheter, men leverandøren vil kunne operere med enheter på et mer detaljert nivå.

Basislinje er et sett formelt godkjente dokumenter som beskriver systemets konfigurasjon. Basislinjer fungerer som et referansepunkt for fremtidige endringer i systemet.

Endringsbehandling er aktiviteter/rutiner som utføres for å kartlegge tekniske og økonomiske konsekvenser av endringer før beslutning om endringen tas.

Det skilles mellom funksjonell og fysisk konfigurasjonsrevisjon. Funksjonell konfigurasjonsrevisjon gjennomføres for å verifisere at en konfigurasjonsenhet tilfredsstillende de spesifiserte funksjonelle krav. Fysisk konfigurasjonsrevisjon gjennomføres for å verifisere at en konfigurasjonsenhet er produsert i henhold til den godkjente konfigurasjonsdokumentasjon. Både funksjonell og fysisk konfigurasjonsrevisjon gjennomføres for å etablere en produktbasislinje.

Relevante standarder og prosedyrer kan være:

<i>Kravdokumenter:</i>	
<i>ACMP-1</i>	<i>NATO Requirements for the Preparation of Configuration Management Plans</i>
<i>ACMP-2</i>	<i>NATO Requirements for Configuration Identification</i>
<i>ACMP-3</i>	<i>NATO Requirements for Configuration Control - Engineering changes, deviations and waivers.</i>
<i>ACMP-4</i>	<i>NATO Requirements for Configuration Status Accounting</i>
<i>ACMP-5</i>	<i>NATO Requirements for Configuration Audit Plans</i>
<i>Veiledende dokumenter:</i>	
<i>ACMP-6</i>	<i>NATO Configuration Management Terms and Definitions</i>
<i>ACMP-7</i>	<i>NATO Configuration Management Guidance on the Application of ACMPs 1 to 6</i>
<i>Tilleggsdokumenter:</i>	
<i>FS 7610-1960</i>	<i>Retningslinjer for konfigurasjonsstyring i forsvarssektoren</i>
<i>STANAG 4159</i>	<i>NATO Materiel Configuration Management Policy and Procedures for Multinational Joint Projects</i>
<i>STANAG 4427</i>	<i>Allied Configuration Management Publications</i>
<i>NS-ISO 10007</i>	<i>Quality Management - Guidelines for Configuration Management</i>
<i>ANSI/ EIA 649</i>	<i>National Consensus Standard for Configuration Management</i>

Kapittel 15 NATO-kodifisering²²¹

*§ 15-1 Hovedregel*²²²²²³

(1) Alle forsyningsartikler i forsvarssektoren skal kodifiseres iht. NATO-kodifiseringssystem. Ved anskaffelser som introduserer nye forsyningsartikler, skal anskaffelsesmyndigheten involvere den nasjonale kodifiseringsmyndighet så tidlig som mulig i anskaffelsesfasen.

(2) Forsvarssektoren skal anvende de til enhver tid gjeldene retningslinjer for Forsvarets kodifiserings- og katalogdatasystem og bestemmelser for materiellforvaltning i Forsvaret ved kodifisering.

(3) Forsvarssektoren skal være oppdatert på det til enhver tid gjeldende NATO-kodifiseringssystem, samt etablere og vedlikeholde relevante interne blanketter/standarder for

²²¹ Tidligere del 10

²²² Tidligere punkt 9.1 og 9.2 og 9.3

²²³ Tidligere punkt 9.3

kodifisering i Norge.

Kommentar:

Kodifisering i Norge skal følge reglene i «the NATO Codification System (NCS)» (NATO-kodifiseringssystem), som brukes av alle NATO-land og alle «NCS-godkjente» Partnership for Peace (PfP)-nasjoner. Dette gir NATO og de «NCS-godkjente» PfP-nasjonene et entydig og felles system for identifisering av forsyningsartikler, og er utgangspunktet for maksimal effektivitet i nasjonal og internasjonal logistikkstøtte.

Det viktigste prinsippet for NATO-kodifiseringssystem er at forsyningsartikler skal kodifiseres og tildeles et entydig NATO-katalognummer i det land hvor sann fabrikant er lokalisert.

Den nasjonale kodifiseringsmyndighet i de forskjellige produsentland vil utføre kodifiseringsarbeidet vederlagsfritt, under forutsetning av at kodifiseringsklausulen (STANAG 4177, bl 5004/ bl 5054) er tatt med i kontrakten og at fabrikanten leverer nødvendige tekniske data. Den norske kodifiseringsmyndighet skal kodifisere norsk produsert materiell, og materiell anskaffet fra land utenfor NATO og fra land som ikke er en «NCS-godkjent» PfP-nasjon.

§ 15-2 Krav i forbindelse med forespørsel/konkurransesgrunnlag²²⁴

Ved anskaffelse av forsyningsartikler skal anskaffelsesmyndigheten i samarbeid med kodifiseringsmyndigheten inkludere de til enhver tid relevante og gjeldene blanketter/standarder vedrørende kodifisering i forespørselen/konkurransesgrunnlaget. Anskaffelsesmyndigheten skal skille mellom blanketter/standarder for norske og utenlandske tilbydere. Ved anvendelse av blanketter som inneholder spørsmål til tilbydere, skal anskaffelsesmyndighetene stille krav til leverandøren besvarer spørsmålene som del av tilbudet. Ved anskaffelse av forsyningsartikler skal anskaffelsesmyndigheten i tillegg vurdere behovet for å stille spesielle krav/betingelser, herunder tidsfrister for levering av kodifiseringsdata eller kostander relatert til etablering av kodifiseringsdata.

Kommentar:

Relevante og gjeldende blanketter/standarder kan være:

- a. blankett 5004 «Kodifiseringsklausul» for norske tilbydere, og blankett 5054 «Contract Clause to the supply of technical data for identifying items of supply within the NATO codification system» for utenlandske tilbydere, og*
- b. blankett 5006 «Spørsmål vedrørende tekniske data for kodifisering i forbindelse med materiellanskaffelser» for norske tilbydere, og blankett 5056 «Questionnaire for cataloging data in connection with procurement of materiell» for utenlandske tilbydere.*

§ 15-3 Krav i forbindelse med evaluering og kontraktsinngåelse²²⁵

Anskaffelsesmyndigheten skal i samarbeid med kodifiseringsmyndigheten sørge for at vilkårene i relevante og gjeldende blanketter/standarder med nødvendige tidsfrister er inkludert i kontrakten, at leverandøren forpliktes i kontrakten til å videreføre standard kodifiseringsvilkår i leverandørens avtaler med underleverandører, og at leverandøren besvarer spørsmål i vedlagte blanketter tilfredsstillende før eventuell kontraktsinngåelse.

---

²²⁴ Tidligere punkt 9.4

²²⁵ Tidligere punkt 9.5

Kapittel 16 Standardisering²²⁶

§ 16-1 Formål²²⁷

Standardisering i forsvarssektoren har til formål å utvikle felles prosedyrer, praksis og forsvarsmateriell som vil gjøre det mulig å gjennomføre effektive nasjonale og allierte militære operasjoner og øvelser på en sikker og økonomisk måte. Grunnlaget for enhver standardisering er operative, økonomiske og forvaltningsmessige hensyn.

§ 16-2 Områder for standardisering²²⁸

Standardiseringsvirksomheten deles inn i tre hovedgrupper:

- a. operativ standardisering som omhandler militær praksis, prosedyrer og formater,
- b. administrativ standardisering som omhandler prosedyrer og terminologi,
- c. materiellstandardisering som omhandler krav til materiell.

Operativ standardisering og materiellstandardisering påvirker hverandre gjensidig.

§ 16-3 Hovedregel²²⁹

(1) Der det finnes fremforhandlede og balanserte kontraktsstandarder, skal disse som hovedregel brukes ved forsvarssektorens inngåelse av kontrakter.

(2) Materiellstandardisering skal som hovedregel anvendes ved utforming av leveransebeskrivelsen. Øvrige føringer med hensyn til standardisering vil normalt være gjennomført og beskrevet i Gjennomføringsoppdraget.

§ 16-4 Militære standarder - NATOs standardiseringsavtaler og Forsvarets standard²³⁰

(1) For å dekke NATOs spesielle standardiseringsbehov er det utarbeidet Standardiseringsavtaler (STANAG-er) som er bindende for den enkelte nasjon. STANAG-er, som omfatter operative, administrative og materiellstandarder, stiller hovedsakelig krav til interoperabilitet mellom NATO-nasjonenes styrker. STANAG-er som er formelt godkjent (ratifisert) til bruk i forsvarssektoren, skal benyttes ved anskaffelser av materiell eller tjenester.

(2) Når det ikke finnes andre dekkende standarder, og det er et erkjent behov for standardisering, skal Forsvaret utarbeide standard. Forsvarets standard skal omhandle tekniske krav til materiell, prosedyrer, kvalitetssikring, helse, miljø og sikkerhet. Det skal fremgå av den enkelte standard om den er bindende eller veiledende. Ved kontraktsinngåelse kan veiledende standarder pålegges brukt.

§ 16-5 Sivile standarder²³¹

(1) Det foreligger en rekke sivile standardiseringsorganisasjoner som utgir standarder internasjonalt, regionalt og nasjonalt. Ved materiellanskaffelser er blant annet følgende

---

²²⁶ Tidligere del 10

²²⁷ Tidligere punkt 10.1

²²⁸ Tidligere punkt 10.2

²²⁹ Tidligere punkt 10.2 og FOA. § 3-11

²³⁰ Tidligere punkt 10.3, 10.3.1 og 10.3.2

²³¹ Tidligere punkt 10.4, 10.4.1, 10.4.2, 10.4.3 og 10.4.3.1

internasjonale og regionale standarder relevante ved utarbeidelse av krav til materiell:

- a. ISO - International Organisation for Standardization,
- b. IEC - International Electrotechnical Commission,
- c. ITU - International Telecommunication Union,
- d. CEN - European Committee for Standardization
- e. CENELEC - European Committee for Electrotechnical Standardization,
- f. ETSI - European Telecommunications Standards Institute.

(2) Norges Standardiseringsforbund (NSF) selger og markedsfører standarder og relaterte produkter fra hele verden. NSF har ansvaret for overordnet styring og koordinering av den nasjonale standardiseringsvirksomheten i Norge. Norsk Standard (NS) fastsettes av NSF på grunnlag av forslag fra de norske fagorganene og på grunnlag av europeiske og internasjonale standarder. Felleseuropeiske standarder får betegnelsen NS-EN.

(3) Andre relevante standardiseringsorganer er:

- a. Norsk teknologistandardisering (NTS) som har ansvaret for standardisering innen verkstedindustrien og beslektet virksomhet, inkludert offshore-rettet virksomhet. NTS har også ansvaret for enkelte tverrfaglige standardiseringsområder, som kvalitetssikring og informasjonsteknologi,
- b. Norges byggstandardiseringsråd (NBR) som har ansvaret for standardisering innen bygg og anlegg. Ansvarsområdet inkluderer også faste marine installasjoner,
- c. Norsk elektroteknisk Komite (NEK) som har ansvar for standardisering på det elektrotekniske området i Norge. Internasjonalt er NEK medlem av Internasjonal Electrotechnical Commission (IEC) og European Committee for Electrotechnical Standardization (CENELEC) og representerer Norge i disse organisasjonene,
- d. Norsk allmenstandardisering (NAS) som har ansvar for standardiseringsoppgaver innenfor områdene forbrukersaker, medisinsk-teknisk utstyr, landbruk, miljø, bioteknologi, handel, kontor og administrasjon, og
- e. Post- og teletilsynet (PT) som har ansvaret for telekommunikasjonsstandardisering. Internasjonalt er PT medlem av European Telecommunications Standards Institute (ETSI) og International Telecommunication Union (ITU).

§ 16-9 Prioritetsrekkefølge og bruk av standarder og spesifikasjoner²³²

(1) For anskaffelser som gjennomføres i henhold til LOA, herunder FOA eller FOSA, skal bor forsvarssektoren anvende prioritetsrekkefølgen for standarder og spesifikasjoner som fremgår av forskriftene.

(2) For anskaffelser som gjennomføres i henhold til ARF del V, jf. EØS-avtalens artikkel 123, skal nedennevnte prioritetsrekkefølge legges til grunn:

- a. NATO Standardiseringsavtaler (STANAG-er ratifisert av Norge),
- b. Forsvarets Standard (FS),
- c. europeiske standarder, herunder Europeisk Standard (EN) - European Committee for Standardization, ETS Standard - European Telecommunications Standard Institute, CECC - Standard - CENELEC Electronic Components Committee, AECMA-Standard - European Association of Aerospace Industries, ECISS Standard - European Committee for Iron and Steel Standardization, Norsk Standard som implementerer Europeisk Standard (EN) og European Telecommunication Standard (ETS),
- d. internasjonale standarder, herunder ISO Standard - International Organization for Standardization, IEC Standard - International Electrotechnical Commission, ITU Recommendations - International Telecommunication Union, Norsk Standard som

Merknad [a18]: For FOSA anskaffelser vil det fortsatt være behov for å se hen til militære standarder, selv om EU ikke tilbyr dette. FOSA er i sin ordlyd heller ikke så kategorisk.

²³² Tidligere punkt 10.5

implementerer ISO- og IEC standarder,

e. Norsk Standard - Norges Standardiseringsforbund,

f. andre nasjonale standarder, herunder tyske DIN, britiske BS, danske DS, finske SFS og svenske SIS,

g. andre nasjoners militære standarder, herunder amerikanske MIL SPEC og britiske DEF-STAN, og

h. anerkjente bransjestandarder, herunder ASTM - American Society for Testing and Materials.

(3) Forsvarssektorens henvisning til standarder og spesifikasjoner skal ledsages av uttrykket «eller tilsvarende».

Kapittel 17 Kostnadskontroll²³³

§ 17-1 Virkeområde og hensikt²³⁴

(1) Når det ikke er mulig å gjennomføre anskaffelsen basert på konkurranse, skal det normalt gjennomføres kostnadskontroll av pristilbudet fra leverandøren. Kostnadskontrollen gjennomføres for å oppveie for manglende konkurranse. I slike tilfeller skal prisen baseres på at leverandøren får dekket sine relevante kostnader samt en rimelig avkastning på investert kapital (både real- og humankapital) for kontraktgjennomføringen, under forutsetning av at leverandøren har en mest mulig effektiv utnyttelse av sine ressurser (innsatsfaktorer). Samtidig skal kostnadskontrollen bidra til at leverandøren ikke utilbørlig drar fordel av en eneleverandørsituasjon. Kostnadskontrollen er grunnlag for forhandlinger med leverandøren om gevinst med videre.

(2) Gjennom kostnadskontrollen kan forsvarssektoren forsikre seg om at leverandøren har basert sine kalkyler på korrekte, oppdaterte og fullstendige data, og at leverandøren har fulgt de bestemmelser for kostnadsberegning som er nedfelt i dette regelverket. Kostnadskontrollen gjennomføres før kontrakt er inngått og/ eller etter at kontrakten er fullført, avhengig av kontrakttype. Gjennomført kostnadskontroll danner basis for forhandling av en riktig pris for kontraktgjennomføringen mellom anskaffelsesmyndigheten og leverandøren.

§ 17-2 Når foretas kostnadskontroll²³⁵

(1) Kostnadskontroll foretas som hovedregel ved kjøp uten konkurranse eller når konkurransen er mislykket ved at det ikke er flere enn én kvalifisert leverandør. Det foretas derfor normalt ikke kostnadskontroll ved kjøp etter tilbudskonkurranse, uten i helt spesielle tilfeller som f.eks. ved mistanke om prissamarbeid.

(2) Ved gjennomføring av kostnadskontroll må innsynsrett være sikret, jf. kapittel 27.

§ 17-3 Kostnadskontroll²³⁶

(1) Kostnadskontroll omfatter oppgavene kostnadsanalyse, kostnadsprøving, prisglidningsanalyse samt vurdering av leverandørens økonomisystem.

(2) Forsvarssektoren plikter å etablere og vedlikeholde relevante og gjeldende maler/blanketter/standarder for gjennomføring av kostnadskontroll.

²³³ Tidligere del 11

²³⁴ Tidligere punkt 11.1.1

²³⁶ Tidligere punkt 11.2

Merknad [a19]: Hva med en tilbudskonkurranse, dvs ved forhandling?

Formatert: Innrykk: Venstre: 0,2 cm, Første linje: 1,25 cm, Høyre: 1,66 cm, Mellomrom Før: 0 pkt, Linjeavstand: Enkel

²³⁵ Tidligere punkt 11.1.1.1

²³⁶ Tidligere punkt 12.2

(3) I de tilfeller kostnadsanalyse er aktuelt skal anskaffelsesmyndigheten sikre at vilkår for kostandskontroll inntas i forespørsel/konkurransegrunnlag og kontrakt.

§ 17-4 Kostnadsanalyse²³⁷

(1) Kostnadsanalyse er gjennomgang av leverandørens forkalkyle knyttet til et tilbud med sikte på å skaffe grunnlag for å bedømme om den pris som tilbys er kalkulert i henhold til regelverket.

(2) Kostnadsanalyse bør utføres i mangel av konkurranse, eller når kalkylen er basert på særlig usikre beregninger av kostnadene. Kostnadsanalyse kan foretas helt uavhengig av hvilken kontrakttype som velges.

(3) Grunnlaget for kostnadsanalyse er et tilbud med tilhørende forkalkyle, som er en beregning av leverandørens antatte kostnader for den forespurte leveranse. For å kunne bedømme kalkylen er det nødvendig med en revisjon av de enkelte kostnadselementer i forkalkylen og grunnlaget for disse. Revisjonen gjennomføres i henhold til fastsatt revisjonsmetodikk, jf. § 17-10.

(4) I de tilfeller der kostnadsanalyse er aktuelt, skal det medtas i forespørselen at forsvarssektoren forbeholder seg rett til, ved innsyn hos leverandøren, å analysere de kostnads- og prisdata som er ført opp i kalkylespesifikasjonen vedlagt tilbudet. Forsvarssektoren skal stille som kvalifikasjonskrav at blankett vedrørende spesifikasjon om pris er utfylt og signert av leverandøren. Ved innsendelse av tilbud skal bekreftelse fra leverandøren foreligge, i form av utfylt og signert blankett, om at leverandøren er innforstått med forsvarssektorens innsynsrett, og at dataene som er oppgitt er så nøyaktige og fullstendige som mulig. Blanketten skal også brukes ved kontraktsmodifikasjoner.

(5) Kalkylen skal være en selvkostkalkyle og skal blant annet vise indirekte påslag og kalkulatorisk rente frem til selvkost. En kalkyle må ses i sammenheng med leverandørens budsjett og regnskapsopplegg. Dersom leverandøren anvender bidragsmetoden, må det etableres fordelingsprinsipper for indirekte kostnader som blir gjenstand for spesiell godkjenning av forsvarssektoren. Leverandøren kan ikke uten samtykke fra forsvarssektoren foreta endringer i kalkyle- og regnskapsmetoder eller praksis hvis dette vil medføre økt belastning på kontrakter med forsvarssektoren.

(6) Ved utførelse av kostnadsanalyse plikter leverandøren å:

- a. verifisere samtlige data,
- b. legge frem for forsvarssektoren en detaljert kalkyle som viser hvilke kostnader leverandøren har regnet med vedrørende direkte kostnader og hvilke beregninger som ligger til grunn for de indirekte kostnadene,
- c. fremskaffe alle tilbud, bestillinger, kalkyler, budsjetter, regnskaper, bilag og andre beregninger for fastsettelsen av kostnadene,
- d. hvis det forlanges, skaffe til veie kopier av ovennevnte dokumentasjon, og
- e. gi opplysninger som forsvarssektoren mener har betydning for fastsettelsen av kostnadene.

(7) Ved kjøp fra agenter kan anskaffelsesmyndigheten kreve å få oppgitt agentprovisjon/avtalen mellom leverandøren og agenten (innsyn hos underleverandør, jf. kapittel 27).

Kommentar:

Gjeldene blankett for kostnadsanalyse er blankett 5301 «Spesifikasjon av pris».

Merknad [t20]: Hva ligger i «særlig usikre beregninger»?

Merknad [t21]: Gjelder dette enhver utviklingskontrakt? Kan tolkes til å gjelde alle kontrakter med utvikling, samt beregning av kostnader for gjennomføring, systemansvar etc.

²³⁷ Tidligere punkt 11.2.1, 11.2.1.1, 11.2.1.2, 11.2.1.3, 11.2.1.4 og 11.2.1.5

§ 17-5 Kostnadsprøving²³⁸

(1) Kostnadsprøving er å avgjøre om leverandørens etterkalkyle gjenspeiler de faktiske kostnader og gevinst vedrørende en kontrakt, samt at de er relevante i henhold til regelverk og kontraktens vilkår.

(2) Kostnadsprøving skal foretas for alle kontrakter som inneholder vilkår om dette. Kostnadsprøving skal utføres ved følgende kontrakttyper:

- a. priskontrakter med vilkår om ansporing eller gevinstbegrensning,
- b. alle typer kostnadskontrakter,
- c. kontrakter med vilkår om fremdriftsbetaling basert på faktiske påløpte kostnader

under kontrakten.

(3) Ved kostnadsprøving skal samtlige faktiske påløpte kostnader under en kontrakt revideres etter at leveransen helt eller delvis er fullført. Grunnlaget for en kostnadsprøving er etterkalkyler med tilhørende dokumentasjon. Som grunnlag for sine vurderinger skal revisor følge fastsatt revisjonsmetodikk, jf. § 17-10, og god regnskapsskikk.

(4) Ved utførelse av kostnadsprøving plikter leverandøren å dokumentere samtlige data ved å:

- a. legge frem for forsvarssektoren et detaljert prosjektregnskap som viser hvilke kostnader leverandøren har belastet vedrørende direkte kostnader og hvilke beregninger som ligger til grunn for de indirekte kostnadene,
- b. fremskaffe alle regnskapsdata, bilag og annen dokumentasjon som er nødvendig for etterprøving av kostnadene,
- c. hvis det forlanges, skaffe til veie kopier av ovennevnte dokumentasjon, og
- d. gi alle opplysninger som forsvarssektoren mener har betydning for fastsettelsen av kostnadene.

(5) Forsvarssektoren skal sikre seg adgangsrett til forannevnte regnskapsdata, dokumenter og opplysninger i hele kontraktsperioden og inntil ett år etter at sluttoppgjør er foretatt.

§ 17-6 Prisglidningsanalyse²³⁹

(1) Prisglidningsanalyse er en detaljert gjennomgang av alle kalkyleelementer i kalkylesøylen hos en gitt leverandør for å fastsette hvordan pris/kostnadsnivå for hvert element som inngår endres over tid. Hensikten er å vurdere endringstakten i forhold til en valgt indeks.

(2) Pris for fremtidige anskaffelser skal baseres på gitt kostnadsnivå på et bestemt basistidspunkt (basispris). Det kan i kontrakten fastsettes hvordan prisen skal justeres i ettertid for å reflektere prisendringen i innsatsfaktorene i kontraktsperioden. Dette skal kun gjelde prisendringer utenfor leverandørens kontroll. For å oppnå dette må det knyttes en prisglidningsformel til basisprisen.

(3) Prisjusteringer kan bare benyttes for kontrakter med en varighet på mer enn ett år. For kortere perioder er det mindre risiko forbundet med å basere seg på forventet kostnadsutvikling. En slik antatt endring kan derfor inngå i kontraktsprisen.

(4) Ved forsinket levering som ikke skyldes forsvarssektoren eller force majeure, skal det ikke ytes kompensasjon for stigning i innsatsfaktorene for den perioden forsinkelsen varer. Når det er iverksatt lønns og/ eller prisstopp gjelder det spesielle regler og forskrifter som bestemmes av myndighetene. Disse kan helt eller delvis sette prisglidningsbestemmelsene i kontrakten ut av kraft.

²³⁸ Tidligere punkt 11.2.2, 11.2.2.1, 11.2.2.2 og 11.2.2.3

²³⁹ Tidligere punkt 11.2.3 og 11.2.3.1

§ 17-7 Prisregulering som følge av valutakursendringer²⁴⁰

Prisregulering som følge av valutakursendringer er regulert i kapittel 28 om valuta.

§ 17-8 Vurdering av leverandørens økonomisystem²⁴¹

(1) Med leverandørens økonomisystem forstås regnskaps-, budsjett- og kalkylesystemer med tilhørende undersystemer.

(2) For å fastslå om leverandørens økonomisystem gir tilstrekkelig grunnlag for å fastsette de relevante kostnadene under forsvarssektorens kontrakt, vil det være nødvendig med en vurdering av systemet. Dette må skje i samarbeid med leverandøren. En vurdering vil særlig være aktuell hos nye leverandører, i forbindelse med store leveranser, eller om endringer av systemet har funnet sted.

(3) Hvis forsvarssektoren finner det nødvendig med endringer i leverandørens regnskapsførsel, må slike endringer avtales før kontrakt inngås.

(4) Ved en gjennomgang av leverandørens økonomisystem vil revisorene kartlegge om leverandørens internkontroll og regnskapssystem er tilstrekkelig for å fastsette kostnadene under en kontrakt. Dette vil blant annet medføre at revisorene må vurdere bedriftens: kontoplan, forretningsregnskap, kostnadsregnskap, materialadministrasjon, lønnsberegning, timeregnskap og eventuelle prosjekt/ordre/produktregnskap. Det vil også være aktuelt å gjennomgå leverandørens organisasjonsplan.

Kommentar:

Det tas utgangspunkt i leverandørens egen beskrivelse av systemet og rutineene. Dersom slike ikke foreligger, må leverandøren anmodes om å fremskaffe relevante beskrivelser. Forsvarssektoren som anskaffelsesmyndighet stiller ikke egne spesielle krav til økonomisystemet. Det forutsettes imidlertid at leverandøren har tilstrekkelig detaljerte retningslinjer for kalkulasjons-, budsjett- og regnskapssystemer.

Regnskapsførselen skal være i samsvar med gjeldende lovgivning, norsk regnskapsstandard og god regnskapsskikk.

Regnskapet må være så spesifisert at det er mulig å skille ut bl.a. de kostnader som er omhandlet i avsnittet om « ikke relevante kostnader » (se pkt. 11.3.13-1). Ved forskjelligartet virksomhet bør regnskapet skille klart mellom de ulike virksomhetsområdene. Dersom det er nødvendig for at regnskapsfremstillingen skal bli i samsvar med alminnelig anerkjent regnskapspraksis og bestemmelsene i dette kapittel, skal FLO Faggruppe Kontraktrevisjon kunne pålegge leverandøren å omarbeide sine regnskaper eller på annen måte redegjøre for sine beregninger og kalkyler vedrørende kontrakten.

Forsvarssektoren har innsynsrett i beskrivelser og håndbøker til økonomi eller informasjonssystemer.

§ 17-9 Rapportering²⁴²

(1) Etter utført kostnadskontroll skal det på grunnlag av arbeidsdokumentene skrives en rapport som ender ut i en konklusjon, og som sendes anskaffelsesmyndigheten.

(2) Revisor bør informere leverandøren om de korrigeringer som anbefales.

(3) Rapporten skal inneholde de opplysninger som er fremkommet under revisjon og hvilke anbefalinger som gis. Oversikten skal vise hva som er trukket ut iht. regelverk etc. og

²⁴⁰ Tidligere punkt 11.2.4

²⁴¹ Tidligere punkt 11.2.5, 11.2.5.1 og 11.2.5.2

²⁴² Tidligere punkt 11.2.6

hva leverandøren ikke har dokumentert tilstrekkelig. De anbefalinger som gis skal være basert på objektive forhold.

(4) Rapporten skal utformes slik at leverandøren på anmodning skal kunne få utlevert hoveddelen. Det kan knyttes kommentarer av forhandlingstaktisk karakter i egne avsnitt som forbeholdes anskaffelsesmyndighetene.

(5) Det er anskaffelsesmyndigheten som skal oversende rapporten til leverandøren.

(6) Også for vurdering av en leverandørs økonomisystem, utarbeides det rapporter med konklusjoner.

§ 17-10 Revisjonsmetodikk - selvkostkalkylen²⁴³²⁴⁴

Produktkalkylen skal være en selvkostkalkyle. Det henvises for øvrig til de etterfølgende avsnitt i dette kapittel hvor de enkelte elementer er mer utførlig behandlet. Satsler nevnt nedenfor i de enkelte avsnitt er gjenstand for forhandling og er veiledende.

Kommentar:

En anbefalt oppstilling av produktkalkylen:

<i>Direkte materialkostnader</i>	<i>Direkte registrerbare eller direkte innkjøpte materialer til en gitt ordre</i>
<i>Direkte timekostnader</i>	<i>Lønn inklusive sosiale kostnader knyttet til en gitt ordre</i>
<i>Andre direkte kostnader</i>	<i>Tjenester eller ytelser innkjøpt til en bestemt ordre</i>
<i>Materialforvaltningskostnader</i>	<i>Kostnader forbundet med mottakskontroll, lagerhold, materialhåndtering mv. Blir normalt belastet som prosentpåslag på forbrukte materialer</i>
<i>Indirekte tilvirkningskostnader</i>	<i>Kostnader vedrørende produksjonsprosessen som ikke lar seg registrere direkte på en ordre (som for eksempel avskrivninger). Blir normalt belastet som prosentpåslag eller kronetillegg på direkte lønn eller timer forbrukt.</i>
<i>Sum tilvirkningskost</i>	
<i>Salgs- og administrasjonskostnader</i>	<i>Beregnes ofte i prosent av tilvirkningskost</i>
<i>Sum driftskostnader</i>	
<i>Generelle utviklingskostnader</i>	<i>Ikke produktrettede utviklingskostnader som fordeles på grunnlag av driftskostnader</i>
<i>Kapitalkostnader knyttet til rentebærende kapital</i>	<i>Kapitalkostnader beregnet av rentebærende kapital. Fordeles på grunnlag av driftskostnader</i>
<i>Sum selvkost</i>	
<i>Risikokompensasjon/ Gevinst</i>	<i>Tillegg for <u>generell forretningsrisiko beregnet av kontraktens selvkost</u> og spesiell <u>kontraktsrisiko</u>. ~~Beregnet av rentebærende kapital og fordeles på~~ <u>relatert til forhold til driftskostnader</u></i>
<i>Tillegg for ansporing</i>	<i>Andel av kostnadsreduksjoner mv.</i>

Formatert: Skrift: 11 pkt

²⁴³ Tidligere punkt 11.3 slettet

²⁴⁴ Tidligere punkt 11.3.1

Pris	
------	--

§ 17-11 Generelt om vurdering av kostnader²⁴⁵

(1) Kostnader som etter disse bestemmelser ikke skal medtas i kostnadsberegningen (ikke anbefalte kostnader), vil bli fratrukket i prisen av anskaffelsesmyndigheten.

(2) Kostnader påløpt før kontraktinngåelse skal kun godkjennes i den utstrekning dette er avtalt i kontraktens spesielle vilkår.

(3) Kostnader som kun angår kontrakten, bør i prinsippet registreres og behandles som direkte kostnader. Disse må imidlertid ikke inneholde kostnader som er dekket av de tillegg leverandøren anvender for indirekte kostnader.

§ 17-12 Kapasitetsutnyttelse²⁴⁶

Når kalkylen etableres og vurderes, er det viktig at budsjettet og realisert kapasitets- og sysselsettingsnivå er i rimelig samsvar med leverandørens totale kapasitet, slik at forsvarssektoren ikke betaler for en lav kapasitetsutnyttelse. Kapasitetsutnyttelsen bør ikke være mindre enn 80 % av full kapasitetsutnyttelse.

§ 17-13 Direkte kostnader²⁴⁷

(1) Direkte kostnader er kostnader som kan henføres direkte til en enkelt kostnadsbærer på en økonomisk forsvarlig måte.

(2) Direkte materialkostnader er leverandørens materialkostnader som inngår direkte i produktet. Eventuelle materialkostnader ifm. vrak, omarbeidelse eller kassasjon, kalkuleres her. Disse skal belastes direkte på den ordre der materiellet brukes. Materialer som rekvireres fra lager skal avregnes etter alminnelige prinsipper som anvendes konsekvent i bedriften. Det skal registreres virkelige uttak fra lager minus overskudds materiell. Materialprisen skal være godskrevet de rabatter leverandøren oppnår, eller kunne ha oppnådd ved at han har en effektiv innkjøps- og lagerstyringsfunksjon. Prisnivået i kalkylen må samsvare med basistidspunktet i tilbudet. I kontrakter der forsvarssektoren betaler fullt ut alle kostnader skal «overskuddsmaterialer, komponenter og deler» tilhøre forsvarssektoren. For vurdering av leverandørens valg mellom egne eller fremmede ytelser, skal leverandører dokumentere at valgt løsning er mest gunstig for forsvarssektoren.

(3) Direkte timekostnader er timesatser som omfatter lønn og andre kostnader tilhørende et eller flere kostnadssteder som kan henføres direkte til en bestemt kostnadsbærer. Overtidstillegg godtas kun dersom dette er nødvendig for tidsaspektet for levering eller angitt i kontraktens spesielle vilkår. Timeforbruket bedømmes ved å kontrollere at:

a. oppført timeforbruk står i et rimelig forhold til leverandørens tilgjengelige kapasitet og planlagte produksjonsmetode,

b. oppført timeforbruk bygger på tidligere relevante etterkalkyler for tilsvarende produksjon,

c. det er tatt hensyn til lærekurver og forventet rasjonalisering. Det må undersøkes om beregningene stemmer overens med så vel leverandørens tidligere erfaringer som med erfaringer fra andre leverandører. Det må kontrolleres at utregning av effekten av lærekurven er korrekt, og

²⁴⁵ Tidligere punkt 11.3.2

²⁴⁶ Tidligere punkt 11.3.3

²⁴⁷ Tidligere punkt 11.3.4, 11.3.4.1, 11.3.4.2 og 11.3.4.3

d. oppførte direkte arbeidstimer ikke inneholder timer som i henhold til leverandørens kostnadsregistrering medregnes som indirekte arbeidstid.

(4) Andre direkte kostnader omfatter alle øvrige direkte kostnader som ikke strider mot, jf. § 17-11. Spesielt må det kontrolleres at oppførte utviklings- og konstruksjonskostnader er relevante og at kostnader ikke er betalt gjennom andre kontrakter eller inndekket på annen måte. Dette gjelder også kostnader til eget fremstilt verktøy, utstyr og andre engangskostnader. Verktøy, utstyr etc. som fremstilles under en kontrakt der forsvarssektoren betaler alle kostnader, skal tilfalle forsvarssektoren.

§ 17-14 Indirekte kostnader²⁴⁸

(1) Indirekte kostnader er kostnader som ikke kan identifiseres eller forbindes direkte med en enkelt kostnadsbærer på en økonomisk forsvarlig måte. Hvis ikke spesielle forhold tilsier noe annet, skal de indirekte kostnadene minst fordeles på følgende kostnadssteder og kostnadsgrupper:

- a. ett eller flere innkjøps- eller materialforvaltningssteder,
- b. ett eller flere tilvirkningssteder,
- c. en eller flere salgs- og administrasjonsavdelinger.

Leverandøren må kunne dokumentere de faktiske kostnader som danner grunnlag for fordeling av de indirekte kostnadene. Fordelingen av indirekte kostnader skal foretas slik at produktenes andel av de indirekte kostnadene blir så nøyaktige som praktisk mulig.

Proporsjonalitetsprinsippet skal søkes lagt til grunn, slik at kostnadsbærerne blir belastet med de indirekte kostnadene i samme grad som de har forårsaket dem. Dersom leverandøren driver forskjelligartet virksomhet, skal fordelingen være så detaljert at ingen kategori eller gruppe av produkter blir belastet indirekte kostnader for andre kategorier eller grupper. Når fordelingsgrunnlaget vurderes, er det viktig at budsjettert og realisert kapasitets- og sysselsettingsnivå er i rimelig samsvar med leverandørens totale kapasitet, slik at forsvarssektoren ikke betaler for en lav kapasitetsutnyttelse. Når et fordelingsgrunnlag for inndekning av indirekte kostnader er valgt, skal dette ikke endres ved å fjerne enkeltelementer. Alle kostnader som er inkludert i fordelingsgrunnlaget skal således bidra til å inndekke sine pro rata andeler av indirekte kostnader, selv om deler av samme fordelingsgrunnlag ikke er relevante i henhold til dette regelverk. De enkelte fordelingsgrunnlag er valgt ut fra deres fordelingsmessige egenskaper uavhengig hvorvidt kostnadene som inngår er relevante eller ikke. Fjernes noen av elementene i et fordelingsgrunnlag, er således ikke forutsetningene til stede lenger.

(2) Materialforvaltningskostnader omfatter indirekte kostnader i forbindelse med materialhåndtering, lagerhold, eventuell inngående frakt, innkjøp, kvalitetskontroll med videre. Tillegget beregnes som et forholdstall mellom materialforvaltningskostnadene og totalt forbrukte materialkostnader. Det kan ikke kreves godtgjøring for materialforvaltning vedrørende materialer eller produkter som forsvarssektoren stiller til rådighet for leverandøren, med mindre dette er avtalt i kontraktens spesielle vilkår.

(3) Indirekte tilvirkningskostnader omfatter indirekte kostnader som kan henføres til tilvirkningskostnadssted(ene). Som eksempel kan nevnes lønnskostnader til formenn, avskrivninger på maskiner og verktøy, husleie for produksjonslokalet, lys, varme og andre spesielle kostnader. Påslaget beregnes enten som et forholdstall mellom kostnadsstedets indirekte tilvirkningskostnader og totale direkte timer forbrukt eller mellom totale indirekte tilvirkningskostnader og sum direkte timekostnader.

(4) Salgs- og administrasjonskostnader inkluderer bedriftens salgs- og

²⁴⁸ Tidligere punkt 11.3.5, 11.3.5.1, 11.3.5.2, 11.3.5.3 og 11.3.5.4

administrasjonskostnader, for eksempel kostnader til økonomi/regnskapsavdeling, personellavdeling, salg og markedsføring, avskrivninger på bygninger og kontorinventar og andre generelle kostnader. Påslaget beregnes normalt som et forholdstall mellom bedriftens totale salgs- og administrasjonskostnader og sum tilvirkningskostnader.

(5) Garantikostnader, herunder reklamasjons- og utbedringskostnader (produktgaranti) skal dekkes inn kun dersom den enkelte kontrakt spesifiserer at det skal stilles garantier. Se kapittel 22 om ansvar for mangler, reklamasjon og utbedring. Garantikostnader skal vurderes i forhold til leverandørens dokumenterbare kostnader knyttet til garantier. Plassering av denne type kostnader i kalkylesøylen vil avhenge av beregningsmåten for kostnaden. Det er vanskelig å gi en generell anbefaling til beregningsmåte og plassering i kalkylesøylen, da dette vil variere for de forskjellige kontrakter og fra bedrift til bedrift.

§ 17-15 Generelle utviklingskostnader

(1) Utviklingskostnader er de registrerbare kostnader som påløper hos en leverandør på grunn av aktiviteter som utføres for å videreutvikle bedriftens alminnelige og teknologiske kunnskaps- og kompetansenivå.

(2) Ut over dette kan utviklingsaktiviteter hvor resultatet er relevant for alle produkter i en produktgruppe som representerer en vesentlig del av bedriftens totale produktspekter, eller representerer kunnskaps- og kompetanseoppbygging relatert til forventede behov for forsvarssektoren, aksepteres som generell utvikling.

(3) Direkte utviklingskostnader forbundet med konkrete prosjekter (produktrettet utvikling) forutsettes betalt av kjøper.

(4) Generelle utviklingskostnader beregnes som et prosentueelt påslag av totale driftskostnader, normalt begrenset oppad til 4 %. Satsen kommer kun til anvendelse etter en vurdering av utviklingsaktivitetene samt tilhørende kostnader.

§ 17-16 Kapitalkostnad²⁴⁹

(1) Kapitalverdien som benyttes for beregning av kapitalkostnad og gevinst benevnes rentebærende kapital. Den representerer den andel av leverandørens driftsnødvendige eiendeler som er finansiert med egenkapital og rentebærende fremmedkapital. Verdien beregnes med utgangspunkt i summen av eiendelene ifølge aktuell balanse. For å unngå eventuelle tilfeldige utslag av høy/lav kapitalbinding ved regnskapsårets slutt, bør gjennomsnitt av halvårs-, ev. kvartalsregnskapene benyttes. En av inngangsverdiene i denne gjennomsnittsberegning skal være en balanse revidert og godkjent av selskapets revisor. Leverandørens regnskap og balanse skal være ført i henhold til norsk regnskapslov, herunder lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v., for å kunne danne grunnlag for beregning av rentebærende kapital. Med utgangspunkt i balansen foretas en ny inndeling av eiendels- og gjeldspostene. Eiendelene skal fordeles på driftsnødvendige og ikke driftsnødvendige eiendeler, mens gjeldspostene skal fordeles på rentebærende og ikke-rentebærende gjeld. Driftsnødvendige eiendeler er anleggs- og omløpsmidler som er nødvendige for å gjennomføre bedriftens ordinære virksomhet. Ikke driftsnødvendige eiendeler blir holdt utenfor (dvs. de eiendeler som ikke er nødvendige for løpende drift).

(2) Eksempler på ikke driftsnødvendige eiendeler er:

- a. ubebygde tomter som ikke antas å komme til anvendelse i kontraktperioden,
- b. langsiktige finansplasseringer,
- c. aksjer i datterselskap eller andre foretak. Spesielle unntak kan tenkes hvor for

²⁴⁹ Tidligere punkt 11.3.7, 11.3.7.1, 11.3.7.2, 11.3.7.3, 11.3.7.4 og 11.3.7.5

eksempel medeierskap er nødvendig for å sikre råvaretilgang, underleveranser, markedsføring, teknologi med videre,

d. likvider (i betydningen kontantbeholdning, aksjer, verdipapirfond, sertifikater og obligasjoner) som overstiger løpende behov inklusiv sikkerhetsmargin. Som en veiledning kan en betrakte likviditetsbeholdning som overstiger 20 % av ett års omsetning som overskuddslikviditet,

e. fordringer som følge av utlånsvirksomhet,

f. nedlagte anlegg

g. aksjer i eget selskap og fordring på ikke innbetalt aksjekapital,

h. aktiverte utviklingskostnader og goodwill (spesielle unntak kan gjøres), og

i. øvrige eiendeler som ikke har tilknytning til virksomhetens basisaktiviteter.

Alle de ovennevnte punktene finnes på eiendelssiden i balansen. I tillegg må kapitalen justeres med ikke-rentebærende gjeld. Forsvarssektoren skal ikke betale renter for kreditt som er stillet «gratis» til disposisjon for leverandøren. Eksempel på ikke-rentebærende gjeld kan være leverandørgjeld, skattegjeld og annen gjeld til offentlige myndigheter (skattetrekk, arbeidsgiveravgift, MVA og lignende), rentefrie forskudd fra kunder, garantiavsetninger og avsetninger for påløpte ikke forfalte kostnader.

(3) Forsvarssektoren skal normalt gi kompensasjon for immaterielle verdier, som for eksempel resultatet av utviklingsarbeid som vanligvis utgiftsføres i den perioden kostnadene påløper, eller annen oppbygging av «know-how». Det kan være nettopp disse ressursene som er basis for de ytelsene forsvarssektoren ønsker å kjøpe. En modell for å kompensere for slike verdier kan være å aktivere tidligere kostnadsførte utviklingskostnader i balansen med en tilhørende avskrivningsplan. Dette kan gjøres utenfor det offisielle regnskap. Slik praksis må vurderes opp mot hva som blir kompensert gjennom direkte utviklingsoppdrag og gjennom påslag for generell utvikling.

(4) Rentebærende kapital skal gis en avkastning beregnet på grunnlag av en kalkulatorisk rentesats. Den kalkulatoriske rentesatsen settes lik et gjennomsnitt av «helårig etterskuddsrente, månedsgjennomsnitt beregnet ut fra renten på representative statsobligasjoner med gjestående løpetid 10 år for de siste kjente 12 måneder, + 1,5 % poeng. Renten er ment å kompensere et foretaks gjennomsnittlige kostnad for både kort- og langsiktig finansiering. Aktuell rentetabell utarbeides av Norges Bank. Den finnes blant annet i Norges Banks kvartalstidsskrift «Penger og kreditt», som er offentlig tilgjengelig og kan fås ved henvendelse til banken. (I kvartalstidsskriftet benevnes tabellen «Effektive renter på norske obligasjoner».) Ved kontrakter som er gjenstand for kostnadsprøving bør det etableres en gjennomsnittlig rentesats for hvert år i kontraktgjennomføringsperioden.

(5) For å finne frem til selvkost vil det være nødvendig å beregne en påslagsfaktor for kapitalkostnad i prosent av driftskostnadene. (1) $K((\%) = ((R(r) - \text{avkastning}) / D) \times 100$ hvor:

K = påslagssats for kapitalkostnader,

R = rentebærende kapital

r = kalkulatorisk rentesats,

D = leverandørens totale driftskostnader oppbygget med samme struktur som

kalkylesøylen, og

avkastning = fradrag for mottatt avkastning på driftsnødvendige eiendeler.

§ 17-17 Risikokompensasjon²⁵⁰

Kompensasjonen tilfaller egenkapitalen for dekning av økonomisk risiko. Kompensasjonen skal dekke generell forretningsrisiko (u1) og eventuell spesiell risiko (u2).

²⁵⁰ Tidligere punkt 11.3.8

Merknad [t22]: «normalt» strykes. Dette bør ikke være en skjønsmessig regel. Iht prinsippet om ytelse mot ytelse skal det gis kompensasjon her.

All forretningsvirksomhet innebærer økonomisk risiko. Generelt er det i forsvarssektorens og leverandørens interesse å redusere risikoen i kontraktsforholdet så mye som mulig. Den gjenstående risiko må fordeles mellom leverandøren og forsvarssektoren etter kontraktens karakter og normale forretningsmessige prinsipper. Da leverandøren normalt vil kreve kompensasjon for risiko i form av økt gevinst, må det vurderes om og i hvilken grad forsvarssektoren skal bære deler av risikoen.

§ 17-18 **Generell forretningsrisiko**²⁵¹

(1) Generell forretningsrisiko (u1) skal tilfalle egenkapitalen som kompensasjon for den alminnelige risiko knyttet til forretningsvirksomhet. Risikotillegget for u1 skal være 6% av ~~kontraktens selvkost~~ **Rentebærende kapital (RS)**.

(2) Generell forretningsrisiko er den merrisiko som kapital plassert i en bedrift er utsatt for, sammenlignet med kapital som er investert på sikrere rentebel måte. (F.eks. innskudd i bank eller plassering i obligasjoner med betryggende sikkerhet.)

Merknad [a23]: Forretningsrisiko må være uavhengig av den generelle finansiering av bedriften, men må knyttes opp til omfang av den enkelte kontrakt.

§ 17-19 **Spesiell risiko**²⁵²

(1) Spesiell risiko (u2) er risiko knyttet til den konkrete kontrakt og kan kun dekkes når leverandøren påviser hvilke spesielle risikoer som tas. Disse risikoer skal være best mulig spesifisert i kontrakten. Spesiell risiko beregnes i prosent av Rentebærende kapital (R).

(2) Spesiell risiko er avhengig av:

- a. kontraktens varighet,
- b. kompleksitet/andel av nyutvikling, ~~og~~
- ~~c. kontraktens relative størrelse i forhold til leverandørens kontrakt portefølje, og~~
- ~~d. kontrakttype.~~

Sammenheng mellom risikotillegg og risikofradrag:

Risiko tillegg	Basis	Fradrag punkt e	Fradrag punkt d	Totalt
Kontraktens varighet	~~0-4,5 -1~~ %	~~70%-0%~~	100-0 %	~~0-4,5 -1~~ %
Kompleksitet	~~0-12,0 -1~~	~~70%-0%~~	100-0 %	~~0-12,0 -1~~
Totalt påslag u2	~~0-16,5 -2~~	~~70%-0%~~	100-0 %	~~0-16,5 %-~~

Merknad [SB24]: Må slettes da det viser til porteføljebestemmelsen. Gammel d) er blitt til ny c)

Merknad [a25]: Må slettes idet denne viser til gammel pkt c, porteføljebestemmelsen.

§ 17-20 **Risikotillegg**²⁵³

Risikotillegget (punkt a og b) beregnes som om leverandøren kun har en kontrakt, og ikke har mulighet til å diversifisere bort usystematisk kontrakt risiko.

a Kontraktens varighet	Risiko påslag
0-3 år	~~0~~ -3,0
3-10 år	3,0-4,5 %
Mer enn 10 år	4,5 %

²⁵¹ Tidligere punkt 11.3.8.1

²⁵² Tidligere punkt 11.3.8.2

²⁵³ Tidligere punkt 11.3.8.3

b Kompleksitet/ utviklingsandel	Risiko påslag
Serieproduksjon av tidligere utviklet produkt	0-4,0 - 1 %
Spesial tilpasning av tidligere utviklet produkt	0-8,0 - 3 %
Nyutviklet produkt	0-12,0 - 5 %

Merknad [a26]: Å starte på null, er vel ikke helt riktig. Det er videre alltid en viss grunn risiko.. Etter vårt skjønn må man starte på full sats, så får forsvarssektoren argumentere hvorfor man skal ha en lavere sats. I tillegg trengs det en veiledning, se matrisen i vedlegg 2

Formatert: Norsk (bokmål)

§ 17-21 Risikofradrag²⁵⁴

Bedriftens risiko ved å ta på seg en ny kontrakt er avhengig av den kontrakttype som inngås med kunden.

c Kontrakttype	Reduksjon av risiko
Priskontrakt med gevinstbegrensning	0 %
Fastpriskontrakt	0 %
Priskontrakt med prisglidning	30-10 %
Priskontrakt med ansporing	30-0 %
Alle kostnadskontrakter	100 %

Kommentar:

Valg av kontrakttype vil i stor grad påvirke spesiell risiko. I en ren kostnadskontrakt vil kjøperen påta seg størstedelen av risikoene, herunder hele kostnadsrisikoen og risiko for mislykket produkt i det denne dekkes som kostnad. Innbefattet i kostnadsrisiko er risiko for feilvurdering av kostnader ved nyproduksjon og tap i forbindelse med force majeure. I en ren fastpriskontrakt vil derimot stort sett all risiko for gjennomføringen påhvile leverandøren, blant annet hele kostnadsrisikoen. Mellom disse ytterpunkter finner man kontrakttyper som i fallende/økende grad angir partenes ansvar og risiko, jf. kapittel 19 om kontraktstyper.

§ 17-22 Beregning av u_2 ²⁵⁵

$u_2 = (a + b) \times (1 - c) \times (1 - d)$ Hvor:
 u_2 = spesiell risiko i prosent av kontraktens driftskostnader,
 a = risiko påslag for kontraktens varighet,
 b = risiko påslag for kontraktens kompleksitet/ utviklingsandel,
 c = reduksjon av risiko iht. kontraktens relative størrelse, og
 d = reduksjon av risiko som følge av kontrakttype.

Beregning av total risiko: $\Sigma u_1, U_2 = u_1 + (a + b) \times (1 - c) \times (1 - d)$

Merknad [a27]: Relateres antagelig til porteføljebestemmelsen og må ut.

§ 17-23 Beregning av påslagssats for risikokompensasjon²⁵⁶

(1) Rentebærende kapital er grunnlag for beregning av både kapitalkostnad og risikokompensasjon. Generell forretningsrisiko (u_1) beregnes av kontraktens selvkost og spesiell kontraktsrisiko (u_2) beregnes av rentebærende kapital

(2) Beregningene av kapitalkostnad og gevinst/ risikokompensasjon tar utgangspunkt i

²⁵⁴ Tidligere punkt 11.3.8.4

²⁵⁵ Tidligere punkt 11.3.8.5

²⁵⁶ Tidligere punkt 11.3.9

totalaktiviteten for en bestemt periode, f.eks. ett år. Både kapitalkostnad og gevinst/~~risikokompensasjon~~ regnes om til kalkylesatser som beregnes i prosent av bedriftens samlede driftskostnader (D) for perioden. (D = totale driftskostnader oppbygget med samme struktur som kalkylesøylen i § 17-10)

(3) Kalkylesats for gevinst/ risikokompensasjon blir beregnet som følger - hvor:

$$G = \frac{R - (u1 \times S) + (u2 \times R)}{D},$$

G = kalkylesats for gevinst/ risikokompensasjon,

~~RS = rentebærende kapitalkontraktens selvkost~~

(se § 17-168), og

~~R = rentebærende kapital D = totale driftskostnader (se § 17-16).~~

§ 17-24 Ansporing²⁵⁷

Ytterligere kompensasjon kan gis når særskilte ansporingsordninger avtales. (Se kapittel 26 om ansporings- og sanksjonsordninger. (For eksempel for kostnadssenkning, kortere leveringstid eller for bedre ytelser.)

§ 17-25 Forenklet metode for beregning av påslag for kalkulatorisk rente og risikokompensasjon²⁵⁸

Primærmetodene for beregning av kalkulatorisk rente og risikokompensasjon iht. dette regelverk er de metoder som er beskrevet i §§ 17-16 – 17-23. I en del tilfeller, for mindre anskaffelser, vil det imidlertid være hensiktsmessig å kunne benytte en enklere metode for beregning av disse påslagene. Denne forenklete metoden innebærer at det gjøres ett påslag som gir kompensasjon både for kapitalkostnader og for den risiko egenkapitalen utsettes for. Påslaget skal være begrenset oppad til den til enhver tid gjeldende kalkulatorisk rentesats, jf. § 17-16, som beregnes i prosent av stipulerte driftskostnader.

Kommentar:

Dersom f.eks. driftskostnader er kr. 50 000 og kalkulatorisk rentesats er 7 % vil en ved bruk av maksimal påslagssats få et påslag på kr. 3 500. Hvor på skalaen påslaget settes må vurderes i lys av anskaffelsens totale risiko og hvordan denne fordeles mellom forsvarssektoren og leverandøren. Det må likevel kun unntaksvis antas være relevant å innrømme maksimalt påslag med forenklet metode da slike anskaffelser sjelden vil være av samme kompleksitet og varighet som de anskaffelser hvor primærmetoden benyttes, og hvor maksimalt gevinstpåslag er avtalt.

Det er ikke tillatt å spekulere i bruk av den forenklete metoden som her er beskrevet. Primærmetoden skal ha fortrinn fremfor den forenklete metode, og skal alltid kunne benyttes dersom forsvarssektoren finner det nødvendig.

§ 17-26 Teknisk og økonomisk evaluering²⁵⁹

(1) Som et ledd i vurderingen av de kalkulerte kostnader i forbindelse med et tilbud og bedømmelse av påløpte kostnader under en kontrakt, må det etableres et nøye samarbeid mellom den tekniske ekspertise og kontraktrevisorene.

(2) Den bistand teknisk ekspertise kan gi kontraktrevisor ved vurdering av materiell- og timeforbruk er av stor betydning for kostnadskontrollen. Den tekniske ekspertise det her er

²⁵⁷ Tidligere punkt 11.3.10

²⁵⁸ Tidligere punkt 11.3.11

²⁵⁹ Tidligere punkt 11.3.12

henvist til vil være teknisk fagpersonell innen anskaffelsesmyndighetene, personell ved Forsvarets kvalitetssikringsmyndighet og eventuelt annen ekstern fagekspertise.

(3) Koordineringen av det tekniske og økonomiske samarbeidet er kontraktrevisors ansvar. Samarbeidet mellom teknisk fagpersonell og revisor må bygge på gjensidig forståelse, slik at man utveksler opplysninger og yter hverandre bistand for å gjøre den samlede kontrollvirksomhet så effektiv som mulig.

§ 17-27 Belastninger som ikke er relevante i forhold til kontrakter med forsvarssektoren²⁶⁰²⁶¹

(1) Alle kostnader som er relevante i forhold til en kontrakt med forsvarssektoren, skal godkjennes. For å unngå urimelige belastninger på forsvarssektorens kontrakter er en del kostnader sett på som ikke relevante. Disse skal derfor holdes utenfor ved beregning av direkte og indirekte kostnader under en kontrakt med forsvarssektoren. Dette er kostnader som:

- a. representerer en skjult gevinst,
- b. forutsettes dekket innenfor rammen av kontraktfestet gevinst,
- c. representerer en ikke driftsnødvendig kostnad,
- d. skal fordeles til andre kostnadsbærere (andre kontrakter og lignende), og som
- e. helt eller delvis dekkes av andre offentlige etater/ordninger.

(2) For å unngå at belastninger som er nevnt ovenfor blir tatt med i kostnadsberegningen, skal følgende kostnadselementer regnes som ikke relevante:

- a. avskrivninger på bygg, maskiner eller utstyr som i henhold til avtale er betalt eller vil bli betalt av forsvarssektoren,
  - b. virkelige rentekostnader,
  - c. tap på valuta,
  - d. tap på kontrakter og leveranser, samt forsikringer mot tap av kontrakt,
  - e. dagbøter og erstatninger, samt kostnader og juridiske honorarer ved rettergang eller forberedelse til slike,
  - f. produktrettet utviklings- og konstruksjonskostnader som ikke angår forsvarssektorens kontrakt, jf. § 17-15,
  - g. materialsvinn utover normal vrak, omarbeidelse og kassasjon,
  - h. gaver som ikke er fradragsberettiget ved inntektsskatteligningen,
  - i. kostnader til representasjon som ikke er fradragsberettiget ved inntektsskatteligningen,
  - j. premier for spesielle livs-/ pensjonsforsikringer til fordel for enkeltpersoner,
  - k. utgifter ved endring av leverandørens organisasjon, eierforhold og/eller juridiske stilling med videre, samt tilhørende finansieringskostnader,
  - l. inntektsskatt til stat og kommune,
  - m. kostnader som belastes en kontrakt direkte kan ikke medtas som en indirekte kostnad eller omvendt,
  - n. kostnader som i sin natur, art eller størrelse er åpenbart urimelig i forbindelse med en kontrakt med forsvarssektoren anses som ikke relevante.
- (3) Oppregningen kan ikke dekke alle aktuelle tilfeller og er derfor ikke uttømmende.
- (4) Hvis en ikke relevant kostnad er en del av et fordelingsgrunnlag, skal dette ikke reduseres med den ikke relevante kostnad, jf. § 17-14.

²⁶⁰ Tidligere punkt 11.3.13 slettet

²⁶¹ Tidligere punkt 11.3.13.1

§ 17-28 Avskrivninger²⁶²

(1) Avskrivninger på anleggsmidler skal beregnes på grunnlag av historisk anskaffelseskost basert på en planmessig avskrivning over driftsmidlets antatte bedriftsøkonomiske levetid. Beregningen utføres i samsvar med « Norsk regnskapsstandard ».

(2) Det forutsettes at bedriftsøkonomiske betraktninger legges til grunn for vurdering og avskrivning av driftsmidler. Som hovedprinsipp bør de samme betraktninger legges til grunn for vurdering av kostnader for leveranser til forsvarssektoren.

(3) Om leverandøren budsjetterer/ foretar større investeringer i kontraktperioden, vurderes disse separat og avskrives etter bedriftsøkonomisk levetid.

(4) I de tilfeller det kan påvises at maskiner og utstyr blir utsatt for ekstra slitasje i forbindelse med en kontrakt til forsvarssektoren, kan det i de spesielle kontraktvilkårene avtales særskilte avskrivningsbeløp. Avskrivningene i de påfølgende år reduseres tilsvarende.

(5) Reparasjons- og vedlikeholdskostnader av ekstraordinær størrelse kan kreves aktivert. Hensikten er å unngå at kontrakter som inngås det året reparasjons- og vedlikeholdskostnader påløper, blir uforholdsmessig sterkt belastet med den type kostnader.

§ 17-29 Leiekostnader²⁶³

Enkelte foretak har delt virksomheten i eiendoms- og driftsselskap. I stedet for avskrivning og rente på bygg og anlegg vil en da i regnskapet til driftsselskapet få leiekostnader til eiendomsselskapet. I slike tilfeller må det vurderes hvorvidt leien avviker fra normal avkastning på kapitalen i eiendomsselskapet. For beregning av normal avkastning, jf. § 17-16.

§ 17-30 Markedsføringskostnader²⁶⁴

(1) Forsvarssektoren godtar en forholdsmessig andel av markedsføringskostnader, forutsatt at de er fordelt til alle produkter/ kontrakter etter bestemte kriterier (proporsjonalitetsprinsippet).

(2) Utgiftsførte engangskostnader forbundet med større markedsføringskampanjer (f.eks. markedsintroduksjon av nytt produkt eller nye produkter i inn- og utland), kan godtas hvis slike kostnader i kalkylesammenheng fordeles over flere år. Resultatet av en slik kampanje vil vanligvis gjøre seg gjeldende over flere etterfølgende år. Hensikten er derfor å unngå at statlige kontrakter som inngås det året kampanjen gjennomføres blir uforholdsmessig sterkt belastet med den type kostnader.

Kapittel 18 Leverandøranalyse²⁶⁵

§ 18-1 Innledning²⁶⁶

(1) Leverandøranalyser er aktiviteter for å kartlegge en leverandørs status på forskjellige områder.

(2) Analysene gjennomføres for å gi anskaffelsesmyndigheten beslutningsgrunnlag

²⁶² Tidligere punkt 11.3.13.2

²⁶³ Tidligere punkt 11.3.13.3

²⁶⁴ Tidligere punkt 11.3.13.4

²⁶⁵ Tidligere del 12

²⁶⁶ Tidligere punkt 12.1

ved valg av leverandør, og som grunnlag for å treffe tiltak dersom det avdekkes svakheter hos leverandøren.

(3) Kapittel 18 regulerer leverandøranalyser av leverandørens system for kvalitetsstyring og finansielle status. Øvrige vurderinger av leverandørers evne til å levere er en del av anskaffelsesmyndighetens normale saksbehandling ved anskaffelser.

§ 18-2 Tidspunkt for leverandøranalyser²⁶⁷

(1) Leverandøranalysene skal normalt gjennomføres før kontraktsinngåelse. Analysen skal gjøres enten som en del av en prekvalifisering av leverandører eller som en del av en detaljevaluering etter at tilbud/anbud er blitt mottatt.

(2) Leverandøranalyser kan også gjennomføres etter kontraktsinngåelse dersom det dukker opp situasjoner som gjør dette nødvendig.

§ 18-3 Vurdering av risiko²⁶⁸

(1) Behovet for å gjennomføre leverandøranalyser er avhengig av den risikoen som er forbundet med anskaffelsen. Risikoen fastslås ved å vurdere kombinasjonen av:

a. den konsekvensen som en eventuell uteblivelse eller mangelfull leveranse vil få for forsvarssektoren, heretter benevnt «konsekvens», og

b. den sannsynligheten som foreligger for at en leveranse vil bli forsinket, mangelfull, osv., heretter benevnt «sannsynlighet».

«Konsekvens» og «Sannsynlighet» deles inn i tre nivåer: Liten, Middels og Stor, og retningslinjer for å fastsette disse er gitt i § 18-4.

(2) Kombinasjonen av «konsekvens» og «sannsynlighet» gir i henhold til nedennevnte tabell fire forskjellige nivåer av risiko: neglisjerbar, moderat, betydelig og kritisk. Krav til leverandøranalyser for de forskjellige risikonivåer er gitt under henholdsvis § 18-5 om leverandøranalyse - kvalitetssikring og § 18-6 om finansiell leverandøranalyse.

<i>Nivå av risiko</i>			
Stor sannsynlighet	<i>Betydelig</i>	<i>Kritisk</i>	<i>Kritisk</i>
Middels sannsynlighet	<i>Moderat</i>	<i>Betydelig</i>	<i>Kritisk</i>
Liten sannsynlighet	<i>Neglisjerbar</i>	<i>Moderat</i>	<i>Betydelig</i>
	<i>Liten</i>	<i>Middels</i>	<i>Stor</i>
<i>Konsekvens</i>			

Kommentar:

Modellen er laget for å velge omfanget av leverandøranalyser. Den har likhetstrekk med Forsvarets metode for håndtering av usikkerhet, men må ikke forveksles med den.

²⁶⁷ Tidligere punkt 12.2

²⁶⁸ Tidligere punkt 12.3.1 (Tidligere punkt 12.3 slettet)

§ 18-4 Fastsettelse av sannsynlighet og konsekvens²⁶⁹

(1) Normalt kan omfanget av «konsekvens» fastslås på forhånd. Flere av faktorene knyttet til «sannsynlighet» vil først kunne avdekkes ved en leverandøranalyse. En del generelle faktorer knyttet til «sannsynlighet» kan imidlertid fastslås på forhånd.

(2) Ved vurdering av «sannsynlighet» skal følgende retningslinjer legges til grunn:

	<i>Liten</i>	<i>Middels</i>	<i>Stor</i>
Grad av utvikling av produktet ¹	Serieproduksjon	Tilpassing/modifisering av tidligere produserte produkter	Utvikling
Egenkapitalens (EK) størrelse i forhold til kontraktsverdi ²		1. 10 % < EK < 50 % av kontraktsverdi	2. EK < 10 % av kontraktsverdi
3. Kontraktens varighet ²		4. > 3 år	
5. Erfaring med leveranser til Forsvaret eller andre lands Forsvar innenfor NATO (både kvalitet og finansiell analyse)		6. Ingen erfaring	
7. Leverandørens avhengighet av få produkter/ kunder (bare finansiell analyse)		8. Største kunde eller ett produkt står alene for mer enn 50 % av omsetningen	

(3) Ved vurdering av «konsekvens» skal blant annet følgende faktorer vurderes:

a. hvilken betydning en uteblivelse eller mangelfull leveranse vil ha på Forsvarets evne til å utføre krigsoppgaver,

b. hvilken betydning en uteblivelse eller mangelfull leveranse vil ha på Forsvarets evne til å utføre fredsoppgaver,

c. hvilke økonomiske tap vil Forsvaret kunne påføres som følge av uteblivelse eller mangelfull leveranse. Ved vurdering av økonomisk konsekvens skal alle leveranser med verdi over 500 mill. klassifiseres som stor, og alle fra 75 til 500 mill. som middels,

d. andre faktorer som tap av troverdighet/anseelse, politiske aspekter osv.

(4) Ved vurdering av konsekvensen er det tilstrekkelig at en av faktorene er berørt. Er flere faktorer berørt skal den faktor som gir den største konsekvensen legges til grunn.

§ 18-5 Leverandøranalyse - kvalitetssikring²⁷⁰

(1) Hensikten med leverandøranalyse - kvalitetssikring er å vurdere potensielle leverandørers evne til å levere et spesifisert produkt i samsvar med krav i en fremtidig

²⁶⁹ Tidligere punkt 12.3.2, 12.3.2.1 og 12.3.2.2

²⁷⁰ Tidligere punkt 12.4, 12.4.1, 12.4.2, 12.4.3, 12.4.4, 12.4.5 og 12.4.6

kontrakt. Det skal vurderes om potensielle leverandører har etablert, eller vil være i stand til å etablere og vedlikeholde et system for kvalitetsstyring. Leverandøranalysen skal identifisere sterke og svake sider ved systemet for kvalitetsstyring.

(2) Omfanget av leverandøranalysen fastslås på bakgrunn av den risikovurderingen som gjøres i henhold vurdering av risiko. Følgende retningslinjer legges til grunn vedrørende risikonivå/krav til analyse:

- a. neglisjerbar - ikke krav til analyse,
- b. moderat - ikke krav til analyse, men anskaffelsesmyndigheten kan foreta en enkel vurdering,
- c. betydelig - analysen gjennomføres av kvalitetssikringsmyndigheten, og
- d. kritisk - analysen gjennomføres av kvalitetssikringsmyndigheten.

(3) En enkel vurdering av aktuell leverandør skal skje på grunnlag av innsendt materiale ifm. en aktuell anskaffelse. Vurderingen innbefatter gjennomgang av preliminær kvalitetsplan og sertifikater. Opplysninger fra kvalitetssikringsmyndighet innhentes. Leverandøranalyse (se nedenfor) gjennomføres dersom vurderingen ikke gir tilstrekkelig informasjon for å foreta valg av leverandør.

(4) Følgende elementer kan inngå i leverandøranalysen og skal tilpasses og vektet ut i fra oppdragets og anskaffelsens art:

- a. ledelsens ansvar,
- b. kvalitetssystemets dokumentasjon,
- c. kontraktgjennomgang,
- d. styring og utvikling av konstruksjon,
- e. dokument og datastyring,
- f. innkjøp,
- g. kontroll med produkter levert av kunden,
- h. produktidentifikasjon og sporbarhet,
- i. prosessstyring,
- j. kontroll og prøving,
- k. styring med kontroll-, måle- og prøvingsutstyr,
- l. kontroll- og prøvingsstatus,
- m. avviksbehandling,
- n. korrigerende og forebyggende tiltak,
- o. håndtering, lagring, pakking, beskyttelse og levering,
- p. registrering,
- q. interne kvalitetsrevisjoner,
- r. opplæring,
- s. ettersyn,
- t. statistiske teknikker,
- u. konfigurasjonsstyring,
- v. kvalitetssikring av programvare, og
- w. elementer med utgangspunkt i krav til produktet.

(5) Når det gjennomføres leverandøranalyse av flere leverandører, blir resultatet fra analysene benyttet til å sammenlikne og vurdere leverandørene opp mot hverandre. Rapporten skal inneholde følgende områder:

- a. resultat og vurdering av de enkelte verifiserte elementer i systemet for kvalitetsstyring. Leverandørens sterke og svake sider vil da fremkomme,
- b. en vurdering om den enkelte leverandørs system for kvalitetsstyring er akseptabelt for gjennomføring av den aktuelle kontrakten eller ikke,
- c. en sammenlikning av leverandørenes system for kvalitetsstyring,
- d. forslag til oppdragsgiveren om tiltak som bør iverksettes hos den enkelte

leverandør. Hvis tiltak ikke kan gjennomføres før kontraktsinngåelse bør det vurderes å avtalefeste gjennomføringen.

Rapporten som vil bli gradert «Fortrolig» distribueres kun til oppdragsgiveren.

(6) Ved leverandøranalyse av eneleverandører kan forbedringstiltak kommuniseres med leverandøren i den hensikt å gi leverandøren mulighet til å forbedre systemet sitt for kvalitetsstyring i god tid før kontraktsinngåelse. Rapporten skal inneholde følgende områder:

- a. resultat og vurdering av de enkelte verifiserte elementer i systemet for kvalitetsstyring. Leverandørens sterke og svake sider vil da fremkomme,
- b. en anbefaling om leverandørens system for kvalitetsstyring er akseptabelt for gjennomføring av den aktuelle kontrakten eller ikke,
- c. forslag til oppdragsgiveren om tiltak som bør iverksettes hos leverandøren. Hvis tiltak ikke kan gjennomføres før kontraktsinngåelse bør det vurderes å avtalefeste gjennomføringen.

(7) Rapporten, som vil bli gradert «Fortrolig», skal distribueres til oppdragsgiveren og eventuelt til leverandøren. Dersom systemet ikke er akseptabelt, må det fremgå av rapporten hvilke elementer som må forbedres.

§ 18-6 Finansiell leverandøranalyse²⁷¹

(1) Finansiell leverandøranalyse foretas for å vurdere om leverandøren har finansiell styrke til å oppfylle sine forpliktelser overfor forsvarssektoren. I tillegg til leverandørens generelle finansiell styrke skal det også tas hensyn til de spesielle risikoelementer kontrakten innebærer. Det vil si at en leverandør kan bli vurdert til å ha en tilfredsstillende finansiell styrke for en kontrakt, men samtidig kan bli underkjent for andre kontrakter som innebærer større risikoelementer.

(2) Leverandøranalyse utføres normalt før kontraktsinngåelse, men skal også utføres under pågående kontrakt:

a. når der fremkommer opplysninger som tyder på at leverandørens økonomiske situasjon ikke er tilfredsstillende, og dette kan få konsekvenser for forsvarssektorens leveranse,

b. ved eierskifte dersom tidligere eier har stilt garantier for datterselskapets forpliktelser overfor forsvarssektoren,

c. ved eierskifte av et «Ansvarlig selskap (ANS)», eller

d. ved omdannelse av et ANS til et aksjeselskap.

(3) Omfanget av leverandøranalysen fastslås på bakgrunn av vurdering av risiko.

Følgende retningslinjer legges til grunn vedrørende risikonivå/krav til analyse:

a. neglisjerbar - ikke krav til analyse,

b. moderat - enkel analyse gjennomføres av anskaffelsesmyndigheten,

c. betydelig - detaljert analyse gjennomføres. Dersom anskaffelsesmyndigheten har nødvendig kompetanse og kapasitet kan anskaffelsesmyndigheten gjennomføre analysen selv.

Dersom kapasitet og kompetanse ikke foreligger, skal analysen gjennomføres av FLO,

d. kritisk - detaljert analyse gjennomføres av FLO.

(4) Ved enkel analyse skal minimum en av følgende aktiviteter utføres:

a. enkle nøkkeltallsberegning,

b. innhenting av kredittopplysninger fra kredittopplysningselskap,

c. gjennomgang av tidligere utførte analyser som fortsatt er aktuelle. Analysene skal ikke være mer enn 18 md., og skal i raskt skiftende bransjer ikke være mer enn 12 md.

Avhengig av situasjon kan det i tillegg utføres trendanalyse (regnskapsanalyse) siste 3 år.

²⁷¹ Tidligere punkt 12.5, 12.5.1, 12.5.2, 12.5.3, 12.5.4, 12.5.5 og 12.5.6

(5) Omfanget av analysen vil variere fra situasjon til situasjon. Ved detaljert analyse skal minimum følgende aktiviteter utføres:

- a. trendanalyse siste 3 år (regnskapsanalyse),
- b. analyse av delårsregnskaper,
- c. analyse av konsernets økonomiske situasjon dersom selskapet er en del av et større konsern.

Følgende aktiviteter kan utføres:

- d. vurdering av regnskapsprinsipper og økonomistyringssystemene,
- e. budsjettanalyser,
- f. kapitalbehovsanalyse,
- g. vurdering av prognoser/ langtidsplaner,
- h. vurdering av ordreserven,
- i. vurdering av markedssituasjonen,
- j. vurdering av kundegrunnlaget,
- k. vurdering av produktporteføljen,
- l. vurdering av organisasjonen og ledelsen,
- m. vurdering av konsernstrukturen, eller
- n. referansesjekk (bank, revisor, kunder etc.).

(6) En analyse skal konkludere med en av følgende konklusjoner:

- a. leverandøren kan anbefales, da det er overveiende sannsynlig at leverandøren har finansiell styrke til å innfri de forestående kontraktsforpliktelser,
- b. leverandøren kan anbefales dersom det treffes en kombinasjon av tiltak som kan sikre gjennomføring av leveransen og innfrielse av alle kontraktsforpliktelser. Følgende tiltak kan det være aktuelt å kreve: kapitaltilskudd fra eierne for å øke soliditeten og likviditeten, finansiell omstrukturering i form av økt langsiktig gjeld, garantier fra bank, finansinstitusjon, eller garantier fra konsernet som leverandøren er en del av,
- c. leverandørens kan ikke anbefales da det er knyttet for stor usikkerhet til om leverandøren har finansielle styrke til å innfri de forestående kontraktsforpliktelser, eller
- d. ved enkel/ foreløpig analyse kan det også konkluderes med at det er behov for mer detaljerte analyser før det kan trekkes noen konklusjon.

Kapittel 19 Kontraktstyper²⁷²

*§ 19-1 Valg av kontraktstype*²⁷³

Forsvarssektoren skal fastlegge valg av kontraktstype i forkant av anskaffelser. Valg av kontraktstype skal fremgå av kontraktsstrategien, jf. kap 9.

*§ 19-2 Hovedgrupper av kontraktstyper*²⁷⁴

(1) Kontraktstyper i ARF defineres ut fra det leverings- og kostnadmessige ansvar som legges til grunn for en avtale, samt på hvilket grunnlag forsvarssektorens økonomiske vederlag for leveransen skal utbetales (kompensasjonsformat). Begrepet kontraktstype henspiller ikke på hvilken type anskaffelse som gjennomføres, f.eks. rammeavtaler, utviklingskontrakter, langtidskontrakter med videre.

(2) Kontraktstypene kan deles i to hovedgrupper; priskontrakter og

---

²⁷² Tidligere Del 13

²⁷³ Ny bestemmelse

²⁷⁴ Tidligere punkt 13.1 og 13.2

kostnadskontrakter. Forskjellen mellom dem kan karakteriseres slik:

- a. under en priskontrakt er leverandøren forpliktet til å levere den bestilte vare(r) eller tjeneste(r) til den avtalte pris, uansett hvor høye hans kostnader måtte bli,
- b. under en kostnadskontrakt er leverandøren kun forpliktet til å levere den bestilte vare(r) eller tjeneste(r) så lenge han får dekket sine relevante kostnader i samsvar med kontraktsvilkårene.

(3) I en priskontrakt er det leverandøren som bærer den kostnadmessige risiko, mens det i kostnadskontrakten vil være forsvarssektoren som bærer denne risiko. Med risiko menes her usikkerhet knyttet til leverandørens kostnader forbundet med gjennomføringen av en leveranse. Ved å overføre denne risikoen til leverandøren vil leverandøren normalt kreve en risikopremie. Størrelsen på denne risikopremien vil variere med kunnskapen om og sikkerheten i prisgrunnlaget og leverandørens risikoaversjon.

§ 19-3 Priskontrakter²⁷⁵

(1) Følgende fire typer priskontrakter kan benyttes av forsvarssektoren:

- a. fastpriskontrakt,
- b. priskontrakt med begrenset risikokompensasjon,
- c. priskontrakt med prisglidningsbestemmelser, eller
- d. priskontrakt med ansporingsbestemmelser.

(2) Alle kontraktstyper setter en øvre grense for den pris forsvarssektoren er forpliktet til å betale. Leverandøren er forpliktet til å fullføre leveransen, men de ulike kontraktstyper fordeler risiko mellom kjøper og selger forskjellig.

§ 19-4 Kostnadskontrakter²⁷⁶

(1) Følgende fire typer av kostnadskontrakter kan benyttes av forsvarssektoren:

- a. kostnadskontrakt med ansporing,
- b. kostnadskontrakt med fast kompensasjon for generell forretningsrisiko,
- c. kostnadskontrakt uten risikokompensasjon, eller
- d. kostnadsdelingskontrakt.

(2) Ved bruk av disse kontraktstypene vil leverandøren få dekket sine relevante kostnader inntil det betingede kostnadstak er nådd. Leverandøren vil imidlertid ikke ha et absolutt leveringsansvar hvis han ikke får dekket sine relevante kostnader innenfor dette betingede kostnadstaket. Kostnadsdelingskontrakten er en kontraktstype som fastsetter at leverandøren bare får dekket en avtalt del av sine kostnader, idet han selv dekker differansen.

§ 19-5 Grunnlaget for oppgjør av kontrakt²⁷⁷

(1) Under forutsetning av at leveransen leveres til avtalt tid med riktig kvalitet og mengde, vil oppgjøret av en fastpriskontrakt eller priskontrakt med prisglidningsbestemmelser følge direkte av den avtalte pris kun med justering i henhold til prisglideformelen for denne kontrakttypen.

(2) For priskontrakt med begrenset risikokompensasjon vil oppgjøret av kontrakten være basert på leverandørens ytelse, samt realiserte kostnader maksimert til den øvre grense. Disse kontraktene må derfor gjøres til gjenstand for kostnadsprøving av forsvarssektoren, jf.

²⁷⁵ Tidligere punkt 13.3 og 13.3.1

²⁷⁶ Tidligere punkt 13.4 og 13.4.1

²⁷⁷ Tidligere punkt 13.5

kapittel 17 om kostnadskontroll.

(3) Under en kostnadskontrakt betaler forsvarssektoren leverandøren de kostnader som er påløpt og godkjent av forsvarssektoren i samsvar med kontraktvilkårene, samt en eventuell kontraktfestet ansporing eller kompensasjon for generell forretningsrisiko.

(4) Alle kostnadskontrakter er gjenstand for kostnadsprøving av forsvarssektoren. Forsvarssektorens betalingsforpliktelser skal til enhver tid begrenses til et bestemt beløp for derved å fastsette en grense som leverandøren ikke uten videre kan overskride (betinget kostnadstak).

§ 19-6 Risikofordeling etter kontraktstyper²⁷⁸

Følgende inndeling, basert på fallende risiko på leverandørens hånd, viser de vanligste typer kontraktstyper, med beskrivelse av risikofordeling mellom leverandør og kjøper

Kontrakttype	Risikofordeling
<i>Priskontrakter</i>	
Priskontrakt med begrenset risikokompensasjon	9. Leverandøren bærer all økonomisk risiko
Fastpriskontrakt	10. Leverandøren bærer all økonomisk risiko
Priskontrakt med prisglidningsbestemmelser	11. Delt risiko mellom leverandør/kjøper
Priskontrakt med ansporingbestemmelser	12. Delt risiko mellom leverandør/kjøper
<i>Kostnadskontrakter</i>	
Kostnadskontrakt med ansporing	13. Kjøper bærer all spesiell risiko innen kontraktens begrensninger
Kostnadskontrakt med fast kompensasjon for generell forretningsrisiko	14. Kjøper bærer all spesiell risiko innen kontraktens begrensninger
Kostnadskontrakt uten risikokompensasjon	15. Kjøper bærer all risiko innen kontraktens begrensninger

Merknad [SB28]: Denen bør vi være uenig i dersom vi mener det skal settes 1-3% og 1-4% risikokompensasjon i §17.3 a og b

§ 19-7 Ikke tillatt kontraktstype²⁷⁹

Kostnadskontrakt med prosentuell risikokompensasjon skal ikke benyttes. Det vil si der risikokompensasjonen er en kontinuerlig funksjon av kostnadens størrelse.

Kommentar:

Grunnen til dette er at en slik kontrakt ikke gir leverandøren noe insitament til å begrense kostnadene. Kontraktstypen innebærer at jo større kostnadene blir, jo større blir risikokompensasjonen. Alle hovedkontrakter med innsynsrett, skal inneholde bestemmelse om at ingen underkontrakter av typen kostnadskontrakt med prosentuell risikokompensasjon tillates, herunder også risikopåslag i timepriser.

§ 19-8 Kriterier for valg av kontraktstype²⁸⁰

(1) Valg av kontraktstype må vurderes for hver anskaffelse og er normalt gjenstand for forhandlinger. Målsettingen er å velge en kontraktstype som gir leverandøren og forsvarssektoren en akseptabel risikofordeling, samtidig som det er viktig å tilrettelegge for

²⁷⁸ Tidligere punkt 13.6

²⁷⁹ Tidligere punkt 13.7

²⁸⁰ Tidligere punkt 13.8 (13.8.1 til 13.8.2.9)

maksimal ansporing for effektiv og optimal gjennomføring av kontrakten slik at de totale levetidskostnader blir lavest mulig. Nedenfor er det nevnt en del kriterier som bør vektlegges i vurderingen av hvilke(t) kontraktsformat forsvarssektoren mener er de(t) optimale for den enkelte anskaffelse.

(2) Forsvarssektoren skal vurdere følgende kriterier i forbindelse med valg av kontraktstype:

a. priskonkurranse - resulterer normalt i priskonkurranse i markedspriser, og en fastpriskontrakt er vanligvis i forsvarssektorens interesse,

b. kostnadsanalyse - i fravær av effektiv priskonkurranse, vil kostnadsanalyse fremskaffe grunnlag for kontraktsforhandlinger. Det er vesentlig at usikkerhetsmomenter i gjennomføringen av kontrakten og deres mulige innvirkning på kostnadene blir identifisert og evaluert, slik at kontrakttypen som velges plasserer et tilstrekkelig kostnadsansvar på leverandøren, samtidig som risikopremien som betales gjennom avtalt pris ikke blir for høy,

d. leveransens type og kompleksitet - usikkerhet med hensyn til omfanget av leveransen resulterer normalt i større risikoovertagelse på forsvarssektorens hånd. Dette gjelder spesielt for forsknings- og utviklingskontrakter hvor usikkerhetsmomenter og sannsynlighet for endringer gjør det vanskelig å estimere kostnadene på forhånd. I denne sammenheng er det derfor naturlig å vurdere bruk av kostnadskontrakt. Ved produksjons- eller tjenesteoppdrag der leverandøren kjenner teknologien, skal kostnadsrisikoen overføres til leverandøren, og en priskontrakt skal vurderes,

e. krav til leveringstid, jf. kapittel 26 om ansporing og sanksjonsordninger,

f. kontraktsperiodens lengde - i perioder med større økonomisk usikkerhet, kan det i kontrakter med lengre løpetid (over ett år) være nødvendig med prisglidningsbestemmelser, jf. kapittel 17 om kostnadskontroll, herunder § 17-6, og valutaklausuler, jf. kapittel 28 om valuta, herunder § 28-2,

g. leverandørens gjennomføringsevne - leverandørens gjennomføringsevne med hensyn på teknisk dyktighet på området og finansiell styrke, jf. kapittel 18 om leverandøranalyse,

h. leverandørens økonomisystem - leverandørens økonomisystem kan være en begrensende faktor. Det må stilles som krav at leverandørens økonomisystem er vurdert med hensyn til tilstrekkelig grad av informasjonstilgjengelighet og kvalitet. Dette er et absolutt krav der forsvarssektoren velger å inngå en kostnads- eller ansporingkontrakt, samt kontrakt med begrenset risikokompensasjon, og hvor påløpne kostnader skal være gjenstand for kostnadskontroll.

(3) De ulike kontraktstyper krever ulik grad av ressursforbruk for administrasjon av kontrakten for forsvarssektoren. Fastpriskontrakter og priskontrakt med prisglidningsbestemmelser fordrer normalt minst ressursbruk innad i forsvarssektoren under ellers like forhold.

§ 19-9 Kombinasjoner av kontraktstyper²⁸¹

(1) Elementer fra hver av de nevnte kontraktstyper kan kombineres, slik at anskaffelsesmyndighetene kan forme kontrakten ut fra de ulike forhold som er knyttet til den enkelte anskaffelse.

(2) Elementer av de forskjellige kostnadskontrakter kan kombineres innbyrdes eller med elementer av priskontrakter. Det kan f.eks. ved produksjonsserier av mer komplekst materiell avtales en kontrakt hvor en viss del av de første produserte enheter betales etter påløpne kontrollerte kostnader. Deretter benyttes en type priskontrakt hvor prisen fastsettes på

²⁸¹ Tidligere punkt 13.9

grunnlag av etterkalkyle og under hensyntagen til oppstartskostnader, læringskurver med videre.

§ 19-10 Krav om innsyn og kostnadskontroll

For samtlige kostnadskontrakter, samt priskontrakter med begrenset risikokompensasjon og priskontrakter med ansporingsbestemmelser, skal det stilles krav om kostnadskontroll av kontraktens påløpne kostnader, jf. kapittel 17 om kostnadskontroll og kapittel 27 om innsyn. Dette forutsetter også at følgende forhold er ivaretatt:

- a. leverandøren aksepterer innsyn fra forsvarssektoren gjennom at det er bestemmelser om innsyn og kostnadskontroll i kontraktens spesielle vilkår,
- b. leverandørens regnskapssystem tilfredsstiller de nødvendige krav for at en revisjon av kostnadene kan gjennomføres og prosjektets kostnader kan identifiseres separat.

Kapittel 20 Opsjoner²⁸²

§ 20-1 Bruk av opsjoner²⁸³²⁸⁴

(1) Opsjoner skal normalt inngås på det tidspunkt man fortsatt har konkurranse om leveransen.

(2) Dersom opsjoner anvendes, skal opsjonen(e) inntas i kunngjøringen eller i forespørselen/konkurrangreunlaget og kontrakten.

(3) I en del tilfelle er det vesentlig at leverandøren er kjent med usikkerheten rundt forsvarssektorens valg slik at leverandøren kan ta hensyn til dette i sin gjennomføring av leveransen. Leverandøren kan for eksempel utsette valget av underleverandør til forsvarssektoren har tatt sin beslutning om valg av teknisk løsning. Leverandøren slipper da å kansellere/ endre ordre til sine underleverandører.

(4) Eksempler på situasjoner hvor det er behov for inngåelse av opsjoner:

a. det kan være behov for å anskaffe flere enheter i framtiden, men det foreligger ikke budsjettmessig dekning. Skifte av leverandør vil skape større drift- og opplæringsmessige konsekvenser,

b. alle tekniske krav/funksjonalitet er ikke avklart på bestillingstidspunktet. Valg av teknisk løsning/ funksjon kan være avhengig av utfall/ beslutninger i andre prosjekter/etater, eller budsjettmessige prioriteringer, eller

c. det er behov for varene/tjenesten andre steder i forsvarssektoren. De øvrige brukere har mindre behov, og vil ikke kunne oppnå samme betingelser.

(5) Det skal ikke brukes opsjoner for å skape et feil inntrykk av leveransens omfang i den hensikt å få lavere priser.

(6) Dersom opsjonen gjelder økt antall, og omfanget av opsjonen er betydelig i forhold til det forpliktende omfanget, skal det avtales separate priser for opsjonen og det forpliktende omfang.

(7) Det kan avtales opsjoner som gir andre brukere/ forsvarsgrener/etater/land rett til å anskaffe varer og tjenester til betingelsene i kontrakten.

---

²⁸² Tidligere del 15

²⁸³ Tidligere punkt 15.1, 15.2, 15.2.1, 15.2.2, 15.2.3, 15.2.4 og 15.2.5

²⁸⁴ Tidligere punkt 15.5

*§ 20-2 Opsjoner i kontrakter*²⁸⁵

Opsjoner skal avtales med dato for hvor lenge opsjonen er gyldig (dvs. seneste dato for når forsvarssektoren må gjøre sitt valg).

§ 20-3 Utløsning av opsjoner^{286,287}

Opsjoner utløses normalt i form av en endringsavtale. Dersom opsjonen ønskes benyttet av en annen enn den forvaltning som administrerer den opprinnelige kontrakt, kan separate kontrakter benyttes, forutsatt at den annen forvaltning fremstår som oppdragsgiver i kontrakten.

Kapittel 21 Forespørsel og konkurransegrunnlag²⁸⁸

*§ 21-1 Forespørsel*²⁸⁹

Forespørselen og konkurransegrunnlaget danner grunnlaget for den videre anskaffelsen, og det er vesentlig at det legges ned mye arbeid ved utarbeidelse av denne. Forespørselens eller konkurransegrunnlagets innhold og organisering vil avhenge av størrelse og kompleksitet av anskaffelsen. Forespørselen eller konkurransegrunnlaget innhold kan deles i følgende hovedelementer:

- a. informasjon og bestemmelser for gjennomføring av selve anskaffelsen, herunder angivelse av valgt regelverk LOA, herunder FOA eller FOSA, eller ARF del V i sin helhet, jf. EØS-avtalens artikkel 123.
- b. krav til leverandøren,
- c. krav til leveransen,
- d. de avtalevilkår som forsvarssektoren vil benytte i forbindelse med inngåelse av en avtale.

*§ 21-2 Krav til leverandøren*²⁹⁰

Anskaffelsesmyndigheten skal stille krav til leverandøren. Kravene vil avhenge av valgt regelverk, samt anskaffelsens kompleksitet og risiko.

*§ 21-2 Krav til leveransen*²⁹¹

Forespørselen skal inneholde en beskrivelse av det som skal ytes/leveres, og hvordan det skal dokumenteres i tilbudet. Krav til leveransen kan blant annet inneholde:

- a. leveransebeskrivelse,
- b. krav til kodifisering, jf. kapittel 15, og
- c. krav til konfigurasjonsstyring, jf. kapittel 14.

---

²⁸⁵ Tidligere punkt 15.3

²⁸⁶ Tidligere punkt 15.4

²⁸⁷ Tidligere punkt 15.5 og 15.6 slettet

²⁸⁸ Tidligere del 16

²⁸⁹ Tidligere punkt 16.1 (siste strekpunkt flyttet til del V)

²⁹⁰ Tidligere punkt 16.3

²⁹¹ Tidligere punkt 16.4

§ 21-3 Avtalevilkår^{292 293}

(1) Forespørselen skal inneholde de avtalevilkårene som tilbudet skal baseres på. Avtalevilkårene må tilpasses den enkelte anskaffelse. Den enkelte etats til enhver tid gjeldende avtalevilkår skal legges til grunn ved anskaffelser.

(2) Normalt skal forsvarssektoren stå som avtalepart. Hvilke etater i forsvarssektoren som står som avtalepart, skal avklares før forespørsel/konkurransegrunnlag kunngjøres eller, dersom anskaffelsen ikke kunngjøres, før konkurranse igangsettes. Mer spesifikk angivelse av hvem i forsvarssektoren som administrerer avtalen kan oppgis i avtaleteksten.

(3) Avhengig av valgt anskaffelsesregelverk, skal anskaffelsesmyndigheten vurdere anvendelse av følgende relevante avtalevilkår:

- a. pris/kontraktstype, jf. kapittel 19,
- b. leveringsbetingelser - bør baseres på INCOTERMS),
- c. leveringstid – ønsket leveringstid eller «beste leveringstid»,
- d. betalingsvilkår og bankgaranti, jf. kapittel 23,
- e. mangler, reklamasjon og utbedring, jf. kapittel 22,
- f. forsinket levering (ansporings- og sanksjonsordninger), kapittel 26,
- g. force majeure (fritaksgrunner),
- h. endringer, jf. § 43-18 (bare anskaffelser i henhold til EØS-avtalens artikkel 123),
- i. opsjoner, jf. kapittel 20,
- j. kostnadskontroll, jf. kapittel 17,
- k. innsyn og framdriftsrapportering, jf. kapittel 27 og § 8-8,
- l. forsikring, jf. § 5-3,
- m. materiell holdt av forsvarssektoren, jf. kapittel 25,
- n. rettigheter og royalty, jf. kapittel 24 og § 12-11 tredje ledd,
- o. hemmelighold, jf. § 2-11 om skjermingsverdig informasjon,
- p. dokumentrang, jf. § 8-5,
- q. oppsigelse,
- r. tvister,
- s. eiendomsrett til verktøy og materiell der forsvarssektoren dekker kostnadene,
- t. utviklingskostnader,
- u. rett til utsatt levering,
- v. offentligrettslige krav,
- w. godkjenning av valg av underleverandør og ansvar for underleverandør,
- x. reklame,
- y. sikkerhetsstillelse, jf. § 39-1
- z. kvalitetssikring, jf. kapittel 13,
- æ. kodifisering, jf. kapittel 15,
- ø. konfigurasjonsstyring, jf. kapittel 14, og
- å. Miljø- og samfunnsansvar, jf. §§ 3-1 og 6-1.

§ 21-4 Beredskapsklausul²⁹⁴

Som et aspekt knyttet til etablering av opplegg for sivilt-militært samarbeid, samt for å ivareta behov for sivil støtte til Forsvaret i krisesituasjoner, skal det ved behov tilstrebes å

²⁹² Tidligere punkt 16.5

²⁹³ Tidligere punkt 16.6 slettet

²⁹⁴ Tidligere punkt 1.11.4

innarbeide en klausul i avtalen som gjør at leverandøren forplikter seg til leveranser også i krisesituasjoner hvor ikke beredskapslovgivning er trådt i kraft..

Kapittel 22 Ansvar for mangler, reklamasjon og utbedring

§ 22-1 Ansvar for mangler²⁹⁵

Ved anskaffelser av varer og tjenester skal det avtales hvilke plikter og rettigheter partene har i forbindelse med mangler ved leveransen, jf. eksempelvis lov om kjøp av 13. mai 1988 nr. 27 (kjøpsloven) §§ 17 og 18.

§ 22-2 Mangler som oppdages ved levering²⁹⁶

Dersom det oppdages mangler ved levering, skal normalt forsvarssektoren avvise leveransen. Dersom mangelen er av mindre karakter, kan forsvarssektoren akseptere leveransen mot at leverandøren forplikter seg til å rette opp mangelen innen en viss tid, eller ved at forsvarssektoren får et forholdsmessig prisavslag. Dersom leverandøren skal rette opp mangelen innen en viss tid, skal anskaffelsesmyndigheten holde tilbake en forholdsmessig andel av betalingen til mangelen er rettet.

§ 22-3 Undersøkelsesplikt etter levering

Etter levering skal anskaffelsesmyndigheten så snart som mulig, undersøke leveransen slik god skikk tilsier.

§ 22-4 Mangler som oppdages etter levering^{297 298299}

(1) Avtalevilkår som regulerer partenes plikter og rettigheter ved mangler som oppdages etter levering, blir ofte omtalt som «garanti» eller «reklamasjonsrett». Begrepene bør ikke brukes uten en nærmere beskrivelse av hva man legger i begrepene.

(2) Eksempelvis inneholder kjøpsloven detaljerte regler for partenes rettigheter og plikter ved mangler. Lovens bestemmelser gjelder dersom norsk lov er lagt til grunn for avtalen og annet ikke er avtalt mellom partene. For å unngå misforståelser mellom partene, bør det klart skrives i avtalen at lovens bestemmelser skal legges til grunn ved mangler. Dersom kjøpsloven er lagt til grunn og det foreligger mangel, og denne ikke skyldes forsvarssektoren eller forhold på forsvarssektorens side, kan forsvarssektoren kreve retting, omlevering, prisavslag, heving og erstatning, samt tilbakeholdelse av kjøpesum, i tråd med kjøpslovens regler. Forsvarssektoren taper sin rett til å gjøre en mangel gjeldende dersom forsvarssektoren ikke innen rimelig tid etter at mangelen ble oppdaget eller burde ha blitt oppdaget, gir selgeren melding som angir hva slags mangel det gjelder. Reklamerer ikke forsvarssektoren innen to år etter den dag da forsvarssektoren overtok tingen, kan mangelen ikke senere gjøres gjeldende. Dette gjelder imidlertid ikke dersom selgeren ved garanti eller annen avtale har påtatt seg ansvar for mangler i lengre tid. Uansett kan forsvarssektoren gjøre en mangel gjeldende dersom selgeren har opptrådt grovt aktløst eller for øvrig i strid med

---

²⁹⁵ Tidligere punkt 18.1

²⁹⁶ Tidligere punkt 18.2

²⁹⁷ Tidligere punkt 18.3

²⁹⁸ Tidligere punkt 18.3.1 tittel slettet

²⁹⁹ Tidligere punkt 18.3.2 tittel slettet

redelighet og god tro.

(3) Ofte vil ikke lovens bestemmelser være relevant å benytte. Følgende forhold bør da avklares og avtales:

- a. det bør minimum avtales en frist for når forsvarssektoren senest kan reklamere på mangler. Fristen kan settes til et visst antall måneder etter levering, et visst antall måneder etter at utstyret er tatt i bruk, et visst antall timer som utstyret har vært bruk, eller en kombinasjon av disse. Det kan avtales forskjellige frister for forskjellige funksjoner/egenskaper ved gjenstanden,
- b. det bør avtales en beskrivelse/avgrensning av hva som er en mangel,
- c. det må avtales en frist for når forsvarssektoren senest kan reklamere etter at en mangel er oppdaget,
- d. det må avtales hvilke plikter og rettigheter partene har når en mangel er oppdaget og reklamert innen reklamasjonsfristen,
- e. ved flere av forsvarssektorens anskaffelser vil en del av utstyret beredskapslagres, eller bli benyttet i meget begrenset omfang. Mangler vil i slike tilfeller bare bli avdekket på en begrenset del av leveransen. For slike leveranser kan det avtales at det benyttes statistiske metoder for å fastslå om det foreligger mangler som er av gjennomgående karakter (foreligger på en stor del av leveransen). Videre kan det avtales hvilke tiltak som leverandøren må utføre på den delen av leveransen som ikke er blitt tatt i bruk, selv om manglene ennå ikke er kommet for dage.

Kommentar:

Til § 24-4 (3) bokstav b: Kjøpsloven inneholder en beskrivelse av hva som er å betrakte som mangler, se §§ 17 og 18. Dersom loven ikke legges til grunn er det vesentlig at partene har en felles oppfatning av hva som er å betrakte som mangler. Typiske problemstillinger som bør avklares er:

- Kan det bare reklameres på skjulte mangler som var tilstede ved leveringstidspunktet, eller kan det også reklameres på mangler som oppstår senere? Leverandøren kan f.eks. garantere at utstyret skal virke som spesifisert i 24 måneder etter leveranse, uavhengig om manglene forelå på leveringstidspunktet.

- Stilles det spesielle krav til lagring, bruk, vedlikehold osv. som må følges, og som gir begrensninger i reklamasjonsretten?

Til § 24-4 (3) bokstav d: Forhold som bør avtales:

- Kan forsvarssektoren forlange at leverandøren retter mangelen eller foretar omlevering?

- Kan forsvarssektoren få andre til å rette mangelen dersom leverandøren ikke retter mangelen innen rimelig tid?

- Kan forsvarssektoren forlange prisavslag?

- Kan forsvarssektoren forlange erstatning for de tap forsvarssektoren er blitt påført som følge av mangelen?

- Kan forsvarssektoren heve avtalen? osv.

- Har leverandøren rett til å rette mangelen selv?

§ 22-5 Avtalevilkår i forespørselen³⁰⁰

Anskaffelsesmyndigheten skal ta med avtalevilkårene for mangler, reklamasjon, retting osv., som anskaffelsesmyndigheten ønsker å gjøre gjeldende i forespørselen. Dette for at tilbyderne skal gi tilbud på samme vilkår.

Merknad [t29]: Dette bør fremgå klart av kontrakten. Kommentaren bør derfor flyttes frem, for eksempel knyttes til § 19-1.

³⁰⁰ Tidligere punkt 18.4

§ 22-6 Forhandlinger om vilkårene³⁰¹

Anskaffelsesmyndigheten kan, når anskaffelsesprosedyren tillater det, føre forhandlinger som går på leverandørens ansvar ved mangler ved leveransen som oppdages etter levering. Dersom anskaffelsesmyndigheten forhandler vekk garantier/ vilkår, skal dette kompenseres ved lavere priser eller gunstigere betingelser på andre områder.

§ 22-7 Omfang av vilkårene³⁰²

Ved vurdering av omfanget av vilkårene må det tas hensyn til hva vilkårene vil koste i form av økt pris og oppfølgingskostnader sett i forhold til usikkerheten knyttet til leveransens kvalitet. Videre bør forsvarssektorens reelle muligheter til å følge opp vilkårene etter levering tas med i betraktning.

Kapittel 23 Betaling³⁰³

§ 23-1 Betalingsformer³⁰⁴

(1) Hovedprinsippet for betaling er betaling etter kontraktmessig levering. Ved suksessive leveranser kan oppgjør skje ved hver dellevering. Ved slik delbetaling er det en forutsetning at betalingen for delleveransen står i forhold til verdien av det som er levert. ‘

(2) Når levering (eventuelt dellevering) først kan skje etter mer enn 12 måneder fra kontraktinngåelse, eller når kjøperen for øvrig finner det hensiktsmessig og nødvendig, kan det avtales at leverandøren skal få utbetalt avdrag på kjøpesummen før levering. Det kan benyttes tre former for betaling før levering: milepælsbetaling, fremdriftsbetaling og forskuddsbetaling.

§ 23-2 Milepælsbetaling³⁰⁵

Betaling før levering kan være basert på at en eller flere forholdsmessige avdrag av kjøpesummen utbetales på nærmere bestemte stadier i kontraktsgjennomføringen (milepæler). Avdragenes størrelse og forfallstid skal søkes fastsatt slik at de ikke overstiger 90 prosent av de kostnader, inklusive gevinst, leverandøren har pådratt seg ved betalingstidspunktet for milepælen(e). Utbetalingen skal også være knyttet opp til at leverandøren har nådd et avtalt nivå for den tekniske fremdrift i kontraktsgjennomføringen. Slike betalingsmilepæler må bestemmes og beskrives i kontrakten slik at følgende momenter er ivaretatt:

a. ved at leverandøren har nådd milepælen har han nådd et nytt nivå som representerer en reell verdi i utviklingen mot en fullstendig leveranse (for eksempel at en ny versjon er utviklet, motor er montert om bord i fartøy, en prototype er ferdig eller lignende),

b. det er sannsynlig at han har utført det arbeid og kjøpt inn de materialer som lå til grunn ved avtaletidspunktet,

c. det er verifiserbart at leverandøren har nådd milepælen,

d. det bør vurderes om det skal angis et tidligste tidspunkt for utbetaling av milepælen avhengig av tilgjengelige budsjettmidler i prosjektet.

---

³⁰¹ Tidligere punkt 18.5

³⁰² Tidligere punkt 18.6

³⁰³ Tidligere del 19

³⁰⁴ Tidligere del 19.1, 19.1. og 19.1.2

³⁰⁵ Tidligere punkt 19.1.2.1

Kommentar:

For å kunne fastsette milepælsbetalingen under disse forutsetningene må leverandøren presentere kostnadspådragskurve i tillegg til betalingsplanen i sitt tilbud.

§ 23-3 Fremdriftsbetaling³⁰⁶

Fremdriftsbetaling kan avtales å skje til bestemte tider basert på grunnlag av spesifisert avdragsregning. Avdrag skal ikke overstige 90 prosent av verdien av det arbeid som er utført og de materialer som er innkjøpt siden forrige utbetaling. Forskudd som leverandøren har utbetalt sine underleverandører, kan bare medregnes i den utstrekning slik utbetaling på forhånd er godkjent av kjøperen og det er stillet sikkerhet for forskuddet.

§ 23-4 Forskuddsbetaling³⁰⁷

(1) Forskudd skal normalt ikke **utbetales.** Forskudd kan likevel utbetales i det enkelte tilfelle når det bidrar til å opprettholde eller øke konkurransen om kontrakten eller det kan sannsynliggjøres at anskaffelsen vil påføre leverandøren særskilt høye oppstartskostnader.

(2) Forskuddet kan utgjøre inntil en tredjedel av kjøpesummen eksklusiv merverdiavgift. Når særlige grunner foreligger, kan Forsvarsdepartementet samtykke i større forskudd.

(3) Utbetaling av forskudd større enn kroner 50 000 000 eksklusiv merverdiavgift må uansett fremsendes Forsvarsdepartementet for godkjenning. I søknaden om godkjenning skal det vedlegges en analyse av om de økonomiske sider av vilkårene for utbetaling av forskudd er tilfredsstillende fra Faggruppe for kontraktrevisjon i Forsvarets logistikkorganisasjon. Alle kontrakter hvor det er utbetalt forskudd skal, uansett størrelse, registreres i en sentral protokoll hos anskaffelsesmyndigheten.

(4) Størrelsen av forskuddet og tidspunktet for utbetaling skal tilpasses kontraktsforholdet. Dog kan utbetaling av forskudd finne sted ved kontraktsinngåelse dersom det er økonomisk fordelaktig for staten eller forretningsmessig nødvendig. Om ytterligere betaling skal skje før levering, må dette avtales etter reglene om fremdrifts- eller milepælsbetaling.

Kommentar:

Hovedregel er at forskudd ikke utbetales. Begrunnelsen for regelen er at staten primært skal være nøytral i forhold til leverandørens finansiering. I den grad det er nødvendig ut fra en konkret vurdering å betale forskudd før levering i en kontrakt, skal det primært foretas i takt med den reelle verdiskapning i kontrakten, og avtales under punktet om milepælsbetaling. Regelen er ment å virke som en sterk begrensning av gjeldende praksis med utbetaling av forskudd.

Utbetaling av forskudd er begrenset til de tilfeller hvor ovennevnte unntakshjemmel kan påberopes. Når utbetaling av forskudd er et virkemiddel til å opprettholde eller øke konkurransen om kontrakten kan forskudd tillates. Det vil ikke være i statens interesse at noen leverandører kan bli avskåret fra å konkurrere om kontrakten, fordi bedriften ikke har tilstrekkelig kapitaldekning dersom leverandøren ellers har levert det beste tilbudet. I noen spesielle kontrakter vil leverandøren ha særlig høye kostnader i oppstarten av prosjektet, for eksempel til materiellkjøp, som kan rettferdiggjøre at forskudd utbetales. Begge situasjoner er

³⁰⁶ Tidligere punkt 19.1.2.2

³⁰⁷ Tidligere punkt 19.1.2.3

å betrakte som klare unntakssituasjoner. Det må fremgå uttrykkelig av anskaffelsesprotokollen hvilke vurderinger som begrunner påberopelsen av unntaksregelen.

Forskuddet skal ikke være større enn at man oppnår den effekt som er tiltenkt. Bestemmelsen må ses i sammenheng med grunnregelen om at forskudd kun skal utbetales i unntakstilfeller. Som et kontrollelement skal derfor Forsvarsdepartementet godkjenne utbetalinger større enn kr. 50 000 000 eks, mva.. Som grunnlag for Forsvarsdepartementets saksbehandling skal det være vedlagt en vurdering fra etatene av hvorvidt den konkurransemessige fordelene av å gi en leverandør forskudd, som minimum tilsvarer betingelsene i kapittel 24, eller hvorvidt det er sannsynliggjort at leverandøren påføres særskilt høye oppstartskostnader. Registrering av bruken av forskudd i en protokoll kan gjerne gjennomføres ved bruk av ERP systemet, eller på annen måte, som gjør at en enkelt kan gi en slik oversikt.

§ 23-5 Valg av betalingsform³⁰⁸

(1) Hovedprinsippet for betalingsform er betaling ved kontraktmessig levering. Betalingsformen følger av kjøpsloven, og er den som i de fleste tilfeller gir kjøperen best sikkerhet i forhold til å få den leveranse man har kontrahert.

(2) Når vilkårene nevnt ovenfor er tilfredsstillt kan det gjøres avtale om betaling før levering. En hver slik betalingsform øker risikoen for kjøper med hensyn til oppfyllelse av kontrakten. Dette gjelder både økonomiske problemer og konkurs som en leverandør vil kunne få, samt i forhold til leverandørens incitament til å fullføre kontrakten rettidig og med avtalt kvalitet. Når en velger å benytte betaling før levering må en derfor vurdere ordninger for sikkerhetsstillelse (se nedenfor).

(3) En hver form for betaling før levering vil medvirke til å redusere leverandørens finansieringskostnader og skal gi en lavere pris enn hvis forutsetningen er betaling ved levering. Prisavslaget skal vurderes tilsvarende at det svares renter av fremdrifts-/milepæls-/forskuddsbetalingen fra utbetalingsdagen inntil det er avregnet. Renten settes lik Norges Banks effektive rente på norske statsobligasjoner med løpetid lik gjennomsnittlig betalingstid og med et risikotillegg på 2 % p.a. Med betalingstid menes tid fra utbetaling til forskuddet/fremdriftsbetalingen er likvidert.

Kommentar:

Risikotillegget beregnes ved å legge 2 prosentpoeng til den aktuelle statspapirrenten. Den aktuelle statspapirrenten finnes ved å kontakte Norges Bank på evalueringstidspunktet. Det bør i forespørselen alltid bes om pris med og uten betaling før levering (forskudds-/milepæls-/fremdriftsbetaling) hvis kjøper har til hensikt å benytte seg av en slik betalingsform. På denne måten får en frem effekten av å betale tidlig.

§ 23-6 Betalingsvilkår³⁰⁹

(1) Forsvarssektorens maksimale betalingsforpliktelse skal til enhver tid fastsettes, og er det beløp som leverandøren ikke uten videre kan overskride. I priskontrakter vil denne grense være identisk med pristaket.

(2) I priskontrakter med prisglidningsbestemmelser vil den avtalte formel bestemme den maksimale betalingsforpliktelse for forsvarssektoren. I kostnadskontrakter vil grensen være et betinget tak, som eventuelt kan forhøyes etter avtale, enten etter ny vurdering av

³⁰⁸ Tidligere punkt 19.2

³⁰⁹ Tidligere punkt 19.3, 19.3.1, 19.3.2, 19.3.3 og 19.3.4

leveransen eller når ytterligere midler kan stilles til disposisjon for vedkommende leveranse.

(3) I betalingsvilkårene skal fastsettes når, hvorledes og på hvilke vilkår betaling skal finne sted, hvilke dokumenter og blanketter, med angivelse av antall og nødvendige påtegninger som skal fremlegges eller fremsendes.

(4) Normalvilkåret er at betaling skal finne sted innen 30 dager etter at leveransen er godkjent av kjøper og korrekt faktura med bilag er mottatt. Andre vilkår kan avtales der dette er hensiktsmessig. Hvis det i enkelte tilfeller betales raskere enn avtalte betalingsvilkår skal det kreves prisavslag på grunn av redusert kredittid for leverandøren.

(4) Når leveringsomfanget omfatter flere separate poster som skal leveres til forskjellige tider, må betalingsvilkårene utformes slik at betaling for den enkelte post ikke finner sted før den er levert.

(5) Eventuelt utbetalt forskudd eller fremdriftsbetaling skal likvideres forholdsmessig.

(6) Det skal avtales når og hvorledes sluttoppgjør skal foretas.

(7) Anskaffelsesmyndigheten skal påse at betaling og postering finner sted rettidig.

Med dette menes at anskaffelsesmyndigheten skal betale nær betalingsfristens utløp.

Anskaffelsesmyndigheten skal påse at leverandørene presenterer regningene snarest etter at varene er levert og godkjent slik at betaling kan finne sted som forutsatt.

(8) Ferdig produsert materiell og materialer, komponenter og utstyr som skal benyttes til leveransen, og som forsvarssektoren helt eller delvis har betalt for før leveranse finner sted, skal merkes «Forsvarets eiendom» og plasseres atskilt fra annet materiell, for å sikre eiendomsrett til betalt utstyr og materialer m.v.

(9) Spesielt utstyr, verktøy og instrumenter som inngår i en kontrakt og blir belastet denne i sin helhet, blir forsvarssektorens eiendom og skal merkes som angitt ovenfor. Forsvarssektoren skal på forhånd godkjenne slike belastninger og de skal avtales i de spesielle kontraktsvilkår.

(10) Det kan i kontrakten avtales, hvis betaling fra forsvarssektoren skjer senere enn fastsatt, at det påløper gjeldende forsinkelsesrente etter lov 17. desember 1976 nr. 100 om forsinkelsesrente. Det er ikke tillatt å fastsette betalingsvilkår som vites, eller skjønnes, å resultere i forsinket betaling.

§ 23-7 Sikkerhetsstillelse for betaling³¹⁰

(1) Det skal stilles sikkerhet for betalinger som foretas før levering i form av garanti (selvskyldnerkausjon). Garantiklausulen skal utformes slik at det til en hver tid utestående beløp skal være 100 % dekket av betalingsgarantien. I enkelte tilfeller, der en gjennom vurdering av kontraktens størrelse og varighet, samt tilfredsstillende resultater fra en detaljert leverandøranalyse, jf. kapittel 18, anser at risiko for tap er liten, kan anskaffelsesmyndigheten bestemme at sikkerhetsstillelse ikke skal kreves.

(2) Ved kjøp fra statlige institusjoner og forvaltningsbedrifter som ikke er aksjeselskap, skal sikkerhet ikke kreves.

(3) Sikkerhet bør fortrinnsvis gis som « on demand » garanti fra bank, forsikrings- eller garantiselskap e.l. Garanti fra andre kilder må godkjennes av Forsvarsdepartementet. I alle tilfeller skal garantien gis som selvskyldnerkausjon.

(4) Ved betaling ved leveranse (delleveranse) kan tilbakeholdes 5 % av (del) leveransens pris hvis leverandøren ikke har stillet sikkerhet for riktig oppfyllelse av kontrakten inntil hele leveransen er levert eller til utløp av garantiperioden (her menes garantitid for eventuell produktgaranti).

---

³¹⁰ Tidligere punkt 19.4

Kapittel 24 Rettigheter³¹¹

§ 24-1 Vurdering av immaterielle rettigheter og royalty

I henhold til rammer gitt av Forsvarsdepartementet i det enkelte tilfelle, skal anskaffelsesmyndigheten legge det nedenstående til grunn i sin vurdering av immaterielle rettigheter og royalty. Eierskap til immaterielle rettigheter og eventuell royalty skal fremgå av forespørsel/konkurransesgrunnlag og kontrakt.

§ 24-2 Begreper

(1) Med immaterielle rettigheter menes hovedsakelig rettigheter knyttet til:

a. patenter. Patent er en tidsbegrenset enerett til å utnytte en oppfinnelse. Patent kan også beskrives som noe som beskytter nye tekniske løsninger eller prosesser som innbefatter et nytt prinsipp eller en ny idé (oppfinnelser). Patentet forbyr andre å produsere, selge, bearbeide, bruke, importere eller eie oppfinnelsen for kommersielle formål. Patentvernet gjelder normalt i 20 år (i noen land 17 år) fra patentsøknadens registrering/registrering.

b. varemerker. Varemerker er navn, symbol, tegn eller mønster skapt med den hensikt å identifisere en vare eller tjeneste, og skille dem fra konkurrentenes varer eller tjenester. Beskyttelse kan oppnås ved registrering eller ved innarbeiding.

c. designrett. Registrerte og/eller innarbeidete design beskytter utseendet og formen til et produkt. De beskytter ikke de tekniske/funksjonelle trekk til produktet; dette beskyttes av patenter. Designvernet kan gjelde i 25 år etter registrering.

d. opphavsrett. Opphavsretten gir en tidsbestemt beskyttelse av åndsverk, eksempelvis bøker, skulpturer, filmer og teknologibaserte arbeider, herunder dataprogrammer. Opphavsrett er en rettighet som gis når arbeidet utføres og som automatisk tilhører opphavsmannen. I de fleste land trenger verket og den tilhørende opphavsretten ikke å registreres eller offentliggjøres, men det bør finnes en form for dokumentasjon. Normalt gir opphavsretten vern i forfatterens levetid pluss 70 år (Europa). Opphavsretten gir opphavsmannen en rett til å bli navngitt, vern mot krenkende bruk og andre ideelle rettigheter.

(2) Royalty er en godtgjørelse (betalingsprinsipp) for kommersiell utnyttelse av immaterielle rettigheter.

(3) Rådighet er et begrep som benyttes for å angi på hvilken måte og i hvilket omfang man kan disponere over de immaterielle rettighetene. En rådighet kan eksempelvis innebære en begrenset eller full og uinnskrenket bruksrett på hele eller deler av de immaterielle rettighetene, avhengig av hva som er avtalt med opphavsmannen eller rettighetshaveren. Forsvarssektoren må i hvert enkelt tilfelle konkret definere hva rådigheten gjelder og hva den går ut på.

(4) Overdragelse innebærer at forsvarssektoren blir helt eller delvis eier av de overdratte immaterielle rettighetene.

(5) Eksklusiv lisensavtale innebærer at forsvarssektoren får en enerett til å rå over de immaterielle rettighetene i henhold til den enkelte avtale, men blir ikke eier.

(6) Ikke-eksklusiv lisensavtale innebærer at forsvarssektoren får en nærmere bestemt og begrenset rett til å rå over de immaterielle rettighetene i henhold til den enkelte avtale.

§ 24-3 Avtaleinngåelse om immaterielle rettigheter

Anskaffelsesmyndigheten må i hvert enkelt tilfelle vurdere:

a. om det er tillatt, helt eller delvis, å kreve rådighet over kontraktsgjensstandens

³²² Tidligere punkt 22.95

³¹³ Tidligere punkt 22.94 – nytt revidert kapittel tas inn

immaterielle rettigheter i en anskaffelse, og

b. om og i hvilken grad det er nødvendig, herunder hva som framstår som det økonomisk mest fordelaktige alternativet ut i fra en kost/nytte betraktning, helt eller delvis, å skaffe seg rådighet eller rettigheter over de immaterielle rettighetene i en anskaffelse eller i en utviklingskontrakt. Herunder må det vurderes om anskaffelsen er et sammensatt produkt med inngående komponenter der de immaterielle rettighetene er eid av flere i tillegg til leverandøren og at overdragelse eller lisensiering således vil være vanskelig å gjennomføre.

§ 24-4 Hovedregel - ikke-eksklusiv lisensavtale

(1) Forsvarssektoren skal som hovedregel inngå ikke-eksklusive lisensavtaler, så lenge dette oppfyller forsvarssektorens behov, og framstår som det økonomisk mest fordelaktige alternativet ut i fra en kost/nytte betraktning. Inngåelse Inngåelse av en ikke-eksklusiv lisensavtale kan begrense seg til å gjelde kun enkelte immaterielle rettigheter, og kan i tillegg begrense seg i tid.

Merknad [CKJ30]: Første bokstav er en liten L; rettet til stor I (for lvar)

(2) Forsvarssektoren skal normalt uten nærmere erstatning eller royalty ha rett til å benytte teknisk dokumentasjon som leveres under en kontrakt som er nødvendig i en forespørsel/kontraktgrunnlag for å beskrive grensesnitt og funksjonalitet i forbindelse med anskaffelse av tilstøtende systemer/materiell, såkalt Grensesnitt dokumentasjon. Normalt skal en ikke-eksklusiv lisensavtale inneholde nødvendig bruksrett til kontraktsgjenstanden, og rettigheter til Grensesnitt dokumentasjon.

Merknad [a31]: Her bør det være et nødvendighetskriterium.

(3) Som Grensesnittedokumentasjon kan følgende dokumenter (beskrivelser) være omfattet, og som er direkte relatert til forsvarssektorens behov for å gi ut grensesnittbeskrivelse til tredjepart regnes følgende:

Merknad [a32]: Dette synes å gå lengre enn hva som er nødvendig.

- a. overordnet form-, tilpasning- og funksjon,
- b. nødvendig for overordnet installering, operering, vedlikehold og trening,
- c. endringer og korreksjoner av teknisk dokumentasjon levert fra forsvarssektoren til leverandøren,
- d. offentlig tilgjengelige-tilgjengelig informasjon eller informasjon som leverandøren eller andre har gjort tilgjengelig uten brudd på konfidensialitetsforpliktelser,
- e. teknisk dokumentasjon som forsvarssektoren gjennom særskilt avtale har oppnådd rettigheter til, og
- f. annen teknisk informasjon levert av forsvarssektoren til leverandøren.

Forsvarssektoren kan for internt bruk kostnadsfritt mangfoldiggjøre og distribuere teknisk dokumentasjon som er levert fra leverandøren.

§ 24-5 Unntak - overdragelse eller eksklusiv lisensavtale

Forsvarssektoren kan inngå en avtale om overdragelse eller eksklusiv lisenlisens, når dette ut i fra en kost/nytte betraktning framstår som det økonomisk mest fordelaktige alternativet, eller det foreligger tungtveiende sikkerhetsbetraktninger, eksempelvis i henhold til lov og tilhørende forskrift om oppfinnelser av betydning for rikets forsvar, som utelukker at det inngås en ikke-eksklusiv lisensavtale. Overdragelse eller inngåelse av en eksklusiv lisensavtale kan begrenses både i tid og til enkelte immaterielle rettigheter.

§ 24-6 Sammensatte avtaler

Hvis det ikke er mulig å inngå en full eksklusiv lisensavtale, skal forsvarssektoren vurdere om avtalen bør bestå av en delvis overdragelse av immaterielle rettigheter, eller være eksklusiv for ~~hvert~~ en rettigheter og ~~ikke-eksklusiv~~ ikke-eksklusiv for andre rettigheter.

³²³ Tidligere punkt 22.3.1

§ 24-7 Avtalekonkretisering av immaterielle rettigheter

(1) Når det inngås avtale om overdragelse, eller inngås en eksklusiv eller ikke-eksklusiv lisensavtale, må det avtales helt konkret hva som er formålet med avtaleinngåelsen om de immaterielle rettighetene, hvilke immaterielle rettigheter forsvarssektoren har fått, og på hvilken måte forsvarssektoren kan rå over disse.

(2) Videre skal det avtales at dokumentasjon knyttet til de angjeldende immaterielle rettigheter fritt kan mangfoldiggjøres for hele forsvarssektoren. I tillegg kan det avtales at slik dokumentasjon fritt kan mangfoldiggjøres for andre enn forsvarssektoren, når dette framstår som nødvendig. Eksempelvis kan nevnes andre lands forsvar.

(3) Det skal avtales med leverandøren at hvis det som skal utvikles av en eller annen årsak ikke blir ferdig utviklet, produsert, industrialisert eller kommersialisert, skal forsvarssektoren få overdratt til seg så stor andel av de immaterielle rettighetene at forsvarssektorens kostnader vil kunne bli dekket ved et videresalg. Samtidig skal det avtales at de overdratte immaterielle rettighetene vil kunne bli benyttet for ferdigstilling, videreutvikling, produksjon, industrialisering og kommersialisering av en annen aktør, eller videresolgt for å dekke inn forsvarssektorens andel av kostnadene.

(4) Endelig skal det avtales at forsvarssektoren skal holdes skadesløs mot krenkelse av tredjemanns immaterielle rettigheter. Det skal reguleres i avtalevilkårene at det er leverandøren/ rettighetshaveren som fullt og helt står ansvarlig, både juridisk og økonomisk for eventuell krenkelse av tredjemanns immaterielle rettigheter. Forsvarssektoren må sikre seg at leverandøren/ rettighetshaveren ved eventuell krenkelse retter opp i forholdet, eventuelt tilbyr en tilsvarende løsning slik at vilkårene og formålet med avtalen oppfylles.

§ 24-8 Arbeidstakere eller oppdragstakere i forsvarssektoren som opphavsmann

(1) Har en arbeidstaker i forsvarssektoren som har forsknings- eller oppfinnervirksomhet som sine vesentligste arbeidsoppgaver, nådd fram til en oppfinnelse ved utførelsen av disse oppgaver eller utgjør en oppfinnelse resultat av en nærmere angitt oppgave som en arbeidstaker er blitt pålagt i sin tjeneste, kan arbeidsgiveren kreve retten til oppfinnelsen helt eller delvis overført til seg, dersom utnyttelsen av oppfinnelsen faller innenfor bedriftens virksomhetsområde.

(2) Er oppfinnelsen blitt til i annet samband med tjenesten kan arbeidsgiveren på nærmere vilkår kreve å få utnytte den i sin virksomhet dersom utnyttelsen faller innenfor bedriftens virksomhetsområde.

(3) Er oppfinnelsen blitt til uten samband med tjenesten, har arbeidsgiveren på nærmere vilkår fortrinnsrett til og innga avtale med arbeidstakeren om helt eller delvis å overta retten til oppfinnelsen, dersom utnyttelsen faller innenfor bedriftens virksomhetsområde.

(4) Før det har blitt avklart om de immaterielle rettighetene, helt eller delvis, kan og vil overføres til arbeidsgiver, jf. særlig §§ 4 og 5 i lov om retten til oppfinnelser som er gjort av arbeidstakere, kan ikke arbeidstakeren rå over det immaterielle godet ved avtale eller på annen måte. Overføres de immaterielle rettighetene til arbeidsgiver, kan ikke arbeidstakeren rå over disse ved avtale eller på annen måte uten etter samtykke fra arbeidsgiver.

(5) Hvis noen i forsvarssektoren, enten i egenskap av å være arbeidstaker eller som oppdragstaker på vegne av forsvarssektoren, har bidratt til forskning og utvikling av et produkt som inneholder en oppfinnelse eller skapt et åndsverk eller på annen måte har bidratt til å skape et immaterielt gode, og på grunn av sin innsats har blitt oppfinner til oppfinnelsen, kan ikke oppfinnelsen komme i strid med lov om forsvarsviktige oppfinnelser av betydning for rikets forsvar, med mindre punkt 22.3.1

Merknad [a33]: Nødvendig presisering

Merknad [CKj34]: Uklart om dette også skal omfatte "background information". Skal slik overdragelse også gjøres hvis det er forsvarssektoren som ikke ønsker å produsere, industrialisere eller kommersialisere det som skal utvikles? Dekning av forsvarssektorens kostnader synes ikke å være en relevant begrunnelse – skal forsvarssektoren opptrre som en kommersiell aktør?

Merknad [CKj35]: Vi kan ikke forstå at paragraf 24-8 om oppfinnelser gjort av forsvarssektorens arbeidstakere er relevant i et anskaffelsesregelverk som ARF.

Formatert: Utheving

tilhørende forskrift om behandling av saker etter lov om oppfinnelser av betydning for rikets forsvar.

§ 24-9 Dokumentasjon - anskaffelsesprotokoll

Anskaffelsesprotokollen skal klart angi prisen på anskaffelses-/kjøpskontrakten med og uten de immaterielle rettighetene, hva som ligger til grunn i vurderingen av om det er tillatt og hvorfor det er nødvendig å skaffe seg rådighet over de immaterielle rettighetene, og hvorfor slik rådighet eller rettigheter framstår som det økonomisk mest fordelaktige alternativet ut i fra en kost/nytte betraktning. I tillegg skal det fremgå hva som eventuelt ligger til grunn for å fravike den rettlede sats på 5 % for royalty.

§ 24-10 Royalty

(1) Hvis forsvarssektoren, helt eller delvis, har finansiert forskning og utvikling av et produkt, skal det inngås avtale om royalty av fakturert salgpris.

(2) Størrelsen på royalty skal tilpasses det enkelte tilfellet. Som rettlede sats angis 5 % royalty av fakturert salgpris. Royalty må imidlertid vurderes ut fra markedspotensialet, utviklingskostnader sett i sammenheng med produksjonskostnader og eventuell avgift per solgte enhet m.m.

(3) Royalty skal beregnes av fakturert salgpris for den eller de deler av produktet som utviklingsbidraget er knyttet til, og skal betales fra første salgskrone, også etter at inntil forsvarssektorens kostnader er dekket. Fordi teknologien blir utdatert etter hvert bør royaltysatsen normalt være fallende over tid og bør etter 15 år falle helt bort. Det er også vanlig at royaltysatsen er fallende ved økende volum. Royalty skal betales til forsvarssektoren iht. kontraktens bestemmelser (se del xx (i dag del 25 Administrative bestemmelser)). Betaling skal skje innen 15. februar det påfølgende året basert på fakturert salg. Ved forsinket betaling skal leverandøren betale forsinkelsesrente i henhold til lov om forsinkelsesrente. Det er den anskaffende myndighet i forsvarssektoren som er ansvarlig for å følge opp at royalty betales i henhold til avtalen.

(4) Ved hvis senere videreutvikling er bekostet av leverandøren, skal royalty til forsvarssektoren beregnes slik:

Forsvarets Forsvarssektorens royalty = $X \cdot \frac{A}{A+B}$

X = Opprinnelig beregnet royalty,

A = Forsvarssektorens utviklingskostnader (herunder forsvarssektorens egeninnsats),

B = Leverandørens videreutviklingskostnader.

§ 24-11 Leverandørens registrerings- og rapporteringsplikt

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal pålegge leverandøren registreringsplikt, herunder plikt til å opprette en spesiell oversikt som viser eksakte antall enheter som er produsert samt fakturert verdi. Serienummer og annen relevant informasjon for fastsettelse av royalty skal registreres.

(2) Anskaffelsesmyndigheten skal forplikte leverandøren til å sende rapport om salg og innkrevd avgift for hvert kalenderår. Leverandøren skal rapportere selv om det ikke har vært salg i perioden.

³²² Tidligere punkt 22.98
§ 24-11 Innsyn og verifisering

³²³ Tidligere punkt 23.3.1
Forsvarssektoren skal ha rett til innsyn hos leverandøren for å verifisere

Merknad [CKj36]: Satsen står i paragraf 24-10(2) og bør ikke gjentas flere steder.

Merknad [a37]: Kriterier for fritak bør inn.

Merknad [t38]: Ved delvis finansiering ifm videreutvikling er det stor risiko for at et produkt har royalty til mer enn «kunde». Dette er dyrt og komplisert.

Merknad [a39]: Definer salgpris

Merknad [a40]: Øvre sats

Merknad [a41]: Da bør royalty opphøre – forsvarssektoren er ikke en kommersiell aktør og betaling utover bidraget synes å være i strid med industripolitiske retningslinjer.

Merknad [CKj42]: Teksten i formelen er i ARF blitt forvrengt fra opprinnelig tekst i BAF pkt. 6.214.1.e og kan misforstås. Foreslår å gå tilbake til opprinnelig tekst i BAF.

Formatert: Norsk (bokmål)

underlagsmaterialet og ha rett til å innhente opplysninger gjennom relevante etater om eventuelle salg til utlandet.

³²² Tidligere punkt 22.99

³²³ Tidligere punkt 22.3.1

§ 24-13 Søknad om unntak

Hvis forsvarssektoren ønsker å gjøre fritak for noen av bestemmelsene etter dette kapittel, skal begrunnet søknad fremsendes til Forsvarsdepartementet for godkjenning.

Kapittel 25 Materiell og anlegg som holdes av forsvarssektoren³¹²

§ 25-1 Hovedregel³¹³

Forsvarssektoren skal sikre at leverandøren normalt selv anskaffer alt som er nødvendig for gjennomføringen av en kontrakt med forsvarssektoren. I noen tilfeller, der det er økonomisk fordelaktig og/eller nødvendig, kan forsvarssektoren holde råmaterialer, deler, utstyr, våpen, ammunisjon, verktøy eller anlegg, og stille dette til leverandørens disposisjon for gjennomføring av avtalen.

Kommentar:

Generelle retningslinjer for utlån og utleie er gitt i Tjenestereglement for Forsvaret Klasse 7, 747 Utlevering, utlån og utleie.

§ 25-2 Spesielt utstyr og verktøy³¹⁴

Spesielt utstyr, herunder våpen, prøveutstyr og verktøy som eies av forsvarssektoren må ikke leies eller lånes ut til leverandører for gjennomføring av en kontrakt med forsvarssektoren hvis slikt utlån får uheldig innvirkning på prosjekter eller produksjon som har høyere prioritet.

§ 25-3 Krav til forespørsel³¹⁵

Forespørselen skal inneholde tilstrekkelige opplysninger om materiell og anlegg som forsvarssektoren vil stille til disposisjon ved gjennomføring av en kontrakt.

§ 25-4 Forhold som skal avtales – ~~materiel~~materiell, anlegg og ~~diverse~~diverse³¹⁶³¹⁷³¹⁸

(1) For materiell skal det blant annet avtales:

- a. når og hvor materiellet som holdes av forsvarssektoren skal leveres,
- b. når og hvor materiellet skal tilbakeleveres,
- c. hvorledes materiellet skal utleveres, lagres og brukes, og

d. hvem som er ansvarlig for materiellet mens det er i leverandørens varetekt, herunder ansvar for skader og tyveri. Normalt bør ansvaret for materiellet ligge hos leverandøren.

(2) Dersom materiellet skal inngå i den endelige leveransen, må det avklares hvilket ansvar leverandøren får for materiellets kvalitet og materiellets grensesnitt/ funksjonalitet i forhold til leverandørens totale leveranse (systemansvar).

(3) Hvorledes eventuelt overskuddsmateriell, avfall og skrap skal disponeres. Hvis det

³¹² Tidligere del 21

³¹³ Tidligere punkt 21.1

³¹⁴ Tidligere punkt 21.2

³¹⁵ Tidligere punkt 21.3

³¹⁶ Tidligere punkt 21.4 og 21.4.1

³¹⁷ Tidligere punkt 21.4

³¹⁸ Tidligere punkt 21.5.1

er praktisk mulig, kan overskuddet mv. overlates leverandøren mot passende vederlag. Hvis bruks- eller egenverdien er liten, kan disponeringsretten overlates leverandøren uten vederlag.

(4) Med anlegg menes grunn, bygninger, lokaler og andre faste etableringer som leverandøren i alminnelighet skal være ansvarlig for å holde for gjennomføringen av en kontrakt.

(5) Ved utlån av anlegg skal det blant annet avtales: tidsperiode, ansvarsforhold, eventuell leie eller gebyr, vedlikehold og forbedringer av anleggene og forsikring.

(6) Forsvarssektoren kan unntaksvis avtale å holde materiell og anlegg etter at en kontrakt er inngått.

Kapittel 26 Anspørings- og sanksjonsordninger³¹⁹

§ 26-1 Formål³²⁰

Formålet med anspørings- og sanksjonsordninger er å sikre gode leveranser til forsvarssektoren. Det er i hovedsak tre faktorer som påvirker om en kjøper i gjennomføringen av en kontrakt når de mål som er satt. Det vil være om leveransen skjer til avtalt tid, ytelse (kvalitet) og kostnad. I enkelte sammenhenger kan det være ønskelig at leverandøren får til et bedre resultat enn avtalt. For å få til slike effekter må det avtales anspøringsmekanismer, gjerne flere i kombinasjon med hverandre, avhengig av de effekter kjøper ønsker å oppnå.

§ 26-2 Virkemidler³²¹

Virkemidlene kjøperen har til disposisjon er basert på belønning eller sanksjoner. Sanksjonsmidlene er avkortning eller tilbakeholdelse av betaling, dagmulkt og i siste instans heving/erstatning. Belønningen vil være i form av bonus/anspøringsordninger. Anspøringsordningene er basert på at den endelige pris, som skal betales vil være avhengig av hvordan leverandøren klarer å gjennomføre kontrakten i forhold til de avtalte anspøringskriterier. Anspøringsarrangementet setter gevinsten i forhold til leverandørens effektivitet, slik at prestasjoner som er av verdi for forsvarssektoren belønnes.

§ 26-3 Krav til tidsriktig leveranse³²²

Der leveransen er tidskritisk, og forsvarssektoren påføres tap av noen art ved at en leveranse ikke skjer tidsriktig, må det avtales virkemidler i kontrakten som kan være med å sikre dette. Det vil si at i tillegg til å holde tilbake betaling til leveranse skjer som forutsatt, eller en betalingsmilepæl blir oppfylt, benytter man bestemmelser om dagmulkt. Den positive motpol til disse sanksjonene vil være å bruke tidsansporing. Det bør vurderes å balansere ordningene opp mot hverandre i en kontrakt.

§ 26-4 Dagmulkt³²³

(1) Der leveransen er tidskritisk skal det avtales dagmulkt. Dagmulktens størrelse og hvordan den skal beregnes må fastsettes i de spesielle kontraktsvilkår eller ved bruk av bl.

³¹⁹ Tidligere del 22

³²⁰ Tidligere punkt 22.1

³²¹ Tidligere punkt 22.2

³²² Tidligere punkt 22.3

³²³ Tidligere punkt 22.3.1

Merknad [t43]: Hva menes med dette? Bør fremgå klart av kontrakten for å skape forutsigbarhet.

Merknad [SB44]: Synes denne må være OK. De mener jo at det i så fall skal avtales i kontrakten.

5002. Forsvarssektoren skal ha rett til å kreve inn boten uten dokumentasjon av tap ved forsinkelsen. En normativ sats for dagmulkt er 1 - en - promille pr. virkedag etter avtalt leveringstid, regnet av den avtalte pris som knytter seg til den forsinkede leveranse eller leveransemilepæl. ~~den del av leveransen som på grunn av forsinkelsen ikke kan tas i bruk som forutsatt.~~ Med pris forstås i denne sammenheng grunnpris med alle avtalte tillegg og fradrag. Total Dagmulkten skal normalt begrenses til 10 % av kontraktens verdi. Videre skal dagmulkt for den del av prisen som dekker den del av leveransen som er forsinket, også begrenses til 10 %. For kontrakter undergitt kostnadskontroll, skal den totale dagmulkt ikke overstige kontraktens gevinstsats. ~~ikke kan tas i bruk som forutsatt.~~

(2) Innkreving av dagmulkt følger i prinsippet automatisk ved forsinkelse.

§ 26-5 Tilbakeholde betaling³²⁴

I henhold til bestemmelsene om betaling skal det ikke betales før en har mottatt avtalt leveranse, eller at kriteriene for å oppfylle en betalingsmilepæl er oppnådd. Hvis en leverandør ikke når avtalt leveransetidspunkt, vil han normalt få en likviditetsmessig belastning som vil ha en effekt i forhold til at han prioriterer å oppfylle kontraktens bestemmelser. Dette virkemidlet må kjøper benytte ved forhandling av betalingsplan for å opprettholde ønsket fremdrift.

§ 26-6 Tidsansporing³²⁵

Der det av ulike årsaker vil ha en verdi for forsvarssektoren å motta en leveranse så tidlig som mulig, vil det være mulig å knytte ansporingsordninger til leveringstid. Disse vil normalt være utformet slik at leverandøren får en bonus (uttrykt i penger) pr. tidsenhet han leverer før avtalt (stipulert) leveringstidspunkt. Det er da viktig å fastsette hvilke verdier som skal måles, og hvorledes de skal måles, for å få fastsatt avvik fra de stipulerte leveringstider.

§ 26-7 Krav til riktig ytelse³²⁶

Virkemidlene for å opprettholde avtalte ytelseskrav vil ofte være koblet sammen med overholdelse av leveringstid. Hvis leveringstiden ikke overholdes er det som oftest fordi leverandøren ikke har oppnådd de ytelser som er avtalt. De samme virkemidler som gjelder leveringstid kan derfor også være virksomme for ytelse. Usikkerhetsmomentet knyttet til ytelse er mer knyttet til om kjøperens spesifikasjoner er entydige, og om det er mulig å teste om ytelsen er oppnådd.

§ 26-8 Ytelsesansporing³²⁷

(1) I en del kontrakter, særlig i utviklingskontrakter, vil det være aktuelt å inkludere ansporingsordninger for ytelse. Det er da viktig å fastsette hvilke verdier som skal måles og hvorledes de skal måles, for å få fastsatt avvik fra de stipulerte ytelseskrav.

(2) Effekten av å ha ansporingsordning for ytelse er avhengig av at det er av reell verdi for forsvarssektoren å oppnå ytelse ut over minstekravet, eller at det under utviklingskontrakter oppnås forbedringer som vil medføre reduksjon av kostnader for fremtidige kontrakter, levetidskostnader mv.

Merknad [a45]: Uklar, må kun relatere seg til verdien av forsinkelsen. Statens standard avtaler, samt NS standarder og NTK standarder har alle kun dagmulkt relatert til selve leveransen, eller den aktuelle milepæl.

³²⁶ Tidligere punkt 22.4

³²⁷ Tidligere punkt 22.4.1

---

³²⁴ Tidligere punkt 22.3.2

³²⁵ Tidligere punkt 22.3.3

³²⁶ Tidligere punkt 22.5

³²⁷ Tidligere punkt 22.4.1

§ 26-9 Kostnadseffektiv leveranse³²⁸

(1) Den pris som forsvarssektoren skal betale for gjennomføringen av en kontrakt vil være avhengig av valgt kontrakttype, jf. kapittel 19 om kontraktstyper.

(2) Noen av disse kontrakttyper inneholder insitamenter som skal tjene til å anspore til **kostnadsreduksjon** som f.eks. i priskontrakt med ansporing. I denne kontrakt er det innført en mekanisme som øker leverandørens gevinst når kostnadene reduseres samtidig som total pris for kjøper går ned. I kontrakten avtales det stipulert kostnad og en dertil hørende stipulert risikokompensasjon, som beregnes slik som angitt i Del 11 Kostnadskontroll. I tillegg avtales hvordan partene skal dele kostnadsinnsparingene. Leverandøren kan derved ved ekstra innsats realisere en gevinst som går opp til det maksimum som er avtalt.

(3) Denne kontrakttype forener kjøperens interesse av kostnadsinnsyn med ansporing til kostnadsreduksjoner hos leverandøren, og gjøre kontrakten mer interessant for sistnevnte.

(4) Om slike ansporingsordninger for et gitt tilfelle skal anses som god, mindre god eller dårlig, beror imidlertid helt og holdent på i hvilken grad forholdene har ligget til rette for å stipulere kostnaden riktig.

Merknad [a46]: For ansporingskontrakter, må det også tas høyde for kostnadsoverskridelser og deling av disse. Hvis ikke, er det ikke noe incentiv for leverandøren til å inngå en ansporingsavtale.

§ 26-10 Balansering av ansporingsordningene³²⁹

(1) Ved mange anskaffelser er det flere faktorer enn kontroll med kostnadene som har avgjørende betydning for forsvarssektoren. Slike faktorer kan være ytelsesevne med henblikk på et bedre eller mer pålitelig produkt, leveringstider når det er nødvendig med hurtig tilfredsstillelse av militære behov, eller en kombinasjon av kostnad, tid og ytelsesevne. Kontrakten kan skrives slik at ansporing gis for alle disse faktorer.

(2) Når slike kombinerte ansporingsordninger benyttes, må en ta særlig hensyn for å oppnå og opprettholde en passende balanse mellom de forskjellige ansporinger. Ansporingsordningene må utformes slik at den totale ansporingsgevinst fordeles i henhold til den vekt som tillegges de enkelte ytelser, sett i forhold til at forsvarssektoren skal oppnå maksimalt utbytte.

(3) Uten riktig balanse av ansporingene, kan resultatet bli at forsvarssektoren betaler mer for et produkt med større yteevne enn nødvendig, eller for et produkt som leveres før det trengs.

§ 26-11 Begrensning av ansporing³³⁰

Ved oppgjør av en priskontrakt med ansporing eller kostnadskontrakt med ansporing, vil det være summen av stipulert risikokompensasjon og ansporing som utgjør den reelle gevinst/ fortjeneste. Selv om det er slik at disse kontrakttypene skal være basert på noenlunde sikre estimater, og være underlagt kostnadsanalyse, bør det forhandles en maksimal grense for summen av kostnadsansporing og stipulert risikokompensasjon. Dette vil motvirke at en leverandør får uttelling for innsparinger, eller ytelsesforbedring som ikke er grunnlagt i leverandørens effektivitet eller prestasjoner.

Kommentar:

Det er viktig å merke seg at det ikke er fastsatt noen slik absolutt grense i konkrete tall da dette kan variere fra sak til sak og således gir fleksibilitet til individuell fastsettelse. I enkelte tilfeller kan det også være aktuelt å ikke ha en slik grense.

³²⁸ Tidligere punkt 22.5

³²⁹ Tidligere punkt 22.6

³³⁰ Tidligere punkt 22.7

I tillegg til en begrensning av kostnadsansporingen vil det være naturlig å fastsette egne maksimale grenser knyttet til eventuell ytelses- og/ eller tidsansporing. Disse maksimalbegrensningene må fastsettes basert på samme argumentasjon som ovenfor og/ eller at forsvarssektoren har en maksimal grense for de forbedringer innen tid eller ytelse man ønsker å oppnå.

Det er fornuftig å avtale separate grenser for de ulike ansporingsordningene slik at uutnyttet potensiale innen en ansporingsordning ikke kan benyttes til å øke ansporingspotensialet i en annen. (F.eks.: I en kontrakt er det avtalt at maksimal kostnadsansporing er satt ved en grense som representerer 20 % innsparing, i tillegg er det avtalt tidsansporing. Når kontrakten er slutført har innsparingen blitt 30 % på kostnader og ingen ting i tidsansporing. Det uutnyttede potensialet i tidsansporingen kan ikke benyttes til å øke kostnadsansporingen ut over avtalt maksimal grense, fordi det ikke er noen sammenheng mellom de to ansporingsordningene.)

Hvis man ønsker, kan det eventuelt etableres en øvre grense som er lavere enn full uttelling i alle avtalte ansporingsordninger. Se § 5-21 om maler/blanketter/standarder.

§ 26-12 Innsyn³³¹

I alle kontrakter med bestemmelse om kostnadsansporing skal det gjennomføres kostnadskontroll i henhold til kapittel 17 om kostnadskontroll. Det må derfor avtales innsynsbestemmelser i kontraktens spesielle vilkår i henhold til kapittel 27 om innsyn.

§ 26-13 Heving og erstatning³³²

I alle kontrakter av et slikt omfang at det anses nødvendig, må det inkluderes bestemmelser om heving og erstatning i kontrakten. Dette er også et virkemiddel i forhold til å opprettholde forventet gjennomføring av kontrakten. Det vises til kjøpsloven for alminnelige bestemmelser knyttet til dette tema. Alle vilkår ut over det som følger av kjøpsloven må spesifiseres i de spesielle kontraktsvilkår.

Kapittel 27 Innsyn³³³

§ 27-1 Generelt³³⁴

Med innsyn menes at leverandøren skal gi alle opplysninger, dokumenter mv. til autorisert representant fra forsvarssektoren som denne representant mener er av betydning for å utføre sitt oppdrag. Leverandøren må også gi fysisk adgang til alle eiendommer og lokaliteter for forsvarssektorens representanter der det er nødvendig for at disse skal kunne utføre sine oppdrag.

§ 27-2 Hovedregel³³⁵

(1) Normalt skal forsvarssektoren kreve innsyn hos leverandører i regnskap og alle forhold som er relevant med tanke på gjennomføring av en kontrakt. Slikt innsyn vil normalt

---

³³¹ Tidligere punkt 22.8

³³² Tidligere punkt 22.9

³³³ Tidligere del 23

³³⁴ Tidligere punkt 23.1

³³⁵ Tidligere punkt 23.2

relatere seg til forhold knyttet til kvalitetssikring, kostnadskontroll, leverandøranalyse, kodifisering, sikkerhetsbeskyttelse og inspeksjon av teknisk fremdrift og/ eller materiell eid av forsvarssektoren.

(2) Forsvarssektoren berettiger seg innsynsrett i leverandørers regnskap ved mistanke om økonomiske misligheter, utroskap eller lignende forhold.

(3) Ved anskaffelser fra utlandet skal det kreves innsyn så langt det er mulig. Dette gjelder også for FMS anskaffelser.

§ 27-3 Sikring av rett til innsyn³³⁶

For å oppnå innsyn må retten til dette være sikret skriftlig. Retten til innsyn skal tas med i forespørselen/konkurranses grunnlag og kontrakt. For innsyn som skal gjennomføres i kontraktsperioden og/ eller ved avslutning av kontrakten, må innsynsretten være sikret i kontraktsvilkårene.

§ 27-4 Innsyn hos underleverandører³³⁷

Dersom deler av leveransen skal leveres fra underleverandører som leverandøren er knyttet til gjennom konserndannelse, eller som han har bestemmende innflytelse over, eller omvendt, skal hovedleverandøren sørge for at anskaffelsesmyndighet gis samme innsynsrett hos underleverandøren. Anskaffelsesmyndighet kan fastsette at disse bestemmelsene skal gjøres gjeldende også for øvrige underleverandører.

§ 27-5 Innsyn og ansvarsfordeling³³⁸

Når forsvarssektoren benytter seg av et slikt innsyn, må en være oppmerksom på forhold som kan påvirke ansvarsfordelingen mellom forsvarssektoren og hovedleverandøren, eventuelt mellom hoved- og underleverandører.

§ 27-6 Innsyn for kostnadskontroll ved kjøp fra utlandet³³⁹

(1) Kostnadskontroll skal også utføres i forbindelse med anskaffelser fra eneleverandører i utlandet. Det skal vurderes om det kan være hensiktsmessig å inngå avtale med vedkommende lands revisjonsorgan om gjennomføring av revisjonen. Det må i disse tilfeller klargjøres hvem som skal revidere og retten til opplysningene fra revisjonen (herunder innsynsrett for Riksrevisjonen).

(2) Det kan også være naturlig å benytte vedkommende lands regler hvis disse er formålstjenlige sett fra norsk side. Hvis ikke, må det avtales bestemmelser som sikrer at beregningene blir gjennomført på en måte som tilfredsstillende de norske behov, herunder bruk av norske regler og revisorer.

(3) Hvis konklusjonen på disse vurderingene er at en benytter vedkommende lands revisjonsorgan og det er et NATO- eller PfP-land, er det mest hensiktsmessig å benytte den prosedyre som er utarbeidet gjennom AC/313.

Merknad [a47]: Forskjellsbehandling ift gevinst.

Merknad [SB48]: .."ift fortjeneste"...

³³⁶ Tidligere punkt 23.3

³³⁷ Tidligere punkt 23.4

³³⁸ Tidligere punkt 23.5

³³⁹ Tidligere punkt 23.6

Kapittel 28 Valuta³⁴⁰

§ 28-1 Anskaffelser fra utenlandske leverandører³⁴¹

(1) Ved anskaffelser fra utenlandske leverandører fastsettes prisen i leverandørlandets valuta.

(2) Valutaen som kontrakten inngås i, må noteres daglig av Norges Bank.

§ 28-2 Valuta i underleveranser³⁴²

(1) Leverandøren skal som hovedregel bære usikkerheten som skyldes forandringer i valutakursene knyttet til underleveranser etter avtaleinngåelse med forsvarssektoren.

Forsvarssektoren kan bare bære denne risikoen dersom den valutaavhengige andel av kostnadene i en kontrakt med forsvarssektoren utgjør mer enn kr. 100 000,- og utgjør minimum 10 % av kontraktens verdi.

(2) Før forsvarssektoren eventuelt påtar seg denne valutarisikoen skal anskaffelsesmyndigheten vurdere den merkostnad/ pris som leverandøren krever for å påta seg valutarisikoen. Det må da tas med krav i forespørselen om at leverandøren oppgir kostnaden ved å bære valutarisikoen separat, slik at anskaffelsesmyndigheten kan velge om de vil ta risikoen eller overlate den til leverandøren.

§ 28-3 Krav til valutaklausul³⁴³

(1) En valutaklausul må blant annet angi:

a. den andel av kontrakten som er gjenstand for valutajustering (valutaavhengige beløp),

b. hvilken valutakurs(er) som ligger til grunn for kontraktpreisen. Fortrinnsvis bør det benyttes kurser for aktuelle valutaer umiddelbart forut for kontraktinngåelse, og

c. hvilken kurs som skal legges til grunn for beregning av endelig pris, og når kursen skal avleses. Regulering av kontraktpris skal normalt skje med basis i Norges Banks midtkurs på ett eller flere avtalte tidspunkt.

(2) Klausuler for valutaregulering kan tas inn i de fleste kontrakttyper med unntak av rene fastpriskontrakter.

Kommentar:

Tas det inn valutareguleringbestemmelser i en fastpriskontrakt, så er det ikke lenger en fastpriskontrakt. I priskontrakter med prisglidningsbestemmelser skal den valutaavhengige andel av basisprisen justeres for valutaendringer. For priskontrakter med ansporingbestemmelser skal stipulert basis selvkost justeres. I kostnadskontrakter skal det betingede kostnadstaket reguleres. Justeringer av kontraktspris bør som hovedregel bare foretas når de aktuelle valutaer har endret seg pluss/ minus 2 % og de samlede valutaavhengige kostnader endres mer enn kr. 10 000,-. Hvis en overveiende del av kontraktkostnadene er valutaavhengige, kan det avtales regulering av kontraktsprisen også ved mindre valutaendringer enn pluss/minus 2 %.

Mindre valutaendringer forutsettes dekket av leverandørens generelle risiko, da agio

³⁴⁰ Tidligere del 24

³⁴¹ Tidligere punkt 24.1

³⁴² Tidligere punkt 24.2

³⁴³ Tidligere punkt 24.3

behandles som ikke relevant kostnad, jf. kapittel 17. Hvis forsvarssektoren skal bære en del av valutarisikoen, bør dette sees i sammenheng med gevinstens størrelse.

DEL III FORSVARSSEKTORENS ANSKAFFELSER SOM INNGÅS I HENHOLD TIL FOA

Kapittel 29 Anvendelsesområde

§ 29-1 Levering av varer, tjenester eller utførelse av bygge- og anleggsarbeider

(1) Forsvarssektoren skal anvende FOA ved alle forsvarssektorens anskaffelser av varer, tjenester eller bygge- og anleggsarbeider som faller inn under FOAs anvendelsesområde, jf. FOA § 1-3 første ledd.

(2) Ved forsvarssektorens anskaffelser som kan unntas fra FOA etter unntakene i FOA § 1-3 (2) og (3) andre til tredje ledd, skal bestemmelserne i LOA danne utgangspunktet for ~~til~~ hvilket annet regelverk som skal komme til anvendelse.

(3) Ved forsvarssektorens anskaffelser som gjennomføres etter EØS-avtalens artikkel 123, jf. LOA § 3 og FOA § 1-3 ~~andre ledd~~(2) bokstav a, skal bestemmelserne i ARF del V anvendes i sin helhet.

§ 29-2 Anvendelse av unntaksbestemmelser

(1) Hvor anskaffelsesmyndigheten velger å anvende unntaksbestemmelserne i FOA § 1-3 andre til tredje ledd må dette påberopes i hvert enkelt tilfelle og begrunnes konkret.

(2) Anskaffelsesmyndigheten skal dokumentere ~~har bevisbyrden for~~ at unntaksbestemmelsen er korrekt anvendt.

(3) Begrunnelse for hvorfor unntaksbestemmelserne er anvendt skal fremgå i anskaffelsesprotokollen.

§ 29-3 Unntak i henhold til EØS-avtalens artikkel 123

(1) ~~Kontrakter~~ som kan unntas i henhold til EØS-avtalens artikkel 123 faller utenfor LOAs, ~~ogsamt~~ FOAs og FOSAs anvendelsesområde, jf. LOA § 3 og FOA § 1-3 andre ledd bokstav a.

(2) Anskaffelsesmyndigheten kan bare unnta konkrete anskaffelser i henhold til EØS-avtalens artikkel 123, dersom ~~vilkårene i artikkel 123 er oppfylt. jfr §§ 1-4. en forsvarlig vurdering av anskaffelsens art og formål tilsier unntak, og unntak kan rettfærdiggjøres ut fra nasjonale forsvarsformål.~~

§ 29-4 Generelle unntak

(1) Etter FOA § 1-3 andre ledd kommer forskriften ikke til anvendelse på:

a. ~~kontrakter~~ som er erklært hemmelige, eller som bare kan utføres under særskilte sikkerhetstiltak i samsvar med sikkerhetsloven eller beskyttelsesinstruksen av 17. mars 1972 nr. 3352, ~~eller når det kreves av vesentlige sikkerhetsinteresser,~~

b. kontrakter om erverv eller leie, uten hensyn til finansieringsform, av jord, eksisterende bygninger eller annen fast eiendom, eller om rettigheter til slik eiendom.

c. kontrakter om kringkastingsselskapers anskaffelser, utvikling, produksjon eller samproduksjon av programmer og kontrakter om sendetider,

d. kontrakter om voldgifts- og meklings tjenester

e. kontrakter om finansielle tjenester i forbindelse med emisjon, kjøp, salg og

Formatert: Ikke Sperret etter / Knepet etter

Formatert: Ikke Sperret etter / Knepet etter

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Merknad [a49]: Ordlyden her var sv

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Formatert

Merknad [a50]: Ladet begrep

Merknad [a51]: Og FOSA...

Merknad [SB52]: Ellers må hele art

Merknad [a53]: Når man skal refere

Merknad [SB54]: Dette kan vel kutt

overdragelse av verdipapirer eller andre finansinstrumenter m.v.
f. ansettelseskontrakter,

- g. forsknings- og utviklingstjenester, når oppdragsgiver ikke fullt ut betaler for tjenesten eller den ikke fullt ut tilfaller oppdragsgiver til bruk i hans virksomhet
  - h. kontrakter om offentlige tjenestekjøp som tildeles et organ eller en sammenslutning av organer som selv er en offentlig oppdragsgiver med videre,
  - i. kontrakter som hovedsakelig har som formål å sette en offentlig oppdragsgiver i stand til å stille et offentlig telenett til rådighet eller drive et slikt nett med videre,
  - j. tjenstekonsesjonskontrakter, eller
- (2) I henhold til FOA § 1-3 tredje ledd kommer forskriften heller ikke til anvendelse på kontrakter som er regulert av andre anskaffelsesregler og tildelt:
- a. i henhold til en internasjonal avtale eller overenskomst inngått i forbindelse med stasjonering av tropper,
  - b. i henhold til en internasjonal organisasjons særlige fremgangsmåte, eller
  - c. i henhold til internasjonal avtale inngått i samsvar med EØS-avtalen mellom Norge og en eller flere stater som ikke er part i EØS-avtalen, og som omfatter leveranser beregnet på et prosjekt som gjennomføres eller utnyttes av avtalepartene.

DEL IV FORSVARSSEKTORENS ANSKAFFELSER SOM INNGÅS I HENHOLD TIL FOSA

Kapittel 30 Anvendelsesområde

§ 30-1 Kontrakter som inngås på forsvars- og sikkerhetsområdet

(1) FOSA kommer til anvendelse på alle forsvarssektorens anskaffelser av forsvarsmateriell, gradert materiell, tjenester eller bygge- og anleggsarbeider som faller inn under FOSAs anvendelsesområde, jf. FOSA § 1-3 **(1) første ledd.**

(2) Ved forsvarssektorens anskaffelser som kan unntas fra FOSA etter unntakene i FOSA § 1-3 **(2) andre til og (tredje ledd 3)**, kommer bestemmelsene i LOA til anvendelse, [jfr LOA § 3 om anskaffelser som kan unntas i sin helhet etter EØS avtalens artikkel 123, jfr ARF del V.](#)

(3) Ved forsvarssektorens anskaffelser som faller inn under FOSA og som er under EØS-terskelverdiene, kommer bestemmelsene i LOA og ARF del V, med unntak av kapittel 41 og 42 i ARF, til anvendelse.

(4) Ved forsvarssektorens anskaffelser som gjennomføres etter unntaksbestemmelsen i EØS-avtalens artikkel 123, jf. LOA § 3 og FOSA § 1-3 andre ledd bokstav a, skal bestemmelsene i ARF del V anvendes i sin helhet.

§ 30-2 Graderte kontrakter

(1) Sikkerhetsloven med forskrifter, herunder forskrift om sikkerhetsgraderte anskaffelser, gjelder for forsvarssektoren ved inngåelse av kontrakter om gradert materiell, jf. FOSA § 3-3.

(2) Ved anskaffelser som berører gradert materiell, skal forsvarssektoren særlig se hen til FOSA §§ 4-1 bokstav h, 3-16 og 8-9.

(3) Forsvarssektoren skal kontakte Nasjonal sikkerhetsmyndighet ved alle anskaffelser gradert KONFIDENSIELT eller høyere med anmodning om leverandørklarering. Skal det benyttes utenlandsk leverandør skal Nasjonal sikkerhetsmyndighet også kontaktes ved anskaffelser gradert BEGRENSET,

(4) Forsvarssektoren skal innta spesifikke bestemmelser for håndtering av gradert informasjon og materiell i forespørsel/konkurransesgrunnlag og kontrakt.

Merknad [SB55]: Enig. Tilbake til LOA blir upresist. For art 123-unntak sier del V at ARF gjelder i sin helhet. For de andre unntakene som kommer fra EU-Dirktivet slik som govt-to-govt, R&D-samarbeid, etc. har ikke FD sagt noe sted at ARF skal gjelde. Men det bør sies i del V kap 42.

Merknad [a56]: Tilbake til LOA? Nødvendig med en presisering.

Kommentar:

Forsvarssektoren skal anvende sikkerhetsloven med forskrifter og beskyttelsesinstruksen for alle sikkerhetsgraderte anskaffelser som omfattes av forskriften.

Når en anskaffelse nødvendigjør frigivelse av eller tilvirkning av sikkerhetsgradert informasjon, jf. sikkerhetsloven § 11 er det oppstilt en rekke krav i og i medhold av sikkerhetsloven. Leverandøren vil falle inn under sikkerhetsloven, jf. § 2 andre ledd og vil måtte implementere de sikkerhetstiltak lov og utfyllende forskrifter oppstiller for håndtering av sikkerhetsgradert informasjon. Hvis leverandøren vil kunne få tilgang til informasjon sikkerhetsgradert KONFIDENSIELT eller høyere må det i tillegg foreligge en leverandørklarering, jf. sikkerhetsloven § 28. En leverandørklarering er en avgjørelse om leverandørens antatte sikkerhetsmessige skikkethet i forhold til å kunne håndtere sikkerhetsgradert informasjon.

Det følger ingen begrensninger i eller i medhold av sikkerhetsloven i forhold til å gjennomføre anskaffelse etter konkurranse. Av forskrift om sikkerhetsgraderte anskaffelser § 2-3 følger at utvelgelse av leverandør skal skje iht. de alminnelige bestemmelser for forvaltningens anskaffelsesvirksomhet, men slik at spredningen av sikkerhetsgradert informasjon i forbindelse med anbudsinnbydelse skal holdes på et minimum.

Forskriften gjelder kontrakter om gradert materiell, graderte bygge- og anleggsarbeider og graderte tjenester. I henhold til forskriften skal kontraktene kunngjøres, med mindre anskaffelsen kan unntas i henhold til EØS-avtalens artikkel 123. Forsvarssektoren må gjennomgå utlysingsdokumentene og vurdere om informasjon i utlysingsdokumentene må graderes eller om informasjonen kan offentliggjøres i forbindelse med utlysning.

Etter sikkerhetsloven § 28 første ledd, andre punkt og forskrift om sikkerhetsgraderte anskaffelser § 3-3 første ledd, gjelder en leverandørklarering for det enkelte oppdrag, og faller bort ved oppdragets avslutning. Leverandører kan ikke selv anmode om å få en sikkerhetsklarering. Det er oppdragsgiver som må sende en evt. anmodning i tilknytning til en bestemt anskaffelse.

Etter norsk lovgivning kreves det ved kontrakter gradert KONFIDENSIELT eller høyere en leverandørklarering gitt av NSM. En leverandørklarering gis etter en vurdering av leverandørens sikkerhetsmessige skikkethet, og etter at de nødvendige sikkerhetstiltak for beskyttelse av sikkerhetsgradert informasjon er implementert hos leverandøren, jf. sikkerhetsloven § 28 og forskrift om sikkerhetsgraderte anskaffelser kapittel 3.

Ved bruk av utenlandsk leverandør, som innebærer at norsk gradert informasjon overføres til en annen stat, må det foreligge en sikkerhetsavtale med denne staten, jf. sikkerhetslovens § 11 fjerde ledd og forskrift om informasjonssikkerhet § 3-2. Bakgrunnen for dette kravet er å sikre at mottakerlandet har den nødvendige regulatoriske og organisatoriske evne til å beskytte sikkerhetsgradert informasjon, samt ansvarliggjøre myndighetene i mottakerstaten for at overført informasjon gis den nødvendige beskyttelse. De sikkerhetsavtaler Norge har inngått inneholder som hovedregel utdypende bestemmelser om sikkerhetsgraderte anskaffelser mellom landene. I bestemmelsene ligger en gjensidig anerkjennelse av den annen parts leverandørklareringer, en plikt til å i foreta leverandørklareringer av industri på anmodning av den annen part, samt en plikt til å forestå sikkerhetsmessig oppfølging av leverandører på eget territorium som den annen part benytter i forbindelse med en sikkerhetsgradert anskaffelse. Det vises i denne sammenheng også til forskrift om sikkerhetsgraderte anskaffelser § 4-2.

Ved kontrakter gradert KONFIDENSIELT eller høyere skal NSM anmodes om leverandørklarering. Der utenlandsk leverandør skal benyttes vil NSM ivareta kontakten mot det annet lands sikkerhetsmyndigheter.

For kontrakter gradert BEGRENSET, jf. sikkerhetsloven § 28 stilles det ikke krav til

leverandørklarering. På dette graderingsnivået vil NSM, ved internasjonale sikkerhetsgraderte anskaffelser, innhente en bekreftelse fra den aktuelle stat på at leverandøren har implementert nødvendige sikkerhetstiltak for å beskytte informasjonen.

Forsvarssektoren skal stille krav om sikkerhetsavtale som en forutsetning for å akseptere andre nasjoners leverandørklareringer. Se for øvrig sikkerhetslovens § 11 fjerde ledd om overenskomst med fremmede stat og forskrift om informasjonssikkerhet § 3-2.

§ 30-3 Kontrakter om bygge- og anleggsarbeider og levering av vare og tjenesteytelser med direkte sammenheng med forsvarsmateriell og gradert materiell

(1) Kontrakter om bygge- og anleggsarbeider og levering av vare- og tjenester som har direkte sammenheng med materiell i FOSA § 1-3 første ledd bokstav a og b og dets levetid, omfattes av forskriften, jf. FOSA § 1-3 første ledd bokstav c.

(2) For kontrakter om bygge- og anleggsarbeider og levering av vare- og tjenester som har direkte sammenheng med materiell i FOSA § 1-3 første ledd bokstav b (gradert materiell) og dets levetid, se FOSA §§ 3-3, 4-1 bokstav h, 3-16 og 8-9.

§ 30-4 Bygge- og anleggsarbeider og tjenester til spesifikke forsvarsformål

Kontrakter om bygge- og anleggsarbeider og tjenester til spesifikke forsvarsformål omfattes av forskriften, jf. FOSA § 1-3 første ledd bokstav d.

§ 30-5 Graderte bygge- og anleggsarbeider og graderte tjenesteytelser

(1) Kontrakter om graderte bygge- og anleggsarbeider og graderte tjenester omfattes av forskriften, jf. FOSA § 1-3 første ledd bokstav e.

(2) Sikkerhetsloven med forskrifter, herunder forskrift om sikkerhetsgraderte anskaffelser, gjelder for forsvarssektoren ved inngåelse av kontrakter om graderte bygge- og anleggsarbeider og graderte tjenester, jf. FOSA § 3-3.

(3) Ved anskaffelser som berører graderte bygge- og anleggsarbeider og graderte tjenester, skal forsvarssektoren særlig se hen til FOSA §§ 4-1 bokstav g og i, 3-16 og 8-9.

(4) Forsvarssektoren skal kontakte Nasjonal sikkerhetsmyndighet ved alle anskaffelser gradert KONFIDENSIELT eller høyere med anmodning om leverandørklarering. Skal det benyttes utenlandsk leverandør skal Nasjonal sikkerhetsmyndighet også kontaktes ved anskaffelser gradert BEGRENSET,

(5) Forsvarssektoren skal innta spesifikke bestemmelser for håndtering av gradert informasjon og materiell i forespørsel/konkurransesgrunnlag og kontrakt.

Kommentar:

Se kommentar under § 30-3 kontrakter om gradert materiell.

§ 30-6 Anvendelse av unntaksbestemmelser i FOSA

(1) Hvor anskaffelsesmyndigheten velger å anvende unntaksbestemmelsene i FOSA § 1-3 andre til tredje ledd, må dette påberopes i hvert enkelt tilfelle og begrunnes konkret.

(2) Anskaffelsesmyndigheten har bevisbyrden for at unntaksbestemmelsen er korrekt anvendt.

(3) Begrunnelse for hvorfor unntaksbestemmelsen er anvendt skal fremgå i anskaffelsesprotokollen.

§ 30-7 Unntak i henhold til EØS-avtalens artikkel 123

(1) Kontrakter som kan unntas i henhold til EØS-avtalens artikkel 123 faller utenfor lovens og forskriftens anvendelsesområde, jf. LOA § 3 og FOSA § 1-3 andre ledd bokstav a.

(2) Anskaffelsesmyndigheten kan bare unnta konkrete anskaffelser på forsvars- og sikkerhetsområdet i henhold til EØS-avtalens artikkel 123 dersom en forsvarlig vurdering av anskaffelsens art og formål tilsier unntak, og unntak kan rettfærdiggjøres ut fra nasjonale forsvarsformål.

Merknad [SB57]: Synes det er uheldig at unntak fra art 123 behandles litt her og der, og dertil på litt ulike måter. Bør samles ett sted, og vise til teksten i art 123.

§ 30-8 Særskilte unntak

(1) I henhold til FOSA § 1-3 andre ledd kommer forskriften ikke til anvendelse på:

- a. kontrakter som vil innebære at oppdragsgiver meddeler opplysninger i strid med vesentlige sikkerhetsinteresser,
- b. kontrakter om erverv eller leie, uten hensyn til finansieringsform, av jord, eksisterende bygninger eller annen fast eiendom, eller om rettigheter til slik eiendom,
- c. kontrakter som tildeles som ledd i et samarbeidsprosjekt basert på forskning og utvikling og som gjennomføres av EØS-stater i fellesskap for å utvikle et nytt produkt, hvor det er relevant, de senere faser av hele eller deler av produktets levetid, se ARF § 32-3,
- d. kontrakter om voldgifts- og meklings tjenester,
- e. kontrakter om finansielle tjenester med unntak av forsikringstjenesterytelser,
- f. ansettelseskontrakter,
- g. forsknings- og utviklingstjenester, når oppdragsgiver ikke fullt ut betaler for tjenesten eller den ikke fullt ut tilfaller oppdragsgiver til bruk i hans virksomhet,
- h. kontrakter som en stat offentlig myndighet tildeler en annen stat offentlig myndighet,
- i. kontrakter som inngås i tredjeland med lokale leverandører vedrørende innkjøp til stasjonerte tropper, dersom operasjonelle behov gjør det nødvendig, eller
- j. kontrakter som faller innunder etterretningsvirksomhet.
- k. kontrakter som hovedsakelig har som formål å sette en offentlig oppdragsgiver i stand til å stille et offentlig telenett til rådighet eller drive et slikt nett eller til å levere en eller flere teletjenester til offentligheten, slik dette er definert i direktiv 2004/18EF artikkel 1 nr. 15,
- l. tjenestekonsesjonskontrakter,
- m. kontrakter som innebærer utøvelse av offentlig myndighet som kan unntas etter EØS-avtalens artikkel 39, jf. artikkel 32.

Merknad [a58]: Samt: kontrakter som kan unntas i henhold til EØS-avtalens artikkel 123

(2) I henhold til FOSA § 1-3 tredje ledd kommer forskriften heller ikke til anvendelse på kontrakter som er regulert av andre anskaffelsesregler og tildelt:

- a. i henhold til en internasjonal avtale eller overenskomst inngått i forbindelse med stasjonering av tropper,
- b. i henhold til en internasjonal organisasjons særlige fremgangsmåte og anskaffelser gjort for organisasjonen, eller
- c. i henhold til internasjonal avtale inngått mellom en eller flere EØS-stater og en eller flere stater som ikke er part i EØS-avtalen.

§ 30-9 Særlig om unntaket for kontrakter som tildeles som ledd i samarbeidsprosjekter basert på forskning og utvikling

(1) Forskriften kommer ikke til anvendelse på kontrakter som tildeles som ledd i et samarbeidsprosjekt basert på forskning og utvikling og som gjennomføres av EØS-stater i fellesskap for å utvikle et nytt produkt, hvor det er relevant, de senere faser av hele eller deler av produktets levetid, jf. FOSA § 1-3 andre ledd bokstav c.

(2) I henhold til forskriften skal ethvert slikt samarbeidsprosjekt meldes til EFTAs overvåkningsorgan hvis verdien av kontraktene overstiger EØS-terskelverdiene. Meldingen skal inneholde de samlede utgiftene til samarbeidsprosjektet herunder andelen kostnader til forsknings- og utvikling og kostnadsfordelingen mellom avtalepartene. Dersom det er aktuelt, skal den antatte andel av planlagt anskaffelse per avtalepart opplyses.

(3) I de tilfeller forsvarssektoren vurderer anskaffelser basert på forskning og utvikling, bør samarbeidsprosjekter med EØS-stater vurderes.

Kapittel 31 Krav til forsyningssikkerhet og informasjonssikkerhet, samt andre føringer

§ 31-1 Krav om forsyningssikkerhet

FOSA § 8-8 angir hvilke krav oppdragsgiver kan stille til leverandøren vedrørende forsyningssikkerhet. Forsvarssektoren skal kreve dokumentert at leverandøren er i stand til å oppfylle de kontraktsrettslige forpliktelsene som forsvarssektoren stiller.

§ 31-2 Krav om informasjonssikkerhet

FOSA § 8-9 angir hvilke krav oppdragsgiver kan stille til leverandøren vedrørende informasjonssikkerhet. Forsvarssektoren skal kreve dokumentert at leverandøren er i stand til å oppfylle de kontraktsrettslige forpliktelsene som forsvarssektoren stiller.

§ 31-3 Krav om ivaretagelse av viktig nasjonal teknologisk kompetanse for forsvarssektoren.³⁴⁴

Kontraksstrategien, jf. kapittel 9, kan inneholde krav relatert til forsvarssektorens behov for å opprettholde, videreutvikle eller nyutvikle nasjonal kompetanse innen områder som er vesentlig for nasjonal sikkerhet, samt sikkerhetspolitiske eller utenrikspolitiske hensyn, herunder:

- a. behov for forstudier eller tidlig integrerte prosjektorganisasjoner,
- c. tidlig dialog og samarbeid med potensielle leverandører jf. § 1-7 andre ledd bokstav f.

Merknad [a59]: Denne henvisningen må være feil. Hvor står dette?

DEL V FORSVARSSEKTORENS ANSKAFFELSER SOM ER UNDER EØS-TERSKELVERDIEN I FOSA, OG ANSKAFFELSER SOM GJENNOMFØRES ETTER EØS-AVTALEN ARTIKKEL 123

Kapittel 32 Anvendelsesområde

§ 32-1 Anskaffelser etter EØS-avtalen artikkel 123

(1) Anskaffelser som kan unntas etter EØS-avtalens artikkel 123 faller utenfor LOAs, FOAs og FOSAs anvendelsesområde, jf. LOA § 3, FOA og FOSA §§ 1-3 andre ledd bokstav a.

³⁴⁴ Tidligere punkt 3.4.2

(2) Anskaffelsesmyndigheten kan bare unnta konkrete anskaffelser på forsvars- og sikkerhetsområdet i henhold til EØS-avtalens artikkel 123, dersom en vurdering av anskaffelsens art og formål tilsier unntak, og unntak kan rettferdiggjøres ut fra nasjonale forsvarsformål.

Merknad [SB60]: Jfr § 30-7

§ 32-2 EØS-avtalens artikkel 123

EØS-avtalen artikkel 123 lyder:

Merknad [a61]: Hele §32, (og evt andre henvisninger fra 123, bør flyttes frem til Del I, ref nåværende ARF.

«Bestemmelsene i denne avtale skal ikke hindre en avtalepart i å treffe tiltak:

- a) som den anser nødvendig for å hindre spredning av opplysninger som er i strid med dens vesentlige sikkerhetsinteresser;
- b) som angår produksjon av eller handel med våpen, ammunisjon og krigsmateriell eller andre varer som er uunnværlige for forsvarsformål, eller forskning, utvikling eller produksjon som er uunnværlig for forsvarsformål, såfremt disse tiltak ikke endrer konkurransevilkårene for varer som ikke er bestemt for direkte militære formål;
- c) som den anser vesentlig for sin sikkerhet i tilfelle av alvorlig indre uro som truer den offentlige orden, i krigstid eller ved alvorlig internasjonal spenning som innebærer en fare for krig, eller for å oppfylle forpliktelser den har påtatt seg med sikte på å opprettholde fred og internasjonal sikkerhet.».

Kapittel 33 Grunnleggende krav³⁴⁵

§ 33-1 Grunnleggende krav

(1) Ved anskaffelser som gjennomføres etter ARF del V, skal forsvarssektoren opptre i samsvar med god forretningsskikk, sikre høy forretningsetisk standard i den interne saksbehandling og sikre at det ikke finner sted forskjellsbehandling mellom leverandører når det gjennomføres konkurranse om en anskaffelse.

(2) LOA kommer ikke til anvendelse på anskaffelser etter EØS-avtalen artikkel 123. Allikevel skal anskaffelser etter EØS-avtalen artikkel 123 som hovedregel følge de grunnleggende anskaffelsesrettslige kravene så langt det lar seg gjøre, herunder skal:

- a. en anskaffelse så langt det er mulig være basert på konkurranse,
- b. hensynet til forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvbarhet ivaretas i anskaffelsesprosessen, og
- c. utvelgelse av kvalifiserte anbydere og tildeling av kontrakt skje på grunnlag av objektive og ikke-diskriminerende kriterier.

(3) Ved anskaffelser etter EØS-avtalen artikkel 123 kan anskaffelsesmyndigheten fravike kravene helt eller delvis når andre hensyn eller forpliktelser krever det.

(4) Når anskaffelsesmyndigheten fraviker kravene helt eller delvis, skal anskaffelsesmyndigheten begrunne hvorfor andre hensyn eller forpliktelser gjør at kravene fravikes. Begrunnelsen skal fremgå av anskaffelsesprotokollen, se kapittel 35.

Kommentar:

De grunnleggende krav ved anskaffelser etter ARF Del V tar utgangspunkt i LOA § 5. Anskaffelsesmyndigheten kan fravike kravene helt eller delvis dersom unntaket i EØS-avtalen artikkel 123 kommer til anvendelse. Eksempler på dette kan være bilateralt samarbeid, NATO-forpliktelser eller gjenkjøp. Dette innebærer at anskaffelsesmyndigheten må begrunne:

³⁴⁵ Tidligere punkt 1.2.5

- at den aktuelle unntaksbestemmelse faktisk kan påberopes, og
- hvorfor de grunnleggende krav i dette regelverket fravikes til fordel for andre hensyn.

§ 33-2 Likebehandling av leverandører³⁴⁶

(1) Ved **anskaffelser** etter EØS-avtalen artikkel 123 skal leverandører som hovedregel behandles likt, og gis like muligheter til å oppnå en leveranse.

(2) Ved anskaffelser etter EØS-avtalens artikkel 123 som vil medføre forskjellsbehandling av leverandører, skal saken legges fram på et tidligst mulig tidspunkt for Forsvarsdepartementet som tar eventuelle avgjørelser. Forsvarssektorens saksbehandlere skal være observante i å identifisere ovennevnte forhold, men skal ikke selv legge vekt på slike forhold ved sin saksbehandling, med mindre dette fremgår av styrende dokumenter fra Forsvarsdepartementet.

§ 33-3 Forbud mot diskriminering av leverandører³⁴⁷

Det skal ikke stilles tekniske, merkantile eller juridiske krav for å hindre konkurranse eller for å favorisere en eller flere leverandører. Utenlandske leverandører skal behandles likt med norske, med mindre annet er fastsatt av Forsvarsdepartementet, jf. § 34-2 andre ledd.

Merknad [a62]: Denne henvisningen må være feil. §33.2?

Kapittel 34 Anskaffelsesprosedyrer³⁴⁸

§ 34-1 Konkurransesprinsippet³⁴⁹

(1) Forsvarssektorens anskaffelser skal gjennomføres etter konkurransesprinsippet så langt det lar seg gjøre.

(2) Forsvarssektorens anskaffelser kan gjennomføres uten konkurranse i følgende tilfeller:

- når bare en leverandør kan dekke forsvarssektorens behov,
- ved mindre etterbestillinger for å dekke uforutsette behov,
- når kjøpet på grunn av uforutsette omstendigheter ikke kan utsettes.

(3) I tillegg kan forsvarssektorens anskaffelser gjennomføres uten konkurranse når Forsvarsdepartementet i det enkelte tilfelle beslutter det eller samtykker i det, se § 5-5 b.

(4) Anskaffelser som er unntatt LOA, FOA eller FOSA i henhold til EØS-avtalens artikkel 123, kan foretas gjennom internasjonale samarbeidsavtaler og organisasjoner, enten de er bi- eller multilaterale. Disse kan innebære bruk av internasjonale anskaffelsesprosedyrer. I den grad norske myndigheter formelt har sluttet seg til slike samarbeidskonstellasjoner, tillates de internasjonale anskaffelsesprosedyrer brukt der det ansees nødvendig og/eller formålstjenlig og til erstatning for prosedyrer angitt i ARF. ARF skal følges i den grad det er mulig. Som eksempler kan det vises til:

- Foreign Military Sales/FMS Cases, hvor blant annet NATO-land har anledning til å anskaffe materiell gjennom de amerikanske militære forsyningskanaler,
- Cooperative Logistics (COOP LOG) som er en variant av FMS hvor NATO-land gis anledning til å trekke på amerikanske lagerbeholdninger,
- NATO Support Agency (NSPA),

³⁴⁶ Tidligere punkt 1.8.10

³⁴⁷ Tidligere punkt 1.8.11

³⁴⁸ Tidligere punkt 1.5

³⁴⁹ Tidligere punkt 1.5.1

d. NATO NC3A Basic Ordering Agreements,
e. NATOs investeringsprogram for sikkerhet iht. AC/4 D-2261 (NATOs anbudsregelverk),
f. European Defence Agency (EDA).

(5) Ved anskaffelser i samarbeid med andre nasjoner vil det forekomme situasjoner hvor nasjonene har forskjellige regler/prosedyrer og hvor det kan være behov for å foreta avvik fra ARF. Følgende prinsipper legges til grunn:

a. anskaffelsesmyndigheten skal følge ARF i den grad det er mulig,
b. dersom det er behov for å foreta avvik fra ARF, skal dette tas opp med Forsvarsdepartementet for avgjørelse. Se ARF § 6-3.

§ 34-2 Valg av anskaffelsesprosedyrer^{350 351}

(1) Forsvarssektoren skal benytte den anskaffelsesprosedyren som vil gi den mest fordelaktige anskaffelse for forsvarssektoren. Anskaffelser kan foretas ved begrenset anbudskonkurranse, konkurranse med forhandling eller ved forhandlet kjøp fra en leverandør. Det er ikke krav om forutgående kunngjøring.

(2) Ved anskaffelser hvor tilbyder må få tilgang på gradert informasjon skal ikke åpen anbudskonkurranse benyttes, jf. forskrift 1. juli 2001 nr. 753 om sikkerhetsgraderte anskaffelser.

(3) Ved sikkerhetsgraderte anskaffelser skal det stilles som kvalifikasjonskrav/prekvalifikasjonskrav at vilkårene i sikkerhetsloven §§ 27 og 28, samt forskrift om sikkerhetsgraderte anskaffelser, er oppfylt eller vil bli det i løpet av prekvalifiseringsperioden.

§ 34-3 Byttehandel³⁵²

(1) Byttehandel er kjøp av materiell som betales med verdien på materiellet som skal byttes eller dels med penger og dels med verdien av materiellet som byttes.

(2) Byttehandel tillates bare i enkelte tilfeller der det er en fast innarbeidet praksis og når varene er av samme slag eller materiellkategori.

Kapittel 35 Anskaffelsesprotokoll³⁵³

§ 35-1 Protokollføringsplikt³⁵⁴

For anskaffelser etter ARF del V skal det føres anskaffelsesprotokoll i henhold til vedlegg 6 til ARF.

---

³⁵⁰ Tidligere punkt 1.5.2

³⁵¹ Tidligere punkt 1.5.3 er flyttet til del II (gjelder generelt)

³⁵² Tidligere punkt 1.6.3

³⁵³ Tidligere punkt 25.5

³⁵⁴ Tidligere punkt 25.5.1

Kapittel 36 Krav til leverandører³⁵⁵

§ 36-1 Minimumskrav til leverandørene

Det kan stilles minimumskrav til leverandørene, herunder til deres tekniske kvalifikasjoner og finansielle og økonomiske stilling. Vurdering av leverandørens tekniske kvalifikasjoner skal særlig baseres på kriterier som faglig kompetanse, effektivitet, erfaring og pålitelighet. Kravene skal sikre at leverandørene er egnet til å kunne oppfylle kontraktsforpliktelsene og skal stå i forhold til den ytelse som skal leveres. Kravene skal ikke diskriminere leverandørene på grunnlag av nasjonal eller lokal tilhørighet.

§ 36-2 Generell leveringsevne³⁵⁶³⁵⁷³⁵⁸³⁵⁹

(1) Ved valg av leverandør skal forsvarssektoren vurdere om leverandøren vil være i stand til å innfri sine kontraktsforpliktelser, herunder skal leverandørens kompetanse, kapasitet og finansielle styrke vurderes. Vurderingen av leverandørens leveringsevne skal stå i forhold til de konsekvenser en mangelfull leveranse vil påføre forsvarssektoren.

(2) Ved vurdering av leverandørens kompetanse skal forsvarssektoren vurdere det tekniske personell leverandøren disponerer, kvalitetssikringssystemer, eventuelle sertifikater, erfaring fra tidligere leveranser, produksjonsfasiliteter osv.

(3) Ved tidskritiske leveranser bør leverandørens tilgjengelige kapasitet vurderes, herunder leverandørens totale kapasitet, hvor mye av leverandørens kapasitet som er bundet opp i andre oppdrag, mulighet til å sette ut arbeid til underleverandører osv.

(4) Leverandøren skal ha en finansiell styrke som står i forhold til den økonomiske risiko som en avtale med forsvarssektoren medfører. Dersom anskaffelsesmyndigheten har saklig grunn til å ~~er i betvile om~~ leverandørens finansielle stilling, kan anskaffelsesmyndigheten kreve at leverandøren stiller betryggende sikkerhet for oppfyllelse av avtalen. Sikkerhetsstillelse kan gis i form av garanti fra morselskap eller fra bank, forsikringsselskap, garantiselskap o.l. Behovet for

sikkerhetsstillelse må vurderes ut fra de konsekvenser som forsvarssektoren blir påført dersom leverandøren får økonomiske problemer. Ved utstedelse av morselskapsgaranti, skal garantien stilles fra konsernspiss (høyeste juridisk enhet i konsern). Morselskapsgaranti skal ikke gi forsvarssektoren større rettigheter enn hva som kan kreves av kontrakten, og skal inneholde beløpsbegrensning ~~og/eller~~ tidsbegrensning. Morselskapet skal ved slike garantier treffe nødvendige tiltak slik at leveransen blir gjennomført i henhold til kontrakt. Garantier fra bank, forsikringsselskap, garantiselskap osv. skal stilles med selvskyldnerkausjon. Det kan avtales at internasjonale garantier skal komme under det Internasjonale Handelskammers regler for anbud, fullførelse og tilbakebetalingsgarantier.

§ 36-3 Produsent, importør, grossist eller detaljist³⁶⁰³⁶¹

(1) Forsvarssektoren må i hvert enkelt tilfelle vurdere om det skal inngås avtale med produsent, importør, grossist eller detaljist. Beslutningen vil i hovedsak være avhengig av

³⁵⁵ Tidligere punkt 1.9

³⁵⁶ Tidligere punkt 1.9.1

³⁵⁷ Tidligere punkt 1.9.1.1 (tittel slettet)

³⁵⁸ Tidligere punkt 1.9.1.2 (tittel slettet)

³⁶⁰ Tidligere punkt 1.9.2 slettet

³⁶¹ Tidligere punkt 1.9.2.1

Merknad [a63]: Dette klargjør bedre når det må stilles krav om garanti.

Formatert: Innrykk: Første linje: 1,25 cm, Høyre: 0,29 cm

Merknad [a64]: Dette er urimelig idet det gir forsvarssektoren større rettigheter enn avtalen som inngås.

³⁵⁹ Tidligere punkt 1.9.1.3 (tittel slettet)

³⁶⁰ Tidligere punkt 1.9.2 slettet

³⁶¹ Tidligere punkt 1.9.2.1

anskaffelsens størrelse, og i hvilken grad varene som anskaffes skal tilvirkes spesielt etter forsvarssektorens spesifikasjoner. Når en kontrakt som er omfattet av FOA eller FOSA utlyses skal forsvarssektoren akseptere tilbud fra produsenter, importører, grossister og detaljister på like vilkår.

(2) Forsvarssektoren skal ikke velge avtalepartnere som ikke har finansiell styrke til å håndtere garantikrav, erstatningskrav eller som ikke vil være i stand til å støtte materiellet i dets levetid. Det skal ikke inngås avtaler med agenter.

§ 36-4 Leverandørsammenslutninger³⁶²

Leverandørsammenslutninger som er etablert for å gjennomføre en leveranse med forsvarssektoren, skal kunne godtas som leverandør under forutsetning av at samarbeidet ikke er kommet i stand for å hindre konkurranse.

§ 36-5 Skatteattest³⁶³

(1) Forsvarssektoren skal for anskaffelser som overstiger 100 000 kroner eks. mva. kreve at samtlige norske leverandører som leverer tilbud fremlegger skatteattest for merverdiavgift og skatteattest for skatt.

(2) Forsvarssektoren skal angi innleveringsmåte og tidspunktet for innlevering.

(3) Skatteattestene skal ikke være eldre enn 6 måneder regnet fra fristen i annet ledd.

(4) Dersom skatteattest ikke er ankommet iht. disse bestemmelsene, skal tilbudet avvises, jf. § 39-7.

§ 36-6 HMS egenerklæring³⁶⁴

(1) For arbeid som skal utføres i Norge, skal forsvarssektoren for anskaffelser som overstiger 100.000 kroner ekskl. mva., kreve at den valgte leverandøren fremlegger egenerklæring om at leverandøren vil overholde lovbestemte krav i Norge innen helse, miljø og sikkerhet (HMS).

(2) Forsvarssektoren skal angi innleveringsmåte og tidspunktet for innlevering.

(3) Dersom egenerklæring ikke er ankommet iht. disse bestemmelsene, skal tilbudet avvises, jf. § 39-7.

§ 36-7 Tilleggsfrist for ettersending av dokumenter³⁶⁵

Dersom en eller flere leverandører ikke har levert HMS-egenerklæring, skatteattest eller offentlig tilgjengelig dokumentasjon av at krav til leverandøren er oppfylt, kan forsvarssektoren fastsette en kort tilleggsfrist for ettersending av disse dokumentene. Tilleggsfristen skal gjelde tilsvarende overfor alle deltakerne i konkurransen, og forsvarssektoren skal ikke vurdere de innkomne tilbudene før tilleggsfristen er utløpt

---

³⁶² Tidligere punkt 1.9.2.2

³⁶³ Tidligere punkt 1.9.2.3

³⁶⁴ Tidligere punkt 1.9.2.4

³⁶⁵ Ny bestemmelse

Kapittel 37 Forespørsel/konkurransesgrunnlag

§ 37-1 Informasjon og bestemmelser for gjennomføring av anskaffelsen³⁶⁶³⁶⁷

Forespørselen/konkurransesgrunnlaget skal inneholde nødvendig informasjon i forbindelse med selve anskaffelsen. Den skal blant annet inneholde:

- a. anskaffelsesmyndighetens navn, adresse, kontaktperson, samt nummerering/identifisering av forespørselen,
- b. tilbudsfrist og tilbudsadresse. Det skal oppgis dato og klokkeslett for når tilbudet senest skal være anskaffelsesmyndigheten i hende, og hvilken adresse (postadresse og gateadresse) det skal være innlevert. Tilbudsfristen må fastsettes slik at leverandørene får tilstrekkelig tid til å utarbeide tilbudene,
- c. vedståelsesfrist. Det skal oppgis hvor lenge tilbyderne skal vedstå sine tilbud,
- d. tidspunkt for tilbyderkonferanse. Dersom det er planlagt å avholde tilbyderkonferanser eller befaringer, skal tid og sted for dette oppgis,
- e. sted og tid for tilbudsåpning. Ved anbuds konkurranse skal det oppgis sted og tid for eventuell åpen tilbudsåpning. Ved øvrige anskaffelsesprosedyrer skal det oppgis at offentlig åpning av de innkomne tilbud ikke vil finne sted,
- f. anskaffelsesprosedyre. Det skal informeres om hvilken anskaffelsesprosedyre som benyttes,
- g. dersom forespørselen inneholder referanser til dokumenter som ikke er vedlagt, skal det opplyses om hvor disse dokumentene kan fås,
- h. tildelingskriterier. Det skal oppgis hvilke kriterier som vil bli lagt til grunn ved valg av leverandør,
- i. krav til språk i tilbud. Det skal opplyses om hvilke språk som tilbyderne kan benytte i tilbudet, jf. § 5-1,
- j. merking av tilbudet. Det skal opplyses om hvordan tilbudet skal merkes.
- k. format på tilbudet. Det skal stilles krav om at tilbudet avgis i lukket forsendelse. Det kan stilles øvrige krav til format på tilbud,
- l. alternative løsninger og tilbud på deler av leveransen. Det skal oppgis i hvilken utstrekning det kan gis tilbud på bare deler av leveransen, og om alternative løsningsforslag vil bli avvist. Videre eventuelle forbehold fra forsvarssektoren om å kunne dele leveransen mellom flere leverandører,
- m. forhandlinger. ~~Når det benyttes andre anskaffelsesprosedyrer enn anbuds konkurranse, skal~~ Det skal oppgis i forespørselen at forsvarssektoren forbeholder seg rett til å forhandle nærmere om vilkårene for anskaffelsen,
- n. spesifisering av pris. Når det er aktuelt å gjennomføre kostnadsanalyse, skal det stilles krav til at tilbydere fyller ut den til enhver tid gjeldende blankett for spesifisering av pris, jf. kapittel 17, herunder § 17-4,
- o. henvisning til kunngjøringer. Dersom anskaffelsen er kunngjort, skal det henvises til kunngjøringen,
- p. forkaste alle tilbud. Forespørselen skal inneholde bestemmelse om at forsvarssektoren i særlige tilfeller forbeholder seg rett til å forkaste samtlige tilbud uten å gi begrunnelse, og
- q. eventuelt krav til industrielt samarbeid, jf. kapittel 42 (gjelder bare ved forsvarssektorens anskaffelser som gjennomføres i henhold til EØS-avtalen artikkel 123).

³⁶⁶ Tidligere punkt 16.2

³⁶⁷ Tidligere 16.1 siste strekpunkt

Merknad [a65]: Unødvendig, det skal her ikke anvendes anbud.

Kapittel 38 Gjennomføring av anskaffelser^{368 369 370}

§ 38-1 Prekvalifisering³⁷¹

(1) Anskaffelsesmyndigheten kan foreta en utvelgelse av leverandører som skal få tilsendt forespørsel.

(2) Ved utvelgelse skal leverandøren behandles likt og utvelgelsesprosessen skal dokumenteres og begrunnes.

(3) Ved utvelgelse skal det kun legges vekt på leverandørens evne til å levere i henhold til forsvarssektorens krav.

(4) Anskaffelsesmyndigheten skal snarest mulig gi skriftlig melding til leverandørene som ikke blir prekvalifisert med en kort begrunnelse.

§ 38-2 Utsendelse av forespørsel/konkurransegrunnlag^{372 373 374}

(1) Forsvarssektoren skal gjøre forespørsel/konkurransegrunnlag tilgjengelig for leverandørene på en mest mulig egnet måte. Forsvarssektoren kan sende ut dokumentene i papirversjon, oversende dokumentene elektronisk, eller legge dokumentene ut på forsvarssektorens internettsider for nedlastning av tilbyderne. Dette gjelder ikke sikkerhetsgraderte dokumenter.

(2) Anskaffelsesmyndigheten skal oversende tilbyderne dokumentene i papirversjon dersom tilbyderne ber om det.

(3) Dersom dokumentene legges på forsvarssektorens internettsider for nedlastning, skal anskaffelsesmyndigheten ha en rutine for å ettersende eventuelle endringer og tillegg til tilbydere som allerede har lastet ned dokumentene.

§ 38-3 Kommunikasjon med tilbydere^{375 376 377}

(1) Tilbydere skal gis samme informasjon i forbindelse med en anskaffelse. Opplysninger som anskaffelsesmyndigheten gir på forespørsel fra en av tilbyderne, skal således meddeles alle tilbyderne umiddelbart.

(2) Kommunikasjon med tilbydere skal være skriftlig og sporbar. Der kommunikasjon skjer ved bruk av e-post, skal forsvarssektorens retningslinjer for slik kommunikasjon følges.

(3) Dersom tilbydere bringer opp spørsmål eller forhold som vedrører industrielt samarbeid, jf. kapittel 42, eller er av annen næringspolitisk art, skal de henvises til Forsvarsdepartementet.

---

³⁶⁸ Tidligere del 2

³⁶⁹ Tidligere punkt 2.5 (kun tittel) slettet

³⁷⁰ Tidligere punkt 2.5.1 slettet, herunder 2.5.1.1, 2.5.1.2 og 2.5.1.3

³⁷¹ Tidligere punkt 2.5.2

³⁷² Tidligere punkt 2.6

³⁷³ Tidligere punkt 2.6.1 flyttet til ny del II (gjelder generelt)

³⁷⁴ Tidligere punkt 2.6.2

³⁷⁵ Tidligere punkt 2.7

³⁷⁶ Tidligere punkt 2.7.1 (tittel slettet)

³⁷⁷ Tidligere punkt 2.7.2 flyttet til ny del II (gjelder generelt)

§ 38-4 Rettelser til forespørsel/konkurransesgrunnlag³⁷⁸

(1) Anskaffelsesmyndigheten kan foreta endringer til forespørselen/konkurransesgrunnlag som ikke er vesentlige innen tilbudsfristens utløp. Med vesentlige endringer menes endringer som hadde resultert i at andre tilbydere hadde levert tilbudet dersom endringene var kjent på et tidligere tidspunkt, eller andre tilbydere hadde blitt prekvalifisert dersom endringene var kjent på tidspunktet da prekvalifiseringen ble gjennomført.

(2) Rettelser, supplerer eller endringer skal umiddelbart sendes samtlige som har mottatt forespørselen.

(3) Dersom rettelsel, supplerer eller endringer kommer så sent at det er vanskelig for leverandørene å ta hensyn til det i tilbudet, skal det fastsettes en forholdsmessig forlengelse av tilbudsfristen. Samtlige tilbydere skal snarest varsles om forlengelsen.

§ 38-5 Registrering og oppbevaring av innkomne tilbud³⁷⁹

(1) Tilbudene skal påføres tidspunkt for mottakelse etter hvert som de kommer inn. På oppfordring skal anskaffelsesmyndigheten skriftlig bekrefte når tilbudet er mottatt.

(2) Tilbudene skal oppbevares uåpnet fram til tilbudsåpning.

(3) Tilbydere kan tilbakekalle eller endre sine tilbud innen tilbudsfristens utløp. Tilbakekalling skal skje skriftlig. Endringer av tilbudene er å betrakte som nytt tilbud og det skal innleveres og oppbevares på samme måte.

(4) Opplysninger om mottatte tilbud skal bare gjøres kjent for det av forsvarssektorens personell som har bruk for slike opplysninger i sin tjeneste.

§ 38-6 Tilbudsåpning³⁸⁰

(1) Åpning av tilbudene skal foretas av minst to representanter fra anskaffelsesmyndigheten.

(2) Tilbudene skal åpnes på det sted og til den tid som er angitt i forespørselen dersom forespørselen har gitt opplysninger om dette.

§ 38-7 Avvisning på grunn av forhold ved leverandøren³⁸¹³⁸²³⁸³

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal snarest mulig ta stilling til spørsmålet om avvisning på grunn av forhold ved leverandørene eller forhold ved tilbudet. Tilbyderen skal gis skriftlig melding snarest etter at avgjørelsen er tatt, med en kort begrunnelse.

(2) Oppdragsgiver skal avvise leverandører som:

a. ikke oppfyller krav som er satt til leverandørens deltakelse i konkurransen,

b. har unnlatt å levere skatteattester og egenerklæring om HMS som er krevd, jf.

kapittel 37,

c. oppdragsgiver kjenner til er rettskraftig dømt for deltakelse i en kriminell

organisasjon eller for korrupsjon, bedrageri, terrorhandlinger eller straffbare handlinger i

---

³⁷⁸ Tidligere punkt 2.7.3

³⁷⁹ Tidligere punkt 2.8

³⁸⁰ Tidligere punkt 2.9

³⁸¹ Tidligere punkt 2.10

³⁸² Tidligere punkt 2.10.1 (tittel slettet)

³⁸³ Tidligere punkt 1.9.2.5 - strøket

tilknytning til terrorvirksomhet eller terrorgrupper, hvitvasking av penger eller finansiering av terrorisme, og hvor ikke allmenne hensyn gjør det nødvendig å inngå kontrakt med leverandøren, eller

d. har blitt benyttet under utarbeidelsen av spesifikasjoner i strid med forbud mot bruk av rådgivere ved utarbeidelse av spesifikasjoner, jf. § 2-5.

(3) Oppdragsgiver kan avvise leverandører som:

a. er konkurs, under gjeldsforhandling eller avvikling, har innstilt sin virksomhet eller befinner seg i en tilsvarende prosess med hjemmel i nasjonale lover og forskrifter,

b. er begjært konkurs, har begjært åpning av gjeldsforhandling eller tvangsoppløsning eller annen lignende prosess med hjemmel i nasjonale lover og forskrifter,

c. ved en rettskraftig dom er kjent skyldig i straffbare forhold som angår den yrkesmessige vandel, som for eksempel overtredelse av lov 18. desember 1987 om kontroll med eksport av **strategiske** varer, tjenester og teknologi m.v. (eksportkontrollloven),

d. i sitt yrke har gjort seg skyldig i alvorlige forsømmelser mot faglige og etiske krav i vedkommende bransje, som for eksempel mislighold av forpliktelser vedrørende beskyttelse av gradert informasjon eller forsyningsikkerhet i relasjon til en tidligere kontrakt,

e. ikke har oppfylt sine forpliktelser vedrørende innbetaling av trygdeavgifter i samsvar med lovbestemmelser i den stat hvor han er etablert, eller i Norge,

f. ikke har oppfylt sine forpliktelser vedrørende innbetaling av skatter og avgifter i samsvar med lovbestemmelser i den stat hvor han er etablert, eller i Norge,

g. har gitt grovt misvisende eller feilaktige opplysninger eller unnlatt å gi opplysninger i henhold til det som kreves etter denne paragraf eller krav til leverandøren, jf. § 2-7, eller

h. ikke vurderes å ha den pålitelighet som trengs for å utelukke en sikkerhetsrisiko for Norge.

(4) Når oppdragsgiver krever bevis for at leverandøren ikke omfattes av første og annet ledd, skal utdrag fra strafferegister eller konkursregister godtas som tilstrekkelig bevis for første ledd bokstav c og annet ledd bokstav a, b eller c. I mangel av slikt utdrag skal et tilsvarende dokument som viser at kravene er tilfredsstilt, utstedt av en retts- eller forvaltningsmyndighet i leverandørens hjemstat eller oppholdsstat, aksepteres. For annet ledd bokstav e og f skal det anses tilstrekkelig med attest utstedt av vedkommende myndighet i leverandørens hjemstat. Når leverandørens hjemstat ikke utsteder slike dokumenter eller attester, kan de erstattes av en erklæring avgitt under ed eller forsikring av den aktuelle personen overfor en retts- eller forvaltningsmyndighet, en notarius publicus eller en annen kompetent myndighet i hjemstaten eller nåværende oppholdsstat.

§ 38-8 Avvisning på grunn av forhold ved tilbudet³⁸⁴

(1) Et tilbud skal avvises når:

a. det ikke er levert innen den fastsatte tilbudsfristen,

b. det ikke er avgitt skriftlig i lukket og merket forsendelse, eller avgitt på godkjent elektronisk format i henhold til forespørselen/konkurransesgrunnlaget,

c. det inneholder vesentlige forbehold mot kontraktsvilkårene, eller

d. det inneholder vesentlige avvik fra kravspesifikasjonene i kunngjøringen eller konkurransegrunnlaget.

(2) Et tilbud kan avvises når:

a. tilbudet inneholder avvik, forbehold, feil, ufullstendigheter, uklarheter eller lignende som ikke må anses ubetydelige,

b. det på grunn av avvik, forbehold, feil, ufullstendigheter, uklarheter eller lignende

³⁸⁴ Tidligere punkt 2.10.2

kan medføre tvil om hvordan tilbudet skal bedømmes i forhold til de øvrige tilbudene,
c. tilbudet virker unormalt lavt i forhold til ytelsen, eller
d. tilbudet ikke er signert, eller på grunn av andre forbehold ikke kan anses bindende.
(3) Anskaffelsesmyndigheten må dokumentere de forhold som ligger til grunn for avvisning.

§ 38-9 Avvisning av unormalt lave tilbud³⁸⁵

(1) Før et tilbud avvises fordi det virker unormalt, skal anskaffelsesmyndigheten skriftlig forlange relevante opplysninger om de enkelte delene av tilbudet og etterprøve disse på grunnlag av de forklaringer som blir gitt.

(2) Anskaffelsesmyndigheten kan ta hensyn til forklaringer som er berettiget ut i fra objektive grunner, herunder besparelser ved fremstillingsmåten, tekniske løsninger, usedvanlig gunstige vilkår for leveransen eller varens nyskapende karakter.

§ 38-10 Industrielt samarbeid³⁸⁶

Når det er stilt krav til industrielt samarbeid i tråd med kapittel 41 og 42, skal anskaffelsesmyndigheten oversende leverandørens forslag til industrielt samarbeid til Forsvarsdepartementet omgående etter tilbudsåpning, jf. § 1-7.

§ 38-11 Feil i tilbud³⁸⁷

Dersom det oppdages feil i tilbud, skal disse skriftlig avklares med leverandøren.

§ 38-12 Forlengelse av vedståelsesfrist³⁸⁸

Hvis anskaffelsesmyndigheten ikke er i stand til å tildele kontrakt innen vedståelsesfristens utløp, skal samtlige tilbydere forespørres samtidig om å forlenge vedståelsesfristen. Begrunnelse for forlengelsen skal registreres i anskaffelsesprotokollen.

§ 38-13 Evaluering og forhandlinger³⁸⁹

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal ved evalueringer og forhandlinger identifisere og velge den leverandør som gir det tilbud som anses mest fordelaktig for Staten.

(2) Dersom anskaffelsesmyndigheten mener det bør legges vekt på andre forhold (næringspolitiske), skal det fremlegges for Forsvarsdepartementet til avgjørelse tidligst mulig.

§ 38-14 Evalueringskriterier³⁹⁰

Anskaffelsesmyndigheten skal bare legge til grunn de evalueringskriterier som er spesifisert i forespørselen/konkurransesgrunnlaget.

---

³⁸⁵ Tidligere punkt 2.11

³⁸⁶ Tidligere punkt 2.12

³⁸⁷ Tidligere punkt 2.13

³⁸⁸ Tidligere punkt 2.14

³⁸⁹ Tidligere punkt 2.15.1 (tittel slettet)

³⁹⁰ Tidligere punkt 2.15.2

§ 38-15 Forhandlinger^{391 392}

Anskaffelsesmyndigheten kan føre forhandlinger om endringer eller supplering av tilbudene. Forhandlingene kan gjelde alle sider ved tilbudene, så som forretningsmessige vilkår, pris og tekniske spesifikasjoner. Anskaffelsesmyndigheten bør begrense forhandlingene til de tilbydere som har en reell mulighet til å få tildelt kontrakten. De tilbydere som det innledes forhandlinger med skal gis like vilkår og opplysninger. Anskaffelsesmyndigheten har under forhandlingene ikke anledning til å gi tilbyderne opplysninger om innholdet i de øvrige tilbudene.

§ 38-16 Intensjonsavtale^{393 394395}

(1) I en del tilfeller vil Leverandøren kunne ha et behov for at det uttrykkes en seriøs, men ikke bindende intensjon fra forsvarssektoren om å inngå en avtale. Forsvarssektoren har anledning til å inngå intensjonsavtaler. Disse skal kun benyttes når det er stor sannsynlighet for at forsvarssektoren vil inngå en avtale med Leverandøren. Intensjonsavtaler skal presisere at dokumentet ikke er bindende for forsvarssektoren, og at kostnader og forpliktelser som Leverandøren pådrar seg ikke dekkes av forsvarssektoren.

(2) Begrunnelsen for bruk av intensjonsavtaler skal nedtegnes i anskaffelsesprotokollen.

(3) Dersom leverandøren blir tildelt kontrakt, og det blir foretatt kostnadsanalyse eller kostnadsprøving, kan leverandøren få dekket relevante kostnader som leverandøren har hatt i perioden fra han mottar Intensjonsavtale (Letter of Intent) til kontraktstildeling. Dette må i så fall reguleres i den endelige avtalen.

§ 38-17 Melding om valg av leverandør^{396 397 398 399}

Valgt leverandør skal underrettes snarest og senest innen utløpet av vedståelsesfristen. De øvrige tilbydere skal gis skriftlig melding samtidig om at de ikke er valgt. Meldingen skal inneholde en begrunnelse for valget, herunder en redegjørelse for det valgte tilbudets egenskaper og relative fordeler i samsvar med angitte tildelingskriterier. Meldingen skal også inneholde en rimelig frist for de øvrige leverandører til å be om en utdypende begrunnelse for hvorfor vedkommende ikke ble valgt.

---

³⁹¹ Tidligere punkt 2.15.3 er flyttet til ny del II (gjelder generelt)

³⁹² Tidligere punkt 2.15.4

³⁹³ Tidligere punkt 2.16 og 2.16.1 er flyttet til ny del II. 2.16.2 og 2.16.2.1 er slettet.

³⁹⁴ Tidligere punkt 2.16.2.2

³⁹⁵ Tidligere punkt 2.16.3 (2.16.3.1, 2.16.3.2, 2.16.3.3 og 2.16.3.4) er flyttet til ny del II

³⁹⁶ Tidligere punkt 2.17 er slettet

³⁹⁷ Tidligere punkt 2.18 er slettet

³⁹⁸ Tidligere punkt 2.19 er flyttet til ny del II

³⁹⁹ Tidligere punkt 2.20

§ 38-18 Endringer^{400 401 402}

(1) Rutiner for endringer skal avtales med leverandøren. Forsvarssektoren kan utarbeide blanketter, elektroniske virkemidler eller tilsvarende om rutiner for endringer.

(2) Rutiner for endringer kan inneholde tre elementer:

- a. rutiner for å inngå en gjensidig avtale av endringer gjennom en endringsavtale,
- b. rutiner for hvordan leverandøren fremmer forslag til endringer av avtalen gjennom en søknad om endring,
- c. rutiner til å gi ensidige pålegg om endringer fra forsvarssektoren gjennom en endringsordre. Retten til å utstede endringsordre kan utelates ved enkle anskaffelser hvor behovet for å utstede endringsordre ikke anses for å være relevant.

§ 38-19 Endringsavtale⁴⁰³

En endringsavtale er en gjensidig avtale med motparten om å endre avtalevilkårene. Dette er den foretrukne form for å endre inngåtte kontrakter. Endringsavtalen forutsetter at det foreligger enighet om endringen på forhånd, og at forhold som omfang, leveringstid, pris/kompensasjonsformat, og administrative forhold er avklart.

§ 38-20 Søknad om endring⁴⁰⁴

Leverandøren kan gjennom søknad til forsvarssektoren foreslå endringer til den inngåtte kontrakten. For eksempel endringer i tegninger, konstruksjoner eller spesifikasjoner dersom slike endringer antas å innebære fordeler med hensyn til fremstillingsmetoder, produksjonstid og/ eller kostnader. Leverandøren kan fremme slike søknader på forsvarssektorens blanketter. Hvis søknaden aksepteres av anskaffelsesmyndigheten, skal dette formaliseres ved utstedelse av en endringsavtale.

§ 38-21 Endringsordre⁴⁰⁵⁴⁰⁶⁴⁰⁷⁴⁰⁸

(1) En endringsordre er et skriftlig pålegg som forsvarssektoren med hjemmel i avtalevilkårene gir leverandøren om endringer i leveringsomfanget for ett eller flere av følgende punkter:

- a. tegninger, konstruksjoner eller spesifikasjoner når leveransen produseres spesielt for forsvarssektoren,
- b. forsendelses- og/eller emballeringsmåte herunder preserveringsmetoder,
- c. sted for levering.

(2) Dersom leverandøren mener at endringen skal medføre justering av pris, betinget kostnadstak, leveringstid, eller andre avtalebetingelser, skal leverandøren meddele dette til

⁴⁰⁰ Tidligere punkt 2.21 er flyttet til ny del II

⁴⁰¹ Tidligere punkt 2.22

⁴⁰² Tidligere punkt 2.22.1

⁴⁰³ Tidligere punkt 2.22.2

⁴⁰⁴ Tidligere punkt 2.22.3

⁴⁰⁵ Tidligere punkt 2.22.4

⁴⁰⁶ 2.23 ny del II

⁴⁰⁷ 2.24 ny del II

⁴⁰⁸ 2.25 ny del II

forsvarssektoren innen 14 dager etter at han har mottatt endringsordren. Et slikt krav om justering av pris, leveringstid osv. fritar ikke leverandøren fra å gjennomføre avtalen i den endrede form.

(3) Når partene er enige om eventuelle endringer av pris, betinget kostnadstak, leveringstid osv. som følge av en endringsordre skal dette formaliseres i en endringsavtale.

(4) Endringsordre skal normalt benyttes når det ikke er tid eller av andre grunner ikke er mulig å utstede en endringsavtale.

Kapittel 39 Rammeavtaler ⁴⁰⁹

§ 39-1 Rammeavtaler ⁴¹⁰

(1) Rammeavtale er en avtale inngått mellom en eller flere oppdragsgivere og en eller flere leverandører som har til formål å fastsette vilkårene for de kontrakter som skal tildeles i løpet av en gitt periode, særlig med hensyn til pris og eventuelt planlagte mengder.

(2) Avrop er en forpliktende avtale mellom kjøper og selger som er basert på betingelser som i all vesentlighet er forhåndsavtalt i en rammeavtale.

(3) Forsvarssektoren forplikter seg først i forbindelse med avrop i henhold til rammeavtalens betingelser.

§ 39-2 Krav til bruk av rammeavtaler ⁴¹¹

(1) Rammeavtaler kan benyttes når dette anses som mest økonomisk fordelaktig for forsvarssektoren. I tillegg til pris kan forhold som transaksjonskostnader, standardisering, forsyningssikkerhet, omløpshastighet, lagerkostnader og problemer med ukurans tas med i betraktning.

(2) Anskaffelsesmyndigheten skal ikke inngå rammeavtaler som hindrer, begrenser, eller skaper mindre konkurranse i det aktuelle markedet. Anskaffelsesmyndigheten skal kartlegge den markedsmessige effekt før rammeavtale inngås.

(3) Rammeavtaler skal som hovedregel ikke inngås med en varighet som overstiger syv år, inklusive eventuelle opsjoner på forlengelse. Rammeavtalen kan inngås med en varighet som overstiger syv år når dette er berettiget ut fra rammeavtalens gjenstand.

Kommentar:

Hensikten med denne avgrensningen er å ivareta det grunnleggende prinsippet om konkurranse, og for å sikre en regelmessig vurdering av markedssituasjonen og Forsvarssektorens behov. FOA har krav om maksimalt 4 år mens FOSA har krav om maksimalt syv år.

Dersom rammeavtale er inngått for å sikre understøttelse av hovedmaterieell, og det er en bestemt leverandør som er særskilt egnet til å ivareta dette, kan rammeavtale inngås med den varighet som er nødvendig for å sikre leveranser i hovedmateriellets levetid. Denne type avtale skal så langt det er mulig inngås i forbindelse med kjøp av hovedmateriellet.

Behov for kostbare investeringer med lang nedskrivningstid for å utføre kontrakten, kan også forsvare en lengre varighet på avtalen.

---

⁴⁰⁹ Tidligere Del 14

⁴¹⁰ Tidligere punkt 14.1, 14.1.1 og 14.1.2

⁴¹¹ Tidligere punkt 14.2 og 14.7 (og nytt direktiv)

§ 39-3 *Rammeavtalens omfang*⁴¹²

Rammeavtale kan inngås med flere leverandører for samme type vare eller tjeneste.

§ 39-4 *Avrop*⁴¹³

Ved avrop kan bestillingsblankett eller elektroniske virkemidler benyttes. Det skal føres anskaffelsesprotokoll for avrop på rammeavtaler med verdi over kr. 100 000 eks. mva.

§ 39-5 *Obligatoriske rammeavtaler*⁴¹⁴

(1) Dersom en bruker ikke kan benytte en bindende rammeavtale, skal tillatelse til å fravike rammeavtalen innhentes fra respektiv etatssjef. Begrunnelsen hvorfor en bindende rammeavtale ikke kan benyttes skal protokollføres.

(2) Oversikt over hvilke rammeavtaler som enhetene er forpliktet til å bruke skal være bekjentgjort på hensiktsmessig medium, herunder forsvarrets intranett.

§ 39-6 *Avtaler med leverandørbegrensning*^{415 416}

Rammeavtaler skal som hovedregel ikke inneholde klausuler som binder forsvarssektoren til å benytte kun en leverandør.

§ 39-7 *Fornyelse*⁴¹⁷

Rammeavtaler skal ikke inneholde klausuler om automatisk fornyelse. Forsvarssektoren skal i hvert enkelt tilfelle ta stilling til om de ønsker en fornyelse, og opsjoner med henhold til forlengelse av rammeavtalen skal inntas i kunngjøringen og i grunnlaget for anskaffelsen.

§ 39-8 *Prisjustering*⁴¹⁸

(1) Rammeavtalen skal inneholde bestemmelser som regulerer prisene i hele perioden. Dette kan gjøres i form av:

- a. fast pris i hele avtaleperioden,
- b. prisjustering i form av prisglidningsformel, jf. § 17-6 om prisglidningsanalyse,
- c. forhåndsbestemt årlig prisjustering, eller
- d. avtalte rabatter i forhold til listepriser som følger markedsutviklingen.

(2) Det skal ikke tas inn nye produktkategorier eller tjenester som øker avtalens omfang utover det som var beskrevet når avtalen ble inngått.

Kapittel 40 Protest mot gjennomføring av anskaffelsesprosess

---

⁴¹² Tidligere punkt 14.3

⁴¹³ Tidligere punkt 14.4

⁴¹⁴ Tidligere punkt 14.5

⁴¹⁵ Tidligere punkt 14.6

⁴¹⁶ Tidligere punkt 14.7 flyttet opp

⁴¹⁷ Tidligere punkt 14.8

⁴¹⁸ Tidligere punkt 14.9, 14.9.1 og 14.9.2

§ 40-1 Protest mot valg av leverandør⁴¹⁹

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal gi skriftlig melding om valg av leverandør til alle berørte leverandører, jf. § 39-17. Anskaffelsesmyndigheten skal overfor enhver tilbyder som ber om det, gi en utdypende begrunnelse for hvorfor tilbyderen ikke ble valgt.

(2) Dersom leverandøren etter å ha mottatt en utdypende begrunnelse ønsker å få overprøvd valg av leverandør i henhold til ARF del V, skal vedkommende rette sin henvendelse til anskaffelsesmyndigheten (oppdragsgiver). Henvendelsen får som hovedregel ingen oppsettende virkning.

(3) Den saksbehandler som håndterte saken ifm. beslutning om valg av leverandør, kan ikke behandle saken videre når den er ønsket overprøvd iht. andre ledd. Saken skal håndteres av overordnet fagmyndighet og gis fornyet vurdering. Overordnet fagmyndighet skal ta endelig avgjørelse om når den fornyede behandling anses avsluttet. Avgjørelsen skal oversendes skriftlig til vedkommende uten ugrunnet opphold.

Kapittel 41 Teknologiske kompetanseområder

§ 41-1 Krav om ivaretagelse av viktig nasjonal teknologisk kompetanse for forsvarssektoren⁴²⁰

Kontraksstrategien, jf. kapittel 9, kan inneholde krav relatert til forsvarssektorens behov for å opprettholde, videreutvikle eller utvikle nasjonal kompetanse innen områder som er vesentlige for nasjonal sikkerhet, samt sikkerhetspolitiske eller utenrikspolitiske hensyn, herunder:

- a. hvilke tilbydere som skal få forespørsel,
- b. hvilke leverandører som eventuelt skal delta med forstudier eller delta i tidlig integrerte prosjektorganisasjoner,
- c. tidlig dialog og samarbeid med potensielle leverandører jf. § 1-7 andre ledd bokstav f,
- d. krav til industrisamarbeid (for anskaffelser som gjennomføres i henhold til EØS-avtalens artikkel 123,
- e. krav til industrisamarbeid i tilfelle valgt leverandør eller underleverandør av betydelig omfang kommer fra land utenfor EØS-området (for anskaffelser som gjennomføres i henhold til FOSA),
- e. oppdeling/inndeling av et prosjekt i delprosjekter osv.

Merknad [a66]: Finner ikke referanse

Kapittel 42 Industrielt samarbeid ved anskaffelser fra utlandet⁴²¹

§ 42-1 Overordnet ansvar⁴²²

(1) Forsvarsdepartementet har det overordnede ansvar for industrielt samarbeid i forbindelse med anskaffelser fra utlandet.

(2) I medhold av dette regelverk har Forsvarsdepartementet gitt ytterligere bestemmelser for hvorledes industrielt samarbeid skal gjennomføres. Bestemmelsene følger

⁴¹⁹ Tidligere punkt 1.11.6

⁴²⁰ Tidligere punkt 3.4.2

⁴²¹ Tidligere punkt 1.10

⁴²² Tidligere punkt 1.10.1

av vedlegg 7 «Bestemmelser for industrielt samarbeid ved forsvarsanskaffelser fra utlandet».⁴²³

§ 42-2 Når kreves det industrisamarbeidsavtale⁴²⁴

(1) Ved alle enkeltanskaffelser (materiell eller tjenester) fra en utenlandsk leverandør med kontraktssum på eller over 50 millioner kroner eksklusive mva., heretter kalt terskelverdi, vil det i utgangspunktet bli krevd inngåelse av en industrisamarbeidsavtale. Hvor det vil bli inngått en hovedkontrakt med en utenlandsk leverandør, og hvor potensialet gjennom avtalens opsjoner/ mulige tilleggskjøp samlet vil kunne overstige terskelverdien, skal det normalt inngås en betinget industrisamarbeidsavtale.

(2) Ved anskaffelse fra industri i Norge, men hvor verdiskapningen i all hovedsak skjer hos utenlandske delleverandører, kreves det inngåelse av industrisamarbeidsavtale med de(n) utenlandske delleverandøren(e).

(3) I tillegg kan det ved inngått rammeavtale for industrisamarbeid med spesifikk utenlandsk leverandør bli avkrevd gjenkjøp for mindre beløp avhengig av beløpsgrense i den inngåtte rammeavtale. Leverandør som over en periode på fem år vil kunne oppnå flere leveranser til forsvarssektoren, som hver for seg er under terskelverdien, men samlet overstiger denne, skal inngå en betinget rammeavtale for industrisamarbeid. En slik betinget rammeavtale trer i kraft når samlet volum innenfor en slik rullerende periode overstiger terskelverdien.

(4) Unntak kan kun gis i særskilte tilfeller. Ved flernasjonalt materiellsamarbeid hvor industri deltar på tilfredsstillende måte, kan krav om inngåelse av industrisamarbeidsavtale frafalles.

(5) Forsvarsdepartementet har ansvaret for inngåelse og gjennomføring av industrisamarbeidsavtaler. Eventuelle føringer i denne forbindelse vil senest bli gitt i Gjennomføringsoppdraget. Forhandling og implementering av industrisamarbeidsavtalene kan skje med støtte fra underlagte etater.

§ 42-3 Saksgang frem til valg av leverandør⁴²⁵

(1) Ved anskaffelser hjemlet med unntaket i EØS-avtalens artikkel 123, skal anskaffelsesmyndigheten inkludere følgende ordlyd i sin forespørsel til de aktuelle leverandører:

«INDUSTRIAL CO-OPERATION

The Royal Norwegian Ministry of Defence (MOD) has decided that an industrial co-operation agreement is required, in accordance with the Regulations for Industrial Co-operation related to Defence Acquisitions from Abroad (RIC). The bidder shall in his response to the Request for Proposal state his commitment to enter into such agreement without making any reservations to the RIC, and describe (in a separate annex) how he intends to fulfil the industrial commitment. The annex shall include descriptions of contracts/ arrangements entered into or currently being negotiated with Norwegian industry. Please find Form 5007 «Regulations for Industrial Co-operation related to Defence Acquisitions from Abroad» enclosed.»

⁴²³ Tekst under 1.10

⁴²⁴ Tidligere punkt 1.10.2

⁴²⁵ Tidligere punkt 1.10.3

(2) Ved anskaffelser under FOSA, skal følgende ordlyd inkluderes i forespørselen. «~~Suppliers Bidders located outside the EEC/A-area would shall be submit a proposal for a subject to industrial cooperation agreement plan~~» (3) Når anskaffelsesmyndigheten mottar leverandørens forslag til et industrielt samarbeid, skal dette oversendes til Forsvarsdepartementet.

(4) Dersom potensielle leverandører bringer opp industrirelaterte spørsmål i forbindelse med tilbudsforespørselen, skal de henvises til Forsvarsdepartementet.

Formatert: Norsk (bokmål)

Formatert: Norsk (bokmål)

Merknad [SB67]: Kap. 42 gjelder kun på området utenfor FOSA; så dette avsnittet bør flyttes til Del IV.

§ 42-4 Anskaffelsesmyndighetens anbefaling av leverandør⁴²⁶

(1) Anskaffelsesmyndigheten skal ikke signere kontrakt med den aktuelle leverandør før Forsvarsdepartementet har ferdigforhandlet avtaler om industrisamarbeid med leverandøren.

(2) Anskaffelsesmyndigheten kan i unntakstilfeller begrunnet i helt spesielle forhold, søke Forsvarsdepartementet om å signere kontrakt på et tidligere tidspunkt. Dersom slik dispensasjon gis, skal anskaffelsesmyndigheten sørge for at leverandøren undertegner en forpliktelse til uten reservasjoner å akseptere BIF med tilhørende standardkontrakter.

§ 42-5 Rapportering om industrisamarbeid/gjenkjøp⁴²⁷

(1) FLO er ansvarlig for oppfølging av industrisamarbeidsavtalene. Oppfølging skjer ved at hver leverandør fremsender årsrapporter til FLO, som vurderer disse, og gir tilbakemelding til leverandørene. Det kan avtales annen type rapportering og oppfølging i den enkelte Industrisamarbeidsavtale.

(2) Anskaffelsesmyndigheten skal oversende kopi av alle inngåtte avtaler (kontrakter) og endringsavtaler til FLO når det foreligger avtale om industrisamarbeid.

VEDLEGG

1. Etiske retningslinjer for næringslivskontakt i forsvarssektoren
2. «Varsomhet, taushetsplikt og habilitet» (norsk versjon)
3. «Prudence, Non-disclosure and Conflict of Interest» (engelsk versjon)
4. «Etisk egenerklæring for leverandører til Forsvarsdepartementet med underliggende etater» (norsk versjon)
5. «Ethical statement for suppliers to the Royal Norwegian Ministry of Defence with underlying agencies» (engelsk versjon)
6. Protokoll for anskaffelser etter ARF del V
7. «Bestemmelser for industrielt samarbeid ved forsvarsanskaffelser fra utlandet»

---

⁴²⁶ Tidligere punkt 1.10.5

Kostnadskontrollregimet i ARF- Konsekvenser av eksisterende modell og forslag til endringer

FSi

**Vedlegg 2 til FSi's Høringsuttalelse til Revisjon av anskaffelsesregelverk
for Forsvaret
18. januar 2013**

FSi

Kostnadskontrollregimet - prosess

- Dialog mellom FD, FLO og industrien initiert 25. mars 2010
- Revidert kalkylemodell og forslag til endringer i ARF Kapittel 11 ble presentert og overlevert til FLO 4. januar 2011
  - FLO ønsket dokumentasjon på at dagens regime gir de resultatene som industrien hevder
- Et antall tilfeldig utvalgte caser ble presentert for FLO 6. juni 2011
  - Casene viser at det over tid er umulig å oppnå en forretningsmessig forsvarlig inntjening og risikokompensasjon med dagens regime og praksis.
  - Et fåtall av kontraktene er gjennomført med fortjeneste – Totalt har det vært et betydelig underskudd for bedriftene
- Nasjonal Kontaktgruppe 8. juni 2011
  - Gjennomgang av status – FD ønsket eksempler

Industrien har behov for:

Forretningsmessig forsvarlige kontrakter for Forsvaret og industrien:

- forenkling av regelverket
- rimelighet i kostnadsvurdering og fortjeneste
- forenklet revisjon og kontroll for Forsvarssektoren

Enhver kontrakt mellom Forsvaret og en leverandør må være forretningsmessig forsvarlig

- Risikokompensasjon som et kostnadselement
- Fast grunnsats for fortjeneste i alle kontraktstyper
- Til sammenligning:
  - FLO: Teoretisk maks. sats på 18,5 % for fortjeneste og risikokompensasjon.
    - I praksis ligger normalt nivå på 1-3%.
  - USA: Normalt nivå fra 10 til 15 %
    - (både fortjeneste og risikokompensasjon, eksklusive "Cost of money")
  - Sverige og Finland: Normalt nivå 10-15%
    - Høyere fortjeneste og risikokompensasjon enn for norske kontrakter.
  - Øvrige utenlandske kunder
    - Generelt: Norsk industri legger 5-15% fortjeneste og risikokompensasjon på toppen av det FGKR, ved sin revisjon, ville akseptert dersom FLO var kunde

Metodikken for fastsettelse av risikokompensasjon og beregning av fortjeneste er avgjørende for å sikre industrien et forretningsmessig forsvarlig grunnlag for å inngå kontrakter

Kon- trakts- type	Risikokompensasjon		
	Generell risiko (U1) Fast	Spesiell risiko (U2) Max	Max Sum (U1 + U2)
	Fast pris utvikling	2,0 %	16,5 %
Fast pris produksjon	2,0 %	8,5 %	10,5 %
Kostnads- kontrakt	2,0 %	0,0 %	2,0 %

Estimeres v.h.a
verktøy og/eller
forhandles

Metodikken for fastsettelse av risikokompensasjon og beregning av fortjeneste er avgjørende for å sikre industrien et forretningsmessig forsvarlig grunnlag for å inngå kontrakter

Kon- traks- type	Risikokompensasjon			Reduksjonsfaktorer Risikokompensasjon		
	Generell risiko (U1) Fast	Spesiell risiko (U2) Max	Max Sum (U1 + U2)	Reduksjon portefølje (70 % av U2) (*)	Reduksjon varighet (eksempel 2-3 år) (**)	Nedjustert Risiko- kopen- sasjon
Fast pris utvikling	2,0 %	16,5 %	18,5 %	-11,6 %	-2,0 %	5,0 %
Fast pris produksjon	2,0 %	8,5 %	10,5 %	-6,0 %	-2,0 %	2,6 %
Kostnads- kontrakt	2,0 %	0,0 %	2,0 %	0,0 %	0,0 %	2,0 %

*) Slår alltid inn da ingen har enkeltkontrakter som utgjør mere enn 30 % av total porteføljen, jfr ARF 11.3.8

***) Alle kontrakter med varighet under 10 år får redusert risikokompensasjon, jfr ARF 11.3.8

Metodikken for fastsettelse av risikokompensasjon og beregning av fortjeneste er avgjørende for å sikre industrien et forretningsmessig forsvarlig grunnlag for å inngå kontrakter

Kon- trakts- type	Risikokompensasjon			Reduksjonsfaktorer Risikokompensasjon			Produksjonsbedrift	
	Generell risiko (U1) Fast	Spesiell risiko (U2) Max	Max Sum (U1 + U2)	Reduksjon portefølje (70 % av U2) (*)	Reduksjon varighet (eksempel 2-3 år) (**)	Nedjustert Risiko- kopen- sasjon	Reduksjons- faktor Rente- bærende kapital/Drifts- kostnader	Risiko- kompensasjon/ gevinst
Fast pris utvikling	2,0 %	16,5 %	18,5 %	-11,6 %	-2,0 %	5,0 %	0,5	2,5 %
Fast pris produksjon	2,0 %	8,5 %	10,5 %	-6,0 %	-2,0 %	2,6 %	0,5	1,3 %
Kostnads- kontrakt	2,0 %	0,0 %	2,0 %	0,0 %	0,0 %	2,0 %	0,5	1,0 %

*) Slår alltid inn da ingen har enkeltkontrakter som utgjør mere enn 30 % av total porteføljen, jfr ARF 11.3.8

***) Alle kontrakter med varighet under 10 år får redusert risikokompensasjon, jfr ARF 11.3.8

Metodikken for fastsettelse av risikokompensasjon og beregning av fortjeneste er avgjørende for å sikre industrien et forretningsmessig forsvarlig grunnlag for å inngå kontrakter

Kon- trakts- type	Risikokompensasjon			Reduksjonsfaktorer Risikokompensasjon			Produksjonsbedrift		Kunnskapsbedrift	
	Generell risiko (U1) Fast	Spesiell risiko (U2) Max	Max Sum (U1 + U2)	Reduksjon portefølje (70 % av U2) (*)	Reduksjon varighet (eksempel 2-3 år) **)	Nedjustert Risiko- kopen- sasjon	Reduksjons- faktor Rente- bærende kapital/Drifts- kostnader	Risiko- kompensasjon/ gevinst	Reduksjons- faktor Rente- bærende kapital/Drifts- kostnader	Risiko- kompensasjon/ gevinst
Fast pris utvikling	2,0 %	16,5 %	18,5 %	-11,6 %	-2,0 %	5,0 %	0,5	2,5 %	0,2	1,0 %
Fast pris produksjon	2,0 %	8,5 %	10,5 %	-6,0 %	-2,0 %	2,6 %	0,5	1,3 %	0,2	0,5 %
Kostnads- kontrakt	2,0 %	0,0 %	2,0 %	0,0 %	0,0 %	2,0 %	0,5	1,0 %	0,2	0,4 %

*) Slår alltid inn da ingen har enkeltkontrakter med som utgjør mere enn 30 % av total porteføljen, jfr ARF 11.3.8

***) Alle kontrakter med varighet under 10 år får redusert risikokompensasjon, jfr ARF 11.3.8

Metodikken for fastsettelse av risikokompensasjon og beregning av fortjeneste er avgjørende for å sikre industrien et forretningsmessig forsvarlig grunnlag for å inngå kontrakter

FSi

Konsekvensen av eksisterende modell

Prosjekt Kronologisk utvalg fra 3 medlemsbedrifter: Thales Norway AS, Kongsberg Defence and Aerospace, Teleplan Globe	År	Kon- trakts- verdi
FOU Kontrakt HW/SW - prosjekt A	2009	67 189
FOU Kontrakt SW - prosjekt B	2009	18 433
FOU Kontrakt SW - prosjekt C	2009	10 107
FOU Kontrakt SW - prosjekt D	2009	19 400
FOU Kontrakt HW/SW - prosjekt E	2010	7 121
FOU Kontrakt HW / SW - Prosjekt F	2010	188 500
FOU Kontrakt HW / SW - Prosjekt G	2009	56 545
FOU Kontrakt HW / SW - Prosjekt H	2009	2 500
FOU Kontrakt SW - Prosjekt I	2009	48 559
Total		418 354

FSi

Konsekvensen av eksisterende modell

Prosjekt Kronologisk utvalg fra 3 medlemsbedrifter: Thales Norway AS, Kongsber g Defence and Aerospace, Teleplan Globe	År	Kon- trakts- verdi	Selvkost		
			Kalkulert	Realisert	Differanse
FOU Kontrakt HW/SW - prosjekt A	2009	67 189	66 114	149 337	-83 223
FOU Kontrakt SW - prosjekt B	2009	18 433	18 138	21 220	-3 082
FOU Kontrakt SW - prosjekt C	2009	10 107	9 945	9 998	-52
FOU Kontrakt SW - prosjekt D	2009	19 400	19 090	19 856	-766
FOU Kontrakt HW/SW - prosjekt E	2010	7 121	7 007	7 915	-908
FOU Kontrakt HW / SW - Prosjekt F	2010	188 500	181 714	189 892	-8 178
FOU Kontrakt HW / SW - Prosjekt G	2009	56 545	55 131	82 972	-27 841
FOU Kontrakt HW / SW - Prosjekt H	2009	2 500	2 442	3 157	-715
FOU Kontrakt SW - Prosjekt I	2009	48 559	47 418	48 559	-1 141
Total		418 354	406 999	532 906	-125 907

FSi

Konsekvensen av eksisterende modell

Prosjekt Kronologisk utvalg fra 3 medlemsbedrifter: Thales Norway AS, Kongsberg Defence and Aerospace, Teleplan Globe	År	Kon- traks- verdi	Selvkost			Risikokompensasjon/ gevinst	
			Kalkulert	Realisert	Differanse	Kalkulert % *)	Realisert
							%
FOU Kontrakt HW/SW - prosjekt A	2009	67 189	66 114	149 337	-83 223	1,6 %	-122,3 %
FOU Kontrakt SW - prosjekt B	2009	18 433	18 138	21 220	-3 082	1,6 %	-15,1 %
FOU Kontrakt SW - prosjekt C	2009	10 107	9 945	9 998	-52	1,6 %	1,1 %
FOU Kontrakt SW - prosjekt D	2009	19 400	19 090	19 856	-766	1,6 %	-2,3 %
FOU Kontrakt HW/SW - prosjekt E	2010	7 121	7 007	7 915	-908	1,6 %	-11,2 %
FOU Kontrakt HW / SW - Prosjekt F	2010	188 500	181 714	189 892	-8 178	3,6 %	-0,7 %
FOU Kontrakt HW / SW - Prosjekt G	2009	56 545	55 131	82 972	-27 841	2,5 %	-46,7 %
FOU Kontrakt HW / SW - Prosjekt H	2009	2 500	2 442	3 157	-715	2,3 %	-26,3 %
FOU Kontrakt SW - Prosjekt I	2009	48 559	47 418	48 559	-1 141	2,4 %	0,0 %
Total		418 354	406 999	532 906	-125 907	2,7 %	-27,4 %

*)Påslag er basert på simulert forkalkyle, dvs ikke på reell direkte kost.
Dersom man bruker reell direkte kost som basis for påslag, blir tapene ennå større.

- Gjennomsnittlig kalkulert risikokompensasjon/gevinst for alle kontraktene 2,7 % (i prosent av total kontraktsverdi).
- For den enkelte kontrakt er kalkulert Risikokompensasjon/Gevinst i gjennomsnitt 2,09 %
- Kun to av ni kontrakter gjennomført uten tap for bedriften.
  - Noen av kontraktene har medført til dels store tap
    - **Komplekse utviklingsoppdrag til fast pris = betydelig risiko.**
      - store kostnadsoverskridelser vil også forekomme i fremtiden
        - usikkerhet omkring kompleksiteten i utviklingsprosjekter
        - timeestimer og estimering av andre innsatsfaktorer blir undervurdert.
- Risikokompensasjonen/Gevinsten eksisterende modell gir står ikke i forhold til risikoen bedriftene løper ved å ta på seg fastpriskontrakter
- Risikokompensasjonen må økes slik at det over tid blir forretningsmessig forsvarlig å gjennomføre slike kontrakter.

- Betraktes kun som kostnad og inneholder intet element av fortjeneste
- Bedre likestilling mellom kapitalintensive og kunnskapsintensive bedrifter
- Grunnlaget bør kunne hentes direkte ut fra tilgjengelige regnskap/budsjett uten omfattende revisjon

Sum driftskostnader	
Generelle utviklingskostnader	Ikke produktrettede utviklingskostnader som fordeles på grunnlag av driftskostnader
Kapitalkostnader knyttet til driftsnødvendige balanseposter	Kapitalkostnader beregnet av driftsnødvendig balanseposter. Fordeles på grunnlag av tilvirkningskostnader
Risikokompensasjon	Påslag for dekning av risikoeksponering i kontrakt (se tabell nedenfor under pkt 11.3.8) og beregnes ut fra summen av driftskostnader.
Sum selvkost	
Fortjeneste	Standard avkastning, se tabell nedenfor under pkt 11.3.9
Ansparing	Sett inn target pris. Avvik blir en andel av kostnadsreduksjoner/kostnadsøkninger mv.
Pris	

- Risikoen forventes å materialisere seg som reelle kostnader over tid
- Skal kompensere for kontraktsrisiko – ikke fortjeneste
- Et påslag innenfor fastsatte intervaller (%) som reflekterer risikoen
- Forhandles ut fra kompleksitet, varighet, kontraktsbetingelser etc.,

<i>Sum driftskostnader</i>	
<i>Generelle utviklingskostnader</i>	<i>Ikke produktrettede utviklingskostnader som fordeles på grunnlag av driftskostnader</i>
<i>Kapitalkostnader knyttet til driftsnødvendige balanseposter</i>	<i>Kapitalkostnader beregnet av driftsnødvendig balanseposter. Fordeles på grunnlag av tilvirkningskostnader</i>
<i>Risikokompensasjon</i>	<i>Påslag for dekning av risikoeksponering i kontrakt (se tabell nedenfor under pkt 11.3.8) og beregnes ut fra summen av driftskostnader.</i>
<i>Sum selvkost</i>	
<i>Fortjeneste</i>	<i>Standard avkastning, se tabell nedenfor under pkt 11.3.9</i>
<i>Ansporing</i>	<i>Sett inn target pris. Avvik blir en andel av kostnadsreduksjoner/kostnadsøkninger mv.</i>
<i>Pris</i>	

Kontraktstyper	Kompensasjon for kontraktsrisiko	Kommentarer
Fastpriskontrakt (evt. med prisglidning /valutajustering for kontrakter som går over 12 måneder)	fra 4 - 10 %	Kompensasjon settes gjennom forhandlinger før signering
Priskontrakt med ansporing (Incentivkontrakt) (dekker nedside/oppside)	fra 3 – 8 %	Kompensasjon settes gjennom forhandlinger før signering
Alle kostnadskontrakter	0 %	Ingen kompensasjon siden forsvarssektoren bærer all risiko.

Kontraktstyper

Kompensasjon for kontraktsrisiko

Kommentarer

Fastpriskontrakt (evt. med prisglidning /valutajustering for kontrakter som går over 12 måneder)

fra 4 - 10 %

Kompensasjon settes gjennom forhandlinger før signering

Priskontrakt med ansporing (Incentivkontrakt) (dekker nedside/oppside)

fra 3 – 8 %

Kompensasjon settes gjennom forhandlinger før signering

Alle kostnadskontrakter

0 %

Ingen kompensasjon siden forsvarssektoren bærer all risiko.

- Hver kontrakt må være forretningsmessig forsvarlig
- Fortjeneste uavhengig av kontraktsform
- Fast sats på 6 % for alle

<i>Sum driftskostnader</i>	
<i>Generelle utviklingskostnader</i>	<i>Ikke produktrettede utviklingskostnader som fordeles på grunnlag av driftskostnader</i>
<i>Kapitalkostnader knyttet til driftsnødvendige balanseposter</i>	<i>Kapitalkostnader beregnet av driftsnødvendig balanseposter. Fordeles på grunnlag av tilvirkningskostnader</i>
<i>Risikokompensasjon</i>	<i>Påslag for dekning av risikoeksponering i kontrakt (se tabell nedenfor under pkt 11.3.8) og beregnes ut fra summen av driftskostnader.</i>
<i>Sum selvkost</i>	
<i>Fortjeneste</i>	<i>Standard avkastning, se tabell nedenfor under pkt 11.3.9</i>
<i>Ansporing</i>	<i>Sett inn target pris. Avvik blir en andel av kostnadsreduksjoner/kostnadsøkninger mv.</i>
<i>Pris</i>	

- FSi mener følgende endringer bør gjennomføres i.f.t dagens modell for kostnadskontroll:
  - Kapitalkostnader skal kun betraktes som kostnad og ikke inneholde et element av fortjeneste
  - Risikokompensasjon skal kompensere for kontraktsrisiko – ikke å anse som fortjeneste/gevinst
    - Forhandles innenfor definerte intervall f. eks. 3 – 10 % avhengig av kontraktstype og leveransens kompleksitet, varighet m. m.
    - Dagens praksis med avkortning av porteføljehensyn og varighet avvikles
  - Fortjeneste beregnes med en fast sats av selvkost f. eks. 6 %